

Suvremeni identitet sjevernoameričkih Hrvata na primjeru Kalifornije

Škomrlj, Matea

Doctoral thesis / Disertacija

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Catholic University of Croatia / Hrvatsko katoličko sveučilište**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:224:149024>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-30**

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
ZAGREB
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
ZAGABIA

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository of the Catholic University of Croatia](#)

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
Z A G R E B
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
Z A G R A B I A

DOKTORSKI STUDIJ

Matea Škomrlj

**SUVREMENI IDENTITET SJEVERNOAMERIČKIH
HRVATA NA PRIMJERU KALIFORNIJE**

Doktorski rad

Zagreb, srpanj 2024.

MATEA ŠKOMRLJ

DOKTORSKI RAD

2024

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
ZAGREB
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
ZAGRABIA

DOKTORSKI STUDIJ

Matea Škomrlj

**SUVREMENI IDENTITET SJEVERNOAMERIČKIH
HRVATA NA PRIMJERU KALIFORNIJE**

Doktorski rad

Mentor: prof. dr. sc. Vlado Šakić

Komentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Balabanić

Zagreb, srpanj 2024.

HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE

Ilica 242

10000 Zagreb

Sociologija: vrijednosti, identitet i društvene promjene u hrvatskome društvu

Matea Škomrlj

(Ime i prezime)

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
Z A G R E B
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
Z A G R A B I A

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom izjavljujem i vlastoručnim potpisom potvrđujem da je moj doktorski rad:

Suvremeni identitet sjevernoameričkih Hrvata na primjeru Kalifornije/ Contemporary Identity of the North American Croats on the Example of California

(naslov doktorskog rada na hrvatskom i engleskom jeziku)

izrađen pod mentorstvom/komentorstvom:

prof. dr. sc. Vlado Šakić i izv. prof. dr. sc. Ivan Balabanić

(navesti imena mentora/komentora)

i obranjen:

(napisati datum i mjesto obrane doktorskog rada)

isključivo rezultat mog vlastitog i samostalnog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i objavljenoj literaturi, a dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da niti jedan dio doktorskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranog rada te niti jedan dio doktorskog rada ne narušava ičija autorska prava.

Izjavljujem da niti jedan dio doktorskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi u Republici Hrvatskoj i inozemstvu.

U Zagrebu, _____, 202____.

(vlastoručni potpis)

HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE

Ilica 242

10000 Zagreb

Sociologija: vrijednosti, identitet i društvene promjene u hrvatskome društvu

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
Z A G R E B
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
Z A G R A B I A

Matea Škomrlj

(Ime i prezime)

IZJAVA O ISTOVJETNOSTI SADRŽAJA DOKTORSKOG RADA

kojom izjavljujem i vlastoručnim potpisom potvrđujem da je sadržaj mojeg doktorskog rada:

Suvremeni identitet sjevernoameričkih Hrvata na primjeru Kalifornije/ Contemporary Identity of the North American Croats on the Example of California

(naslov doktorskog rada na hrvatskom i engleskom jeziku)

izrađen pod mentorstvom/komentorstvom:

prof. dr. sc. Vlado Šakić i izv. prof. dr. sc. Ivan Balabanić

(navesti imena mentora/komentora)

i obranjen:

(napisati datum i mjesto obrane doktorskog rada)

koji dostavljam u elektroničkoj verziji u PDF inačici na CD-u/DVD-u, istovjetan tiskanoj verziji mog doktorskog rada (koji dostavljam u 10 tiskanih primjeraka, tvrdi uvez).

U Zagrebu, _____, 202__.

(vlastoručni potpis)

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Naslov doktorskog rada	Suvremeni identitet sjevernoameričkih Hrvata na primjeru Kalifornije
Autor	Matea Škomrlj
Mentor Komentor	prof. dr. sc. Vlado Šakić izv. prof. dr. sc. Ivan Balabanić
Ključne riječi	Identitet, etnicitet, socijalni identitet, etnički identitet, hrvatsko iseljništvo
Povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada	1. prof. dr. sc. Gordan Črpić, predsjednik 2. izv. prof. dr. sc. Mario Bara, član 3. prof. dr. sc. Krunoslav Nikodem, član
Povjerenstvo za obranu doktorskog rada	1. _____, predsjednik 2. _____, član 3. _____, član
Ustanova koja je dodijelila akademski stupanj doktora znanosti	HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE
Poslijediplomski sveučilišni (doktorski) studij	Sociologija: vrijednosti, identitet i društvene promjene u hrvatskome društvu
Mjesto	Zagreb
Država obrane	Republika Hrvatska
Znanstveno područje	Društvene znanosti
Znanstveno polje	Sociologija
Znanstvena grana (<i>ako ima</i>)	Posebne sociologije
Vrsta studija	Sveučilišni
Razina studija	Poslijediplomska
Akademski stupanj	Doktorica znanosti
Kratica akademskog stupnja	dr. sc.
Vrsta rada	Doktorski rad
Jezik pisanja doktorskog rada	Hrvatski
Jezik na kojem je doktorski rad obranjen	Hrvatski
Datum obrane doktorskog rada	

BASIC DOKUMENTATION CARD

Thesis title	Contemporary Identity of the North American Croats on the Example of California
Author	Matea Škomrlj
Mentor Comentor	prof. dr. sc. Vlado Šakić izv. prof. dr. sc. Ivan Balabanić
Key words	Identity, ethnicity, social identity, ethnic identity, Croatian emigration
Thesis Evaluation Committee	1. prof. dr. sc. Gordan Črpić, the Chairman 2. izv. prof. dr. sc. Mario Bara, member 3. prof. dr. sc. Krunoslav Nikodem, member
Thesis Defense Committee	1. 2. 3.
The Institution Awarding the Academic Degree	CATHOLIC UNIVERSITY OF CROATIA
Doctoral Study	Sociology: Values, Identity and Social Changes in Croatian Society
Location	Zagreb
Country of Defense	Republic of Croatia
Scientific Area	Social sciences
Scientific Field	Sociology
Scientific Branch (<i>if any</i>)	Special Sociologies
Type of Study	University
Level of Study	Postgraduate
Academic Degree	PhD Degree
Abbreviated Academic Degree Title	PhD
Type of Thesis	Postgraduate Thesis
Language of Thesis (written)	Croatian
Language of Thesis (defenced)	Croatian
Date of Thesis Defense	

SAŽETAK

Identitet je društveni konstrukt koji poznaje različite vrste, forme i pojavnosti te kao takav zahtijeva interdisciplinarni konceptualni i metodološki pristup. U odnosu na iseljeničko iskustvo i ciljanu skupinu sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji, najviše se ističe etnički identitet jer je etnička pripadnost najvažniji oblik društvene diferencijacije u američkom društvu te je iseljeničko iskustvo dominantno obilježje američke populacije. U teorijskom se dijelu identitet, zbog multidisciplinarne i interdisciplinarne naravi, razmatra iz sociološke, kulturno-antropološke i psihološke perspektive s naglaskom na suvremena sociološka i sociopsihološka istraživanja i teorije. U tom kontekstu, središnje teorijsko i konceptualno uporište empirijskog istraživanja u radu temelji se na teoriji socijalnog identiteta, teoriji identiteta utemeljenog na ulogama i identitetskoj teoriji. Glavni cilj istraživanja bio je utvrditi prosječnu izraženost etničkog identiteta kao jedne od sastavnica socijalnog identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji te ispitati prosječnu važnost socijalne dimenzije identiteta. Specifični ciljevi istraživanja bili su ispitati razliku između sociodemografskih karakteristika i izraženosti etničkog identiteta, ispitati povezanost odabranih društvenih karakteristika ispitanika i izraženosti etničkog identiteta te utvrditi prosječnu izraženost regionalnog identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji. Kako bi se navedeni ciljevi ostvarili, odnosno potvrdile ili opovrgnule postavljene istraživačke hipoteze, korištena je metoda i tehnika web anketnog upitnika u okviru kvantitativne metodologije na uzorku od 226 ispitanika (N = 226). Glavni rezultati istraživanja ukazuju na postojanje visoke prosječne izraženosti etničkog identiteta među hrvatskim iseljenicima u Kaliforniji te na postojanje umjerene prosječne važnosti socijalne dimenzije identiteta. Izraženiji etnički identitet imaju ispitanici druge generacije iseljeničtva, završenog prvog stupnja visokog obrazovanja, religiozniji ispitanici te oni ispitanici koji su skloniji desnoj političkoj orijentaciji. Također, rezultati provedenog istraživanja pokazali su slabu do umjerenu povezanost između odabranih društvenih karakteristika ispitanika i izraženosti etničkog identiteta te umjerenu prosječnu izraženost regionalnog (zavičajnog) identiteta među ispitanom populacijom.

Ključne riječi: *identitet, etnicitet, socijalni identitet, etnički identitet, hrvatsko iseljeničtvo*

ABSTRACT

Identity is a social construct that has different types, forms and appearances, and as such requires an interdisciplinary conceptual and methodological approach. In relation to the emigrant experience and the targeted group of North American Croats in California, ethnic identity stands out the most because ethnicity is the most important form of social differentiation in American society and the emigrant experience is a dominant characteristic of the American population. In the theoretical part of identity, due to its multidisciplinary and interdisciplinary nature, it is considered from a sociological, cultural-anthropological and psychological perspective with an emphasis on contemporary sociological and sociopsychological research and theories. In this context, the central theoretical and conceptual basis of empirical research in the work is based on social identity theory, role-based identity theory and identity theory. The main goal of the research was to determine the average expression of ethnic identity as one of the components of the social identity of Croats in California and to examine the average importance of the social dimension of identity. The specific goals of the research were to examine the difference between sociodemographic characteristics and the expression of ethnic identity, to examine the connection between the selected social characteristics of the respondents and the expression of ethnic identity, and to determine the average expression of the regional identity of North American Croats in California. In order to achieve the stated goals, that is, to confirm or deny the set research hypotheses, the method and technique of a web survey questionnaire was used within the framework of quantitative methodology on a sample of 226 respondents (N = 226). The main results of the research indicate the existence of a high average expression of ethnic identity among Croatian emigrants in California. Respondents from the second generation of emigration, who have completed the first level of higher education, have a more pronounced ethnic identity, as well as respondents with a right-wing political orientation. Also, the results of the conducted research showed a weak to moderate connection between the selected social characteristics of the respondents and the expression of ethnic identity, and a moderate average expression of regional identity among the studied population.

Key words: *identity, ethnicity, social identity, ethnic identity, Croatian emigration*

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. IDENTITET	5
2.1. Podrijetlo i značenje konstrukta identiteta	5
2.1.1. <i>Identitetske strategije i tipovi identiteta</i>	10
2.1.2. <i>Etnicitet</i>	11
2.1.3. <i>Etnički identitet</i>	12
2.1.4. <i>Temeljne koncepcije etničkog identiteta</i>	14
2.1.5. <i>Etnički vs. nacionalni identitet</i>	15
2.2. Znanstveni pristupi identitetu u društveno-humanističkim znanostima	17
2.2.1. <i>Kulturno-antropološki pristup</i>	18
2.2.2. <i>Psihološki pristup identitetu</i>	19
2.2.3. <i>Sociološki pristup identitetu</i>	20
2.2.4. <i>Značenje povijesti i kulture u istraživanju identiteta</i>	24
3. KONCEPTUALNI OKVIR I PREGLED SUVREMENIH TEORIJA IDENTITETA	26
3.1. Sociopsihološki pristup i teorije	26
3.2. Sociološki pristup i teorije	30
3.3. O odnosu sociopsihološkog i sociološkog pristupa	33
4. HRVATSKO ISELJENIŠTVO	34
4.1. Povijesni kontekst hrvatskog iseljeničtva u užem i širem smislu	34
4.2. Hrvatsko iseljeničtvo u Sjedinjenim Američkim Državama	37
4.2.1. <i>Povijesni kontekst hrvatskog iseljeničtva u Sjedinjenim Američkim Državama</i>	37
4.2.2. <i>Sociokulturni kontekst hrvatskog iseljeničtva u Sjedinjenim Američkim Državama</i>	44
4.2.3. <i>Politički kontekst hrvatskog iseljeničtva u Sjedinjenim Američkim Državama</i>	46
4.2.4. <i>Uloga Katoličke crkve u hrvatskom iseljeničtvu Sjedinjenih Američkih Država</i>	47
4.3. Povijesni kontekst hrvatskog iseljeničtva u Kaliforniji	51
4.4. Suvremeni kontekst hrvatskog iseljeničtva u Kaliforniji	53
5. PREGLED (UVJETNO) SRODNIH ISTRAŽIVANJA	56
5.1. Opće napomene	56
5.2. Postojeća istraživanja odnosa identiteta i hrvatskog iseljeničtva	56
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	62
6.1. Metoda i tehnika prikupljanja podataka	62
6.2. Svrha istraživanja, istraživački ciljevi i hipoteze	64
6.3. Sadržaj anketnog upitnika i karakteristike mjernog instrumenta	66
6.4. Realizirani uzorak, provedba istraživanja i obrada podataka	68

6. 4. 1. Uzorkovanje.....	68
6. 4. 2. Provedba istraživanja	69
6. 4. 3. Deskriptivni pokazatelji sociodemografskih karakteristika ispitanika	70
6. 4. 4. Obrada podataka.....	72
6.5. Etički aspekti i rizici u provedbi istraživanja	73
6.6. Ograničenja i doprinos provedenog istraživanja	74
7. REZULTATI I RASPRAVA.....	75
7.1. Sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji	75
7. 1. 1. Iseljenički status sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji	75
7. 1. 2. Osjećaj pripadnosti i etnički identitet sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji	80
7. 1. 3. Društvene aktivnosti i angažman sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji	81
7.1.4. Osjećaj pripadnosti regiji/zavičajju i regionalni(zavičajni) identitet sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji.....	87
7.2. Suvremeni identitet sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji	89
7.2.1. Etnički identitet i aspekti identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji	89
7.2.2. Sociodemografske karakteristike i izraženost etničkog identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji	97
7.2.3. Društveni angažman sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji i izraženost etničkog identiteta.....	113
7.2.4. Regionalni (zavičajni) identitet sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji.....	117
8. ZAKLJUČNA RASPRAVA.....	121
9. EXTENDED SUMMARY	132
10. POPIS PRILOGA.....	141
10.1. Popis ilustrativnih priloga.....	141
10.2. Informirani pristanak	144
10.3. Potvrda Etičkog povjerenstva Hrvatskog katoličkog sveučilišta	145
10.4. Anketni upitnik	146
11. LITERATURA	160

1. UVOD

Ponuđena doktorska disertacija, u sociološkom smislu, bavi se istraživanjem odnosa identiteta i migracija na odabranoj etničkoj skupini Hrvata u Sjevernoj Americi. Identitet se, slično vrijednostima, društvenim promjenama i modernizaciji, nametnuo kao središnja tema u društvenim i humanističkim znanostima, a posebice u proteklih pedeset godina. U sociologiji je prisutan u kontinuitetu od klasičnih do suvremenih teorija. Bauman (2009: 20), na tom tragu, napominje da o „identitetu“ danas pak „govori cijeli grad“ te je identitet goruće pitanje „u svačijim mislima i na svakom jeziku“.

Prema Grbić Jakopović (2014: 58-59) identiteti i etnički afiniteti oblikuju se unutar i izvan granica, globalno i lokalno, a transformirani novim društvenim okolnostima ostaju istima na drugačiji način te se utemeljuju u kulturi i tradiciji, izvan ili unutar domovine, a danas su sve više uvjetovani logikom neoliberalne globalizacije.

Migracije i migracijski procesi na globalnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini također pripadaju učestalim temama u društvenim i humanističkim znanostima posebice od konca Drugoga svjetskog rata do danas. U širem sociološkom poimanju migracije su prostorna pokretljivost stanovništva, a u užem trajna promjena stalnog mjesta boravka pojedinaca i skupina ljudi. Najčešće skupine koje migriraju imaju isto nacionalno i/ili etničko podrijetlo zbog čega su istraživanja odnosa migracija i identiteta, posebice nacionalnog, socijalnog i etničkog te njegovih promjena, u procesima migriranja među najučestalijima.

U javnom diskursu često se ističe kako više Hrvata i njihovih potomaka boravi izvan domovine nego u domovini te se ta brojka kumulativno povećava. Premda precizne brojke nisu dostupne, sukladno podacima inozemnih popisa stanovništva te procjenama hrvatskih institucija koje djeluju u inozemstvu, procjenjuje se da danas izvan domovine živi oko 3,5 milijuna Hrvata. Od tog broja, prema istoj procjeni, 2 milijuna Hrvata i njihovih potomaka živi u Sjevernoj Americi (Bukovčan, 2006: 84; Grbić Jakopović, 2014: 68).

U ponuđenoj doktorskoj disertaciji odabrana je skupina Hrvata u Sjevernoj Americi koji su iselili u Kaliforniju. U istraživanju je analizirana kao etnička skupina *sui generis*, što je u konzistenciji s američkim sociološkim teorijama prema kojima etničke skupine imaju vlastiti

položaj u društvu te kulturu i (etnički) jezik, a sjevernoamerički Hrvati uglavnom su uspjeli očuvati jezik, etnički identitet i kulturu (Živković i sur., 1995: 50; Bukovčan, 2006: 85).¹

Migracije posjeduju snažnu moć društvene transformacije struktura, institucija i različitih aktera, a povijest hrvatskog iseljništva tekovina je općih svjetskih migracija oduvijek prisutnih u ljudskoj povijesti. Sukladno migracijskom atlasu svijeta od samih početaka, većina stanovništva u Sjevernoj Americi potomci su europskih iseljenika te je starosjedilačkih američkih naroda izuzetno malo. Teorijski pristupi u analizi migracija mijenjali su se od asimilacijskih do multikulturalnih. Od početnog zanosa i zaokupljenosti multikulturalizmom i pluralizmom 1970-ih i 1980-ih godina, potpuno inverznim asimilacijskom pristupu, došlo je do zaokreta i revitalizacije društvene teorije asimilacije zbog prijetnji nacionalnom identitetu i općeg porasta nesigurnosti (Castles 2010: 1571-1572). Neoasimilacijski pristupi u kontekstu socijalne kohezije i socijalnog kapitala problematiziraju različitost koja ugrožava temeljne vrijednosti demokratskih nacionalnih država što je brojnim državama olakšalo progresivno uvođenje *integracijskih ugovora* i tzv. *testova za državljanstvo* (Castles 2010: 1571-1572).

Pozivajući se na podjelu Saše Božića (2012), Hrstić (2022: 80) navodi kako se poimanje hrvatskog iseljništva ili hrvatske dijaspore zasniva na tri temeljna pogleda: prvi se temelji na predodžbi hrvatskog iseljništva kao transnacije koja počiva na domovinskom i izvandomovinskom kontingentu, drugi na sveprisutnoj čežnji i povratničkim aspiracijama u domovinu i treći se pogled uvelike temelji na homogenoj i integriranoj zajednici koja dijeli isti identitet i vrijednosti čak i izvan granica.

Dakle, iseljeničko je iskustvo dominantan narativ i stvarnost većine stanovnika Sjeverne Amerike, a to iskustvo dijele Hrvati i njihovi potomci koji su bili dio useljeničkog kontingenta od samih početaka. U identitetskom smislu za Amerikance je najvažniji etnički identitet te će većina američkih državljana na pitanje o podrijetlu navesti vlastito etničko podrijetlo, odnosno etničko podrijetlo svojih roditelja što je ukotvljeno u povijesti iseljništva, na što se većina referira kada govori o različitostima u američkom društvu (Lindholm, 2007: 370). Etničko podrijetlo u životu brojnih Amerikanaca čini razliku u njihovim osobnim životima, stoga je identitet u iseljeničkom kontekstu iznimno relevantna tema za znanstveno istraživanje.

¹ S obzirom na heterogen karakter hrvatskih iseljeničkih (transnacionalnih) zajednica, a samim time i različitih razina asimilacije i integracije, može se konstatirati da većina modernih zajednica osjeća istodobno dvije pripadnosti – prema zemlji useljenja i domovini za koje ih veže appaduraiovski nostalgija bez sjećanja (Bukovčan, 2006: 85).

O kontinuiranom naporu u očuvanju etničkog identiteta Hrvata u Sjevernoj Americi svjedoče brojne aktivnosti, od formalnih i neformalnih organiziranih od strane najnižih i najviših instanci. Osim toga, teme o povratničkim aspiracijama i povezivanju domovinske i izvandomovinske Hrvatske kao jednim od strateških ciljeva Republike Hrvatske prisutne su u javnom diskursu s različitim intezitetom u cijelom razdoblju od hrvatskoga državnog osamostaljenja. Govoreći osobito o sjevernoameričkim Hrvatima u Kaliforniji, znakovito je istaknuti da se zahtjev za hrvatskim državljanstvom povećao za 200 % na širem zapadnom području SAD-a, s osobitim naglaskom na Los Angeles. Ovaj su trend dodatno osnažili pandemijski uvjeti jer je Republika Hrvatska bila otvorena za američke državljane u pandemiji pa su mnogi sjevernoamerički Hrvati, u cilju ostvarivanja više životnih opcija, prepoznali hrvatsko državljanstvo kao atraktivnu opciju. Za hrvatsko državljanstvo mogu se aplicirati kandidati kojima otac, majka, baka ili djed imaju hrvatske dokumente ili čak ako su redoviti i aktivni članovi hrvatskih udruženja što ujedno implicira njihov hrvatski identitet. Prema hrvatskoj konzulici Renee Pea to su svi Hrvati koji se osjećaju Hrvatima i koji žele imati hrvatsko državljanstvo, a istodobno procjenjuje da takvih u Los Angelesu i San Pedru obitava otprilike od 30 do 40 tisuća, kao i u drugim gradovima u Kaliforniji poput San Josea, San Francisca i Watsonvillu.²

O aktualnosti ove tematike svjedoči i institucionalna briga za iseljenike koja se može podijeliti na crkvenu i državnu. Naime, o pastoralnoj skrbi za hrvatske iseljenike brine Ravnateljstvo dušobrižništva za Hrvate u inozemstvu, a na državnoj razini postoji Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Savjet Vlade RH za Hrvate izvan RH, Saborski odbor za Hrvate izvan RH, Hrvatska matica iseljenika i druga kulturna udruženja koja sve više proklamiraju važnost hrvatskog iseljeničtva. Postojeći Centar za istraživanje hrvatskog iseljeničtva organizira na godišnjoj razini Hrvatski iseljenički kongres, a Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Institut za migracije i narodnosti, Hrvatsko katoličko sveučilište i Fakultet hrvatskih studija nositelji su projekata i aktivnosti u čijem je fokusu ova tematika te je na Fakultetu hrvatskih studija akreditiran novi studij pod nazivom Demografija i hrvatsko iseljeničtvo.

Međutim, unatoč suvremenim naporima u istraživanju hrvatskog iseljeničtva, empirijskih istraživanja nedostaje jer su u povijesti sustavno bila zanemarivana što samim time otežava suvremene pokušaje za ostvarivanjem istih. Specifično na populaciji

² Više o tome na linku: <https://www.allthingscroatia.com/interview-with-renee-pea-consul-general-of-croatia/> Preuzeto, 15. prosinca 2023.

sjevernoameričkih Hrvata ne postoji nijedno empirijsko istraživanje koje uključuje konstrukt identiteta što je ujedno glavni cilj ove doktorske disertacije. Kako bi se postavljeni ciljevi i hipoteze realizirali, korištena je kvantitativna metodologija, odnosno anketno istraživanje na populaciji sjevernoameričkih Hrvata koji žive u Kaliforniji.

Nakon uvoda slijedi drugo poglavlje koje je podijeljeno na dva dijela. U prvome se dijelu prikazuje pojam identiteta u odnosu na podrijetlo, značenje, identitetske strategije i tipologije identiteta. U nastavku se navode različite koncepcije etniciteta i etničkog identiteta te razlike između etničkog i nacionalnog identiteta. U drugome se dijelu identitet promatra u okviru društvenih i humanističkih znanosti pomoću tri dominantna pristupa: kulturno-antropološki, psihološki i sociološki. Treće poglavlje obuhvaća pregled suvremenih teorija identiteta na kojima se temelji provedeno empirijsko istraživanje u ovoj disertaciji. Naime, prikazane se teorije temelje na suvremenim pokušajima ostvarivanja teorijsko-metodološkog konsenzusa u istraživanju identiteta i kao takve čine okosnicu teorijsko-konceptualnog modela u ovom istraživanju. Radi se o sociopsihološkom i sociološkom pristupu konstruktivnom identitetu, tj. teorijama socijalnog identiteta (SIT), teoriji identiteta utemeljenog na ulogama i identitetskoj teoriji. U četvrtom poglavlju ponuđen je povijesni kontekst hrvatskog iseljeničtva u užem i širem smislu s posebnim osvrtom na povijesni, društveni, politički i kulturni kontekst Hrvata u Sjedinjenim Američkim Državama, ulogu Katoličke crkve u skrbi za hrvatske iseljenike te na dosadašnje spoznaje o Hrvatima u Kaliforniji. Budući da je ovo prvo istraživanje koje je utemeljeno na odabranome teorijskom i metodološkom okviru, u petom su poglavlju navedena neka uvjetno srodna istraživanja. Metodologija istraživanja opisana je u šestom poglavlju, a sadrži metodu i tehniku prikupljanja podataka, ciljeve i hipoteze istraživanja, sadržaj anketnog upitnika i mjerni instrument, karakteristike realiziranog uzorka, način provedbe istraživanja i obrade podataka te etičke uzuse, ograničenja i doprinos istraživanja. U sedmom poglavlju navedeni su rezultati istraživanja i rasprava koja sadrži odgovore na postavljene istraživačke ciljeve i hipoteze. Na tom tragu, u osmom je poglavlju obavljena zaključna rasprava u kojoj su sažeti nalazi o identitetu sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji temeljeni na teorijskom okviru, primijenjenoj metodologiji i ciljevima istraživanja. Na kraju zaključne rasprave navedeni su znanstveni i praktični doprinosi istraživanja te prijedlozi i preporuke za buduća (srodna) istraživanja.

2. IDENTITET

2.1. Podrijetlo i značenje konstrukta identiteta

Nakon raspada komunizma, u okviru društvenih i humanističkih znanosti na tragu razvijenih teorija i metodologije, u zapadnome kulturnom krugu tijekom dvadesetog stoljeća identitet postaje jedan od najčešćih predmeta istraživanja, čak i u postsocijalističkim zemljama. I ponuđena disertacija pripada tom kontekstu.

Brojna istraživanja upućuju na činjenicu kako je identitet društveno konstruiran i povijesno uvjetovan što posljedično znači da je identitet, u suvremenom poimanju, transpovijesno i transkulturalno primjenjiv (Fearon, 1999: 10). Drugim riječima, na jednak se način može promišljati o identitetu naseljenika ruralnih područja u 18. stoljeću i o suvremenom identitetu sjevernoameričkih Hrvata s naglaskom na drugačiju formulaciju i konceptualizaciju identiteta. S obzirom na mjesto koje konstrukt identiteta zauzima u recentnim znanstvenim publikacijama, posebice unutar društvenih znanosti, unutar kojih se identitet promatra istodobno kao konstrukt koji treba biti objašnjen i koji je jasan *per se*, važno je razlikovati značenje i razlikovanje ovog pojma u svakodnevnom govoru i javnom diskursu od razumijevanja istog unutar znanstvenog aparata društvenih znanosti.

Identitet, kao središnji pojam ovoga rada, složen je konstrukt koji implicira različita značenja i tumačenja. U osnovi, označava ono najvažnije što ljude čini društvenim bićima, odnosno ono što ljudi (o sebi) misle da jesu. Istovremeno je stabilan i promjenjiv, istovjetan i različit te je oblikovan različitim vanjskim i unutarnjim čimbenicima. Kao bitan dio subjektivne zbilje, identitet je u dijalektici s društvom, a formiraju ga i održavaju društveni procesi koji su definirani socijalnom strukturom i *vice versa* – identiteti mogu djelovati na strukturu održavajući je ili mijenjajući (Berger i Luckmann, 1992: 201). Identitet nije danost, nego društvena konstrukcija unutar čijih se društvenih okvira određuje uloga aktera i njegove preferencije (Kalanj, 2003: 56). Upravo iz toga proizlazi društvena implikacija identiteta kojemu se u ovom radu pristupa kao stvarnom fenomenu i čimbeniku socijalne konstrukcije zbilje koja je društvenim znanstvenicima, a napose sociolozima legitiman izvor istraživanja i znanstvenih analiza te koju akteri subjektivno interpretiraju dajući joj vlastita značenja (Berger i Luckmann, 1992: 37).

Kada je riječ o osnovnim vrstama identiteta najčešće se spominju *osobni* i *socijalni* identitet. Osobni je identitet individualna i prepoznatljiva karakteristika, manje ili više promjenjiva, a socijalni je identitet društvena kategorija, koji se temelji na pripadanju određenoj grupi unutar koje postoje pravila koja determiniraju članstvo, kao i specifične karakteristike grupe (Fearon, 1999: 2).³

U literaturi se, između ostalog, razlikuje *esencijalističko* i *antiesencijalističko* gledište prema kojima se identitet pojmovno definira sukladno *objektivnim* ili *subjektivnim* parametrima. Esencijalistička koncepcija identiteta koristi se objektivnim parametrima poput postojanja zajedničkog podrijetla, jezika, teritorija, religije i kulture, dok je antiesencijalistička koncepcija identiteta subjektivnog predznaka prema kojoj je identitet promjenjivi diskurzivni konstrukt čije značenje uvjetuje promjena prostornih i vremenskih kategorija (Kalanj, 2003: 55). Proces identifikacije društveni je proces kojim se određuje istovjetnost ili različitost, a to znači da je svaki identitet bitno društveni i relacijski što određivanje identiteta smješta u kategoriju relacijskih procesa čime se nadilazi osnovno razlikovanje koncepcije identiteta na esencijalistički i antiesencijalistički (Cifrić i Nikodem, 2007: 332). Navedena relacijska, dimenzija i dinamičan karakter pojma identiteta upućuju na činjenicu da je konačan produkt identiteta rezultat postignutog kompromisa između osobno definirano *samoidentiteta* i *heteroidentiteta*, odnosno definirano od drugih–*egzoidentiteta* (Simon, 1993: 57-63 prema Kalanj, 2003: 57).

Etimološko podrijetlo riječi identitet dolazi od latinskog naziva *identitas*⁴ nastao iz *idem*, što u prijevodu znači *isto*, a jedna od definicija identiteta prema Oxford English Dictionary (2nd edition, 1989) glasi da je identitet istovjetnost osobe ili stvari u svakom trenutku ili u svim okolnostima.⁵ Već je naznačeno kako pojam identiteta podrazumijeva različita tumačenja i implikacije te se na takav način proučavao i kroz povijest, a u društvenim znanostima populariziran je od 1950-ih. Međutim, unatoč relativno kasnijemu znanstvenom interesu o ovome fenomenu, valja naglasiti kako je rana filozofska misao, premda vrlo fluidno i tradicionalno, iznjedrila intelektualni okvir u promišljanju teme identiteta. U tom je kontekstu relevantno izdvojiti dvojicu empirističkih filozofa Johna Lockeja i Davida Humea koji su, promišljajući o jedinstvu jastva, bitno doprinijeli kasnijoj psihologijskoj analizi identiteta.

³ U tom kontekstu, pojam identiteta ima dva osnovna upotrebna značenja koja ne moraju biti međusobno povezana. Konkretno, ako se netko referira na pojam identiteta misleći pritom na individualne karakteristike, isto nije primjenjivo na društvenu kategoriju ovog pojma i obrnuto (Fearon, 1999: 2-3).

⁴ Jenkins, 1996: 18.

⁵ Više o tome na <https://www.oed.com/>. Preuzeto, 23. veljače 2023.

Štoviše, Hume se, premda ne suviše formalno, bavio proučavanjem naravi jastva, odnosno osobnog identiteta (Buzar, 2017: 21-22). Također, ovi su filozofi u okviru intelektualne kritike promišljali o (ne)mogućnosti održavanja jedinstva jastva (Gleason, 1983: 911).

Relevantno je za povijesni kontekst korištenja ovog pojma, u kontekstu ove disertacije, istaknuti nekoliko autora koji su proučavali identitet u poveznici s rasom, etnicitetom i (i)migracijama generalno. Ističući važnost imigrantske povijesti američkog društva, u knjizi *The Uprooted*⁶, Oscar Handlin (2002: 3-4) koristi identitet kao analitički interpretacijski okvir u proučavanju migracija i etniciteta u američkom društvu te ističe kako američku povijest u cjelini čini imigrantska populacija te društveni procesi koji su istu oblikovali. Također, navodi da etnički identitet nije samo nadomjestak širega američkog identiteta, nego je to upravo tipičan način kako Amerikanci vide i prezentiraju sebe (Hirschman, 2004: 1209). Nastavno na navedeno, imigracija i etnicitet mogu se smatrati glavnim pokretačima društvenih promjena i glavnim referentnim okvirom u kontekstu identiteta u američkom društvu kroz cjelokupnu povijest.

Prema modelu Handlina i Herberga potpuna asimilacija nije preduvjet za postajanjem Amerikancem jer iako novi imigranti moraju naučiti novi jezik i uzuse društvenog i političkog života, ne moraju mijenjati svoja religijska uvjerenja (Herberg, 1960: 22). Štoviše, 1950-ih godina imigrantima je upravo religija bila glavni orijentir u novom okruženju te su nastojali iz tradicionalnih vjerovanja reafirmirati i derivirati svoj identitetski status i odgovor na pitanje: *Tko sam ja?* (Herberg, 1960: 12; Gleason, 1983: 912). Važno je spomenuti i američkog znanstvenika Roberta Penna Warrena koji je u knjizi *Who Speaks for the Negro* analizirao identitet u kontekstu rase. U toj se knjizi ističu izazovi Afroamerikanaca u borbi za vlastiti identitet, osobito zbog odvojenosti od zemlje podrijetla i obavijenosti vrijednostima Novog svijeta (Warren, 1965: 17; Gleason, 1983: 913).

Unatoč značajnijoj proliferaciji konstrukta identiteta u suvremenoj znanstvenoj zajednici, još nije utemeljena standardizirana definicija koja bi bila pogodna za sva znanstvena polja i subpolja (Abdelal i sur., 2009: 31). Međutim, neki autori smatraju da uloga znanstvenika nije oformiti točnu definiciju identiteta, nego vrijednosno neutralno objašnjavati procese identifikacije i društvenu pozadinu koja pojedince usmjerava da se definiraju na jedan, a ne na drugi način (Kalanj, 2003: 59).

⁶ Prvo izdanje ove knjige objavljeno je 1951. godine.

Zbog postojanja brojnih, međusobno oprečnih definicija te mnogostrukih značenja ovog pojma u društvenim znanostima, pojedini autori zagovaraju praktičnu i analitičku koncepciju identiteta. Štoviše, neki od njih smatraju da identitet nikada neće biti korisna varijabla za društvena istraživanja jer je kao pojam suviše slojevit, amorfan i nedokučiv, a poznatu kritiku identiteta iznijeli su autori Brubaker i Cooper (Brubaker i Cooper, 2000: 14; Abdelal i sur., 2009: 18). Na tragu kritike pojma identiteta predlažu alternativne, manje ambivalentne pojmove koji neće biti odviše dvosmisleni i dvoznačni. Kao prijedlog alternativnih termina, Brubaker i Cooper (2000: 14-21) naveli su tri moguće opcije: *identifikacija i kategorizacija, samo-razumijevanje i socijalna lokacija te zajedništvo, povezanost i grupiranost*.

Osim spomenutih autora, postoje i oni koji u raspravi o prikladnim pojmovima u širem identitetskom smislu smatraju proces identifikacije ispravnijim konceptom. Među takvima se ističe Gordon W. Allport (1954: 293) koji proces identifikacije povezuje s pojmom etniciteta. Uz to, smatra kako je identifikacija kao proces u doticaju s vrijednostima i stavovima koje djeca preuzimaju od roditelja sukladno njihovoj etničkoj, religijskoj i političkoj pripadnosti (Allport, 1954: 294). S obzirom na svojevrсну dijalektiku odnosa identiteta i Drugosti, odnosno činjenice da je identitet rezultat procesa identifikacije pojedini autori konstatirali su kako je pojam identifikacije za analitičku misao operabilniji od pojma identiteta (Gallissot, 1987: 12-20).

S obzirom na naznačene izazove u proučavanju identiteta i nepostojanja jedinstvene definicije koja bi obuhvatila sva značenja pridana ovom konstrukt, od neprijeporne je važnosti elaborirati kako će se identitetu pristupati u ovome radu. Pojmovna složenost i raspršenost identiteta uvjetuje da se bilo kakvo teoretiziranje, predznanstveno ili znanstveno, mora odvijati u okviru teorijskih interpretacija unutar kojih je identitet ili odabrani tip identiteta smješten (Berger i Luckmann, 1992: 202). Naime, ovdje se polazi od osnovne podjele identiteta na osobni i socijalni te je u središtu rada socijalni identitet, napose njegova etnička komponenta, koji označava set karakteristika kojima pojedinac pripada i sukladno čemu ostvaruje svoju vlastitu identifikaciju (Malešević, 1994: 35). Još konkretnije, s obzirom na to da se radi o specifičnoj skupini i sociokulturnom okruženju, socijalni identitet u ovom radu se promatra kroz kategoriju etničkog identiteta koji se istražuje kroz pripadnost određenom kolektivitetu, odnosno u ovom slučaju etničkoj grupi.⁷

⁷ Valja istaknuti da pripadnost etničkoj grupi ne isključuje druge oblike pripadnosti koji označavaju druge vrste identiteta što se eriksonovski naziva *difuzijom identiteta* (Malešević, 1994: 35-36).

Što to znači? Imajući u vidu pluralistički kontekst američkog društva, u okviru svih navedenih konstatacija, može se navesti kako je etnički identitet vrlo važna identifikacija sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji jer je pripadanje etničkim grupama jedan od osnovnih oblika pripadnosti stanovništva u SAD-u. To nipošto ne znači da je etnički identitet odvojen i izoliran od ostalih tipova i vrsta pripadnosti i identifikacija, nego je etnička pripadnost jedna od mogućih dominantnih pripadnosti u kontekstu američkog društva. Naime, u znanstvenom smislu nije moguće precizno odrediti jednu vrstu identiteta zanemarujući mogućnost višestrukih identiteta i činjenicu da se identitet u nekim aspektima smatra stabilnim, a u nekim fluidnim i promjenjivim.

Na istom tragu opravdano je postaviti pitanje zašto se u naslovu nalazi atribut *suvoremeni* identitet? *Što ga čini suvoremenim?* U konceptijskom smislu dva su glavna razloga takvom naslovu: datost trenutka i suvremena nastojanja teorijsko-metodološkog konsenzusa u društvenim znanostima. S obzirom na to da je identitet u nekim aspektima promjenjiv, to jest da označava danost vremenskog trenutka i mjesta, suvoremeni identitet u kontekstu ponuđene disertacije označava identitet ciljane skupine u određenome vremenskom razdoblju. Konkretno, u ovom istraživanju označava suvoremeni identitet pripadnika etničke skupine koji su, u nekoliko povijesnih valova, doselili i prebivaju, odnosno borave u saveznoj američkoj državi Kaliforniji. U tom kontekstu identitet je svojevrsni ishod povijesnih i kulturnih procesa, ali zbog svoje fluidnosti može poprimiti različite oblike. Drugim riječima, identitet sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji zasigurno nije isti sada i prije 50 ili 100 godina, stoga je nazivnik *suvoremeni* odraz trenutne stvarnosti, to jest ishoda prošlih i trenutnih društvenih procesa. Kao takav, suvoremeni identitet nije pseudo-identitet, nego predstavlja autentično zrcaljenje trenutne društvene stvarnosti u kojoj je etnički sentiment gradivni dio suvremenih identiteta (Grbić Jakopović, 2014: 59-60).

Hrstić i Šakić (2022: 16-17) osvrću se na Brubackerovu (2005) premisu o identitetu iseljenika, a napose njihove djece, prema kojoj se identitet promatra poglavito kroz individualne prakse, a ne iskaze etničke pripadnosti. Također, isti su autori konstatirali da suvremena istraživačka perspektiva identiteta na hrvatskome znanstvenom tlu nije u potpunosti zaživjela jer se identitetu iseljenika još uvijek pristupa na homogen način s naglaskom na etničko podrijetlo čime se zanemaruje čitav niz čimbenika koji (su)oblikuju i (su)konstruiraju identitet pojedinca u suvremenom svijetu (Hrstić i Šakić, 2022: 17). Šire obrazloženje je vidljivo u poglavlju *Sociopsihološki pristup identitetu*.

2.1.1. Identitetske strategije i tipovi identiteta

Iz navedenog, općenitog, pregleda pojma identiteta razvidno je koliko je teško odrediti što identitet jest, a što nije. Takva pojmovna neodređenost čini stvari istovremeno kompleksnima i fleksibilnima. Stoga su zbog promjenjivosti karaktera i nepodložnosti jednog pristupa identitetu, brojni autori osmislili pojam *identitetskih strategija* (Kalanj, 2003: 62). Navedeni pojam upućuje na to da je identitet relativan, a ne apsolutan i da su pojedinci, iako slobodni u definiranju vlastitog identiteta, ipak uvjetovani društvenim procesima i institucijama koje, zajedno s našim osobnim identificiranjem, sudjeluju u procesu identifikacije (Kalanj, 2003: 62). Kroz povijest određene društvene strukture stvarale su individualno prepoznatljive *tipove identiteta* (Berger i Luckmann, 1992: 201). Slijedom toga, zdravorazumski se u svakodnevici može razabrati i razlikovati kako primjerice Amerikanac ima drugačiji identitet od Hrvata, politički lideri od društvenih aktivista i slično. Međutim, razvidno je da objektivnost ovakvih tipizacija ne podliježe znanstvenoj logici i metodologiji koja identitetu pristupa kao konstrukt društvenih znanosti (Berger i Luckmann, 1992: 202). Shvaćajući identitet kao društvenu kategoriju, Fearon (1999: 2) razlikuje socijalni od osobnog identiteta koje onda dijeli na tipove i uloge identiteta. Na sličnom tragu, Brewer i Gardner (1996: 86) razlikuju osobni, socijalni i relacijski identitet.

Pojedini autori ističu postojanje četiri forme socijalnog identiteta: konstitutivne norme, društvenu svrhu, relacijske usporedbe i kognitivne modele (Abdelal i sur., 2009: 19). Tipovi identiteta, promatrani kao donekle stabilni društveni proizvodi, mogu se analizirati samo u određenim i definiranim teorijskim interpretativnim okvirima (Berger i Luckmann, 1992: 202).

Identitetske strategije nisu nepromjenjive, nego su, zbog činjenice da se identitet konstruira, dekonstruira i rekonstruira ovisno o društvenim promjenama, uvijek varijabilnog karaktera (Kalanj, 2003: 63). Jedan od značajnijih autora koji se vodio identitetskim strategijama razlikujući oblike i izvore izgradnje identiteta je Manuel Castells (2002) koji je ustvrdio postojanje *legitimirajućeg identiteta*, *identiteta otpora* i *projektnog identiteta*. Legitimirajući identitet je karakterističan za dominantne skupine koje ga uvode kako bi povećale svoju dominaciju i moć. Identitet otpora javlja se kod onih koji pritisnuti utjecajem dominantne skupine formiraju otpor izvan postojećih društvenih kanala, a projektni identitet javlja se kod aktera koji zahtijevaju potpunu transformaciju društvene strukture i izgradnju posve novog tipa identiteta (Castells, 2002: 17-20). Vodeći se postavkom o promjenjivosti identiteta i društvenoj konstruiranosti istog koji se mijenja u svakom stadiju života, glavni cilj

nije otkriti tko su uistinu sjevernoamerički Hrvati nego kako se sociološki manifestira ta vrsta identifikacije i specifični identitet.⁸

2.1.2. *Etnicitet*

Predmet ovog istraživanja su pripadnici etničke skupine Hrvata koji su u nekoliko povijesnih valova, poglavito tijekom dvadesetog stoljeća migrirali iz Hrvatske i naselili se u Sjevernoj Americi, odnosno Kaliforniji. U središtu istraživačkog interesa je etnički identitet kao poseban tip socijalnog (društvenog) identiteta. Kako bi ga pobliže teorijski definirali nužno je prije toga osvrnuti se na značenje etničke pripadnosti, odnosno etniciteta.

Etnicitet kao važan aspekt identiteta sjevernoameričkih Hrvata podložan je promjeni te o situacijskim okolnostima ovisi njegov primordijalni ili mobilizacijski nastanak. Primordijalni pristup etnicitetu upućuje na prirodnu i nužnu emocionalnu vezu pojedinaca s mjestom podrijetla, vjerom i rodbinom te uključuje podjelu pripadnika iste skupine na „nas“ i „njih“. S druge strane, mobilizacijski pristup etnicitetu ne pristupa kao nečemu što je prirodno ili dano, nego kao nečemu što se stvara i održava kako bi pripadnici jedne etničke skupine ostvarili pristup raznim resursima i zajedničkim interesima (McKay, 1982: 401-402).⁹

McKay (1982: 404) je izdvojio 5 osnovnih tipova etniciteta: etnički tradicionalisti, etničke militantne skupine, etničke simboličke skupine, etnički manipulatori i pseudoetnici. Kod etničkih tradicionalista naglasak je na emocionalnim vezama, a kod etničkih militantnih skupina naglasak je na snažnim primordijalnim odnosima u svrhu ostvarivanja političkih i ekonomskih interesa. Etničke simboličke skupine uglavnom su zasnovane na slaboj etničkoj povezanosti te se njezini pripadnici s istom poistovjećuju samo na simboličkoj razini. Etnički manipulatori imaju iste aspiracije i ciljeve kao pripadnici etničkih militantnih skupina, ali za razliku od etničkih militantata i etničkih tradicionalista nemaju snažne emocionalne veze i izražen kolektivitet. Naposljetku, pseudoetnici potencijalno mogu postati snažne i istaknute etničke skupine, ali se njihov potencijal nije realizirao te su oni kao takvi privrženiji državi nego vlastitoj etničkoj skupini (McKay, 1982).

⁸ Usp., Kalanj (2003: 64-65).

⁹ Primjer primordijalnog tumačenja etniciteta su Židovi iz Tunisa u Izraelu, a primjer mobilizacijskog tumačenja etniciteta su „bijeli etnici“ u SAD-u (McKay, 1982: 402).

2.1.3. Etnički identitet

Općenito govoreći, kada je u fokusu spolna i rodna orijentacija, radi se o spolnom i rodnom identitetu, kada je u fokusu religioznost, riječ je o religioznom identitetu. S obzirom na to da ciljanu skupinu u ovome radu predstavljaju sjevernoamerički Hrvati koji u SAD-u jesu etnička skupina *par excellence*, u fokusu ovog rada naglasak je na suvremenome etničkom identitetu koji je uzgred neizostavna komponenta teme imigracije u SAD. Najčešće, etnički identitet definira se kao značajnost koji pojedinci pripisuju etnicitetu u vlastitom životu (Byrd, 2012: 4).¹⁰ U posljednje vrijeme etnički se identitet prikazuje kao *drugi projekt*, neodvojiv od migracija, a grupne granice etničkih zajednica proklamirane su kao socijalni, a ne primordijalni konstrukt (Grbić Jakopović, 2014: 55). Etničke skupine u velikoj su mjeri biološki samostalne jedinice čiji članovi dijele temeljne kulturne vrijednosti u interakcijskom i komunikacijskom polju te koji se identificiraju pripadnikom te grupe, kao što ih i drugi identificiraju imajući jasnu sliku različitosti u odnosu na ostale grupe (Barth, 1969: 10-11). Osnovna jedinica i ujedno interesni čimbenik etničke skupine jest religijsko-etnička pripadnost (Greeley, 1974: 52).

S druge strane, uzevši u obzir Yingerovu definiciju etničke skupine, koja je vrlo široka i prema kojoj svaka skupina koja za sebe drži da je etnička skupina i sukladno tome djeluje uistinu jest etnička skupina, može se istaknuti da etnička skupina kao takva nadilazi biološke karakteristike koje bi bile zanimljive biologima ili fizičkim antropolozima i u obzir uzima društvene karakteristike koje su zanimljive društvenima znanstvenicima (Yinger, 1981).

Identitet, kao konstrukt, neizostavan je dio istraživanja etniciteta i iseljništva, a revitalizacija etniciteta ostavlja snažan učinak na fenomen identiteta (Gleason, 1983: 910, 929). Povrh identiteta, iseljništvo i etnicitet glavni su međuodnosni i relacijski pojmovi u ovom istraživanju. Etnicitet je prvorazredni pojam u američkom društvu i kao takav označava najvažniji oblik socijalne diferencijacije (Katunarić, 1980: 20).

U duhu spomenutog Barthova poimanja identiteta kao oblika razgraničenja i razlikovanja od Drugih, etničnost se može promatrati kao svojevrsan ishod procesa identifikacije koji se očituje kao društvena organizacija kulturne raznovrsnosti (Kalanj, 2003: 64). Etničko prožimanje važan je društveni proces u američkom društvu, a posljednji trendovi odmiču se od ideje *melting pota*¹¹ i primiču se etnicitetu kao primarnom načinu identifikacije i

¹⁰ Jednako tako rasni identitet u odnosu na rasu (Byrd, 2012: 4).

¹¹ Hrv. *kotao za taljenje*, u američkom je društvu sinonim za multikulturalističke vrijednosti i kao pojam predstavlja preteču (američkog) multikulturalizma (Mesić, 2006: 29).

integracije pojedinaca u društvo (Katunarić, 1980: 17). Općenito je vrlo teško odrediti i razlikovati pojedine etničke skupine zbog mnogih kolizija koje postoje među različitim etničkim skupinama. Primjerice, jedan razlikovni kriterij može biti teritorijalno podrijetlo pa je k tomu moguće razlikovati Hrvate, Srbe, Indijce i Pakistance. Drugi razlikovni kriterij može biti vjerska pripadnost te je prema tome moguće razlikovati katolike, pravoslavce, odnosno hinduse, sikhe ili muslimane, dok bi treći, jezični razlikovni kriterij, odredio sasvim drugu dimenziju razlikovanja etničkih skupina.

U literaturi se navodi da su glavne stavke u sociološkom poimanju etniciteta samoidentifikacija, vanjska identifikacija ili identifikacija od strane Drugih te sudjelovanje u relevantnima etničkim udruženjima (Yinger, 1977: 1117). Samoidentifikacija i vanjska identifikacija odražavaju se na razini etničkih „znakova“ (eng. *ethnic cues*) i „tragova“ (eng. *ethnic clues*) (Lymann i Douglass, 1973:360). Izgled i ponašanje primjer su etničkih znakova nad čijom pojavom pojedinac ima malo ili nimalo utjecaja, a koji imaju etnički značaj za samoidentifikaciju ili vanjsku identifikaciju osobe. Ovakav tip etničkog znaka najviše se očituje u fizionomijskim karakteristikama čovjeka (Lymann i Douglass, 1973: 361). Premda se čini da su etnički znakovi samorazumljivi i očigledni, ne postoji određeni kompromis o tome što etnički znak obuhvaća, odnosno kako ga pojedinac prisvaja i plasira u okolinu. Ako se sociološki pristupi pojmu etnički znak, u kontekstu Goffmanove teorije o samoprezentaciji u svakodnevici, onda se može konstatirati da pojedinci svjesno upravljaju svojim etničkim znakom u skladu s onim što žele istaknuti, odnosno s onim što žele prekriti ili zatajiti u vlastitom predstavljanju (Goffman, 1958: 10-45). Nastavno na to, etnički tragovi predstavljaju svojevrsna ticala koja pojedinac može istaknuti ili sakriti ovisno o tome koji partikularni dio identiteta želi izložiti u svome svakodnevnom predstavljanju (Lyman i Douglass, 1973: 362). Drugim riječima, primijeti li pojedinac da je dio njegova etničkog identiteta nepoželjan u kontekstu vanjske ugroze i nepovoljnih okolnosti, u mogućnosti je prekriti aspekt identiteta kojeg smatra neprikladnim u specifičnoj situaciji.

Sažeto, elaborirane pojmove moguće je izvesti kroz pojednostavljenu formulu:

eticitet + identitet = etnički identitet.

Etnički je identitet socijalni konstrukt kojim se označava kategorizacija socijalnih i psiholoških procesa među kojima se posebice ističu kultura i društveni procesi (Brady i Caplan, 2009: 33- 34). Važne komponente etničkog identiteta su zajednička kultura i konstrukcija stvarnosti na isti način, jezik, običaji i pravo, premda nijedna od navedenih

komponenti nije nužna za postojanje i opstojnost etničke skupine (Živković i sur., 1995: 45). Međutim, pokazalo se da su glavni izvori etničkog identiteta u američkom kontekstu etnička pripadnost ili etničko podrijetlo roditelja te poznavanje etničkog jezika (Brady i Caplan, 2009: 64).

Etničko podrijetlo i etnička pripadnost mogu se protumačiti kao dvije strane medalje – jedna je objektivna, druga subjektivna kategorija. Naime, etničko podrijetlo označava objektivnu činjenicu o tome koje podrijetlo pojedinac baštini od svojih roditelja, a etnička pripadnost je subjektivna kategorija koja upućuje na subjektivni osjećaj pripadnosti određenoj etničkoj grupi. Općenito, objektivna obilježja etničke skupine su zajedničko iskustvo, povijest i kultura, a subjektivna obilježja tiču se osobnog uvjerenja i stupnja samoodređenja (Malešević, 1994: 39).

Yinger (1981) je podijelio etničke skupine na tri osnovna tipa:

- a) useljenička populacija čije zajedničko matično državljanstvo postaje izvorom etnije ili etničke skupine
- b) supsocijalna skupina koja ima neotuđivo zajedničko podrijetlo i kulturne posebnosti
- c) pankulturne skupine koje dolaze iz međusobno različitih kulturoloških i društvenih okruženja, ali su slične na temelju nekih drugih karakteristika poput jezika, rase ili vjere (Yinger, 1981).

Od neprijeporne je važnosti istaknuti teškoću definiranja osnovnih grupnih pripadnosti koje je teško istražiti kroz nekoliko čestica o stavovima i osjećajima pripadnosti. Na ovaj izazov osobito ukazuje Katunarić (1980: 21) koji ga imenuje problemom *društvenog nominalizma* propitkujući mogućnost podjele društva na etničku, regionalnu, lokalnu i inu pripadnost s ciljem da se izbjegne atomistička redukcija pojedinca.¹²

2.1.4. Temeljne koncepcije etničkog identiteta

U osnovi, govoreći o temeljnim pristupima u analizi etničkog identiteta, najčešće se izdvajaju *primordijalističko* i *opcionalističko* stanovište. Primordijalističko polazište u razumijevanju etničkog identiteta podrazumijeva (za)danost i nepromjenjivost etniciteta. S ovog polazišta etnicitetu se pristupa kao bazičnom elementu osobnog identiteta koji je

¹² Iz tog su razloga, prema istom autoru, identifikacija i pripadnost određenoj grupi u društvu uglavnom teorijskog karaktera (Katunarić, 1980: 21).

nepromjenjivi i neodvojivi dio svake individue (Gleason, 1983: 919). Nasuprot tomu, opcionalističko polazište u razumijevanju etničkog identiteta implicira varijabilnost, nestalnost i opcionalnost kako stoji u nazivu te zagovornici ovog stanovišta smatraju da je etnicitet kategorija individualnog i grupnog postojanja kojim pojedinci svjesno mogu upravljati, odnosno naglašavati ili potiskivati ga sukladno zadanim okolnostima (Gleason, 1983: 919).

Unutar opcionalističkog stanovišta relevantno je spomenuti pristaše teorije kompeticije i teorije racionalnog izbora koji etničku pripadnost smatraju racionalnom strategijom u ostvarivanju partikularnih interesa (Lyman i Douglass, 1973: 349). Etnička skupina počiva na kulturnoj bliskosti pripadnika te u etničkim odnosima perzistiraju klasični sociološki pojmovi poput asimilacije, grupiranja, kolektiviteta i akcije (Hechter, 1986: 265). Navedena je tipologija dominantno sociološka, a ako se tom pristupu pridruži antropološki aspekt onda se o etničkom identitetu može govoriti kao prirodnoj datosti, funkciji socijalne interakcije i odnosima moći u globaliziranom društvu (Malešević, 1994: 38).

S druge strane, ako umjesto antropološkog aspekta sociološkom razumijevanju etničkog identiteta pridružimo psihološki aspekt, onda se etnički identitet može promatrati u dijalektici aktivitet-heriditet, odnosno dinamičan-statičan, kao kategorija osobnog konstrukta i osobito kao kognitivno-afektivna kategorija (Malešević, 1994: 38). Među navedenima, važno je istaknuti koncepciju i polazište Barthova razgraničenja etničke grupe i etničke identifikacije prema kojoj su etničke granice definirane socijalno, a ne prirodno te je *etnos* prvenstveno proces, a ne primordijalno stanje (Supek, 1989: 147).

2.1.5. Etnički vs. nacionalni identitet

U javnom i znanstvenom diskursu podjednako se isprepliću termini nacionalnog i etničkog identiteta koji se često tretiraju kao sinonimi, iako među njima postoje određene kontekstualne i terminološke razlike.¹³ Nije posve neispravno smatrati da etnički identitet u kontekstu američkog društva predstavlja pandan nacionalnom identitetu u europskom društvu, ali je od presudne važnosti istaknuti stanovite različitosti u pojavi i razumijevanju ovih pojmova. Termin etnički prvenstveno je vezan za etničke skupine, etničke zajednice i etnički identitet, dok je termin nacionalni vezan za naciju, nacionalnu zajednicu, nacionalizam

¹³ Kao što je navedeno u prethodnim poglavljima, naglasak u ovoj disertaciji bit će na etničkom identitetu koji je bitna sastavnica šireg identiteta sjevernoameričkih Hrvata koji su prepoznatljiva etnička skupina u američkom multietničkom i pluralističkom društvu.

i nacionalni identitet (Korunić, 2005: 87). U tom kontekstu, elementarna razlika etničkog i nacionalnog identiteta sadržana je u periodu, kontekstu i okruženju nastanka istih. Dok je nacionalni identitet moderni termin, etnički identitet starijeg je pojavka te je nastao u američkom društvu odražavajući etničku pluralnost istog. Druga različitost odnosi se na to da je etnički identitet prvenstveno vezan za angloamerički znanstveni milje, dok je nacionalni identitet kao moderni termin više korišten u kontekstu europskog društva. Etnički identitet izgrađuje se i opstaje na temeljima kulturne razlike (Perić Kaselj, 2006: 1199-1200). Nacionalni identitet jedan je od najkompleksnijih termina i, uz korporativni identitet, jedan od najčešće spominjanih vrsta identiteta među znanstvenicima (Skoko, 2021: 17). Kao takav, nacionalni je identitet nepromjenjiv i trajan fenomen, koji je uspostavljen jednom za sva vremena (Korunić, 2005: 90). Što se tiče etniciteta kao baze za etnički identitet, izražena je naglašenost srodstva, rase i podrijetla dok je za naciju, kao moderni koncept važno postojanje nacionalne države.¹⁴ Tvorac postmodernističke koncepcije nacije je Anderson (1990: 17-18) koji naciju definira kao zamišljenu modernu političku zajednicu.

Svaki pojedinac prilikom procesa vlastite identifikacije može izražavati višestruke identitete. U okviru vertikalne identifikacije teritorijalne pripadnosti i pripadanja etnosu pojedinci mogu osjećati pripadnost:

- određenoj porodici
- užoj etničkoj grupi
- široj etničkoj zajednici
- hrvatskom narodu
- hrvatskoj naciji
- naciji – državi (Korunić, 2005: 102).

Istovjetnost etničkog i nacionalnog identiteta očituje se u činjenici da se temelje na mitologizaciji zajedničke prošlosti, odnosno svijesti o zajedničkom podrijetlu (Živković i sur., 1995: 46).

¹⁴ U širem znanstvenom diskursu postoje neslaganja o tome je li nacija moderan ili povijesni termin, ali društveni znanstvenici su u suglasju o tome da su nacija i nacionalizam moderni pojmovi nastali u 18. stoljeću (Smith, 2003: 1).

Prema Koruniću (2005: 94) znanstveni model etničkog i nacionalnog identiteta, kojem prethodi etnički, kulturni i društveni pluralizam, temelji se na nekoliko postavki:

- postojanje najmanje dvije, a obično više različitih etničkih grupa i etničkih zajednica što se manifestira kroz postojanje identiteta *jednoga, drugoga* ili *Drugih*
- etničke grupe podrazumijevaju etničke odnose, a nacija nacionalne odnose
- etnički i nacionalni identiteti podrazumijevaju postojanje etničkog i nacionalnog kolektiviteta koji se formiraju na određenom prostoru
- postojanje etnički i kulturno pluralnog prostora
- supostojanje međuovisnih identiteta: *identitet pripadnika* i *ne-pripadnika* određenoj etničkoj ili nacionalnoj zajednici
- promatranje identiteta u odnosu spram okoline (Korunić, 2005: 95).

U principu, ni nacionalnost ni etnicitet nisu zastarjeli pojmovi, nego kao takvi predstavljaju aktivne i aktualne kategorije koje oblikuju svakodnevni život i interese političkih i društvenih aktera. Kao što nije moguće u potpunosti odvojiti nacionalnost od etniciteta, tako ga nije moguće objasniti jednostavnim nasljeđem i nastavkom etniciteta (Calhoun, 1993: 235). U osnovnim karakteristikama, nacionalnost se više naslanja na političko samoodređenje i legitimitet koji proizlazi iz vladavine naroda, dok se etnicitet i identitet otvaraju i traže u okolnostima gdje nacionalna autonomija nije preduvjet i relevantni kriterij, već određeno priznanje i pripadnost unutar ili izvan nacionalnih i državnih granica (Calhoun, 1993: 235).

2.2. Znanstveni pristupi identitetu u društveno-humanističkim znanostima

Kako bi se objedinili mogući važni elementi u teorijskoj analizi identiteta, odnosno kako se ne bi reducirao teorijski i analitičko-misaoni okvir, ovdje se identitetu pristupa kroz tri dominantna teorijska pristupa – sociološki, kulturno-antropološki i socio-psihološki. Predominantno, unutar sociološkoga teorijskog pristupa identitet se promatra kao društvena kategorija, unutar kulturno-antropološkog pristupa kao ishod kulture te unutar socio-psihološkog pristupa kao psihološka rezultanta grupnih procesa i međugrupnih odnosa.

Ono što je zajedničko svim ovim pristupima jest složnost u tome da identitet daje odgovor na temeljna pitanja: *Tko smo?*, *Kojoj grupi pripadamo?*, *Kako se razlikujemo od drugih grupa?*, *Kako percipiramo sebe i svoju grupu?* i *Kojim ciljevima težimo?*

U kontekstu etničkih odnosa i koristeći sociološke termine etničkih *out-grupa* i etničkih *in-grupa*, pojedinci se stalno definiraju u odnosu na to razlikuju li se drugi značajno od nas – etnička *out-grupa*, ili su drugi dio naše grupe – etnička *in-grupa* (Kuvačić, 2004: 264). Međutim, postoje stanovite razlike u odgovorima na navedena pitanja, odnosno u razini identifikacije i značenja socijalnog identiteta za svaku pojedinu osobu. U tom smislu, velika je razlika između „identificiranja kao“ (eng. *identifying as*) i „identificiranja s“ (eng. *identifying with*) u kontekstu istinskog poistovjećivanja s određenom grupom (Citrin i Sears, 2009: 147). Primjerice, netko se može smatrati američkim Hrvatom ne imajući pritom snažne patriotske ili lokalpatriotske osjećaje, odnosno snažnu percepciju o tome da je etnicitet najvažniji dio slike o sebi. Upravo je ta nedefiniranost i različitost u procesu identifikacije ključ za razumijevanje suvremenih identiteta čija se afirmacija odvija cijeli život i izložena je brojnim društvenim promjenama i izazovima. Dakle, identitet nije više ukotvljen u mjestu rođenja, roditeljskom statusu i svjetonazoru, sociokulturnom okruženju, nego je, zbog brojnih učinaka koje su iznjedrile globalizacija, nova medijalizacija, umreženost i globalna tržišna ekonomija, preseljen na individualno tržište gdje postoji neograničen izbor individualnih i višestrukih fluidnih identiteta koji se temelje na socijalnoj interakciji između različitih skupina i uloga koje njihovi članovi imaju (Šakić, 2009a: 23).

2.2.1. Kulturno-antropološki pristup

Suvremena istraživanja iseljništva temelje se na *transnacionalnim zajednicama koje ujedno mogu biti i svojevrsna etnološka zamjena pojmu dijaspore* (Grbić Jakopović, 2014: 30). Nove društvene dinamike dovele su do rastakanja tradicionalnih zajednica i pojave novih oblika udruživanja koji se temelje na translokalnim odnosima (Kalanj, 2003: 50). Osim toga, suvremeni svijet sve više postaje mnogokulturnan te postoje različiti oblici upravljanja takvim, kulturno različitim društvima, a među dva najpoznatija oblika ističu se multikultur(al)ni i interkultur(al)ni pristup (Čačić-Kumpes, 2004: 143).

Koristeći kulturno-antropološki pristup u teorijskom proučavanju koncepta identiteta, važno je osvrnuti se na njegove početke. U tom smislu, ističe se Margaret Mead (1961: 17) koja je proučavajući primitivne kulture skovala pojam *nacionalni karakter* koji označava odnos identiteta i etniciteta u kontekstu pripadajuće kulture. Sličan pojam uvela je i Ruth Benedict koja je (su)odnos individue i kulturne sredine opisala terminom *kulturni obrasci* (Supek, 1987: 111). Ove autorice svoja su istraživanja temeljile na primitivnim društvima, stoga nalazi istih nisu posve relevantni u teorijskom i metodološkom pristupu suvremenih istraživanja

(kulturnog) identiteta koji se sastoji u povezivanju sociološkog i psihološkog pristupa, kao i sociokulturnih teorija.

Od samih početaka kulturne antropologije identitet predstavlja neizostavnu temu i važan predmet rasprave, a danas je ova grana antropologije posebno usmjerena na kreiranje realističke retorike o temi identiteta, posebice u odnosu na komponentu nacionalnog i regionalnog (Kalanj, 2003: 50). Antropološki uvid u identitet, s posebnim naglaskom na dimenziju kulture, sadržan je u činjenici da čovjek ishodište svog identiteta pronalazi u kulturi kojoj pripada. Identifikacija pojedinca s pripadajućom dominantnom kulturom ili više različitih kultura osobito je izražena u američkom društvu jer kulturni pluralizam kojim ono obiluje povećava vjerojatnost kulturnog poistovjećivanja. S obzirom na to da se ljudi često referiraju na povijest useljavanja i na činjenicu da su svi Amerikanci različiti zbog različitog podrijetla te će na pitanje o nacionalnosti većina stanovnika SAD-a navesti mjesto podrijetla svojih predaka, pitanje je postoji li uopće zajednička kultura u američkom društvu (Lindholm, 2007: 370). Neovisno o etnicitetu i kulturi, i Kinezi i Bugari, Francuzi i Pakistanci, Hrvati i Irci – svi imaju sličnu strukturu kulturoloških obrazaca koji se manifestiraju kroz etničke parade, povremeno nošenje autohtonih kostima ili nošnji, konzumiranje autohtone hrane, čitanje literature ili slušanje glazbe iz zemlje podrijetla (Lindholm, 2007: 370).

Kulturni je identitet jedna od sastavnica socijalnog identiteta, kao što je to i etnički identitet, te je važno napomenuti da su etnicitet, kultura, identitet i vrijednosti međuovisne, ali ne jednake kategorije (Šakić, 2009a: 22).¹⁵ Međutim, treba apostrofirati tendencije globaliziranog svijeta koji nadilazi tradicionalne obrasce kulturnog poistovjećivanja i umjesto toga isporučuje transkulturalni, interkulturalni i multikulturalni identitet kao nove oblike kulturnog identiteta (Labus, 2014: 31).

2.2.2. Psihološki pristup identitetu

Postoji znanstveni konsenzus o tome da je pojam identiteta u psihologiji aktualizirao Erik Erikson koji je, između ostalog, utemeljio i pojam krize identiteta.¹⁶ Teorija koju Erikson (1980) zastupa temelji se na činjenici da osobe prolaze kroz osam stadija životnog ciklusa u

¹⁵ Primjerice, određene grupe ili narodi različitih identiteta, a sličnih vrijednosti mogu biti u konstantnom konfliktu kao što je to slučaj kod vjerskih identiteta u Irskoj. Isto tako, pripadnici iste kulturne grupe se u Republici Hrvatskoj mogu identitetski prezentirati kao Ličani, u Europi kao Hrvati, a u SAD-u kao Europljani (Šakić, 2009a: 22).

¹⁶ Potrebno je napomenuti kako Erikson razlikuje identitet od identifikacije i teorije uloga smatrajući da je identitet završni proizvod procesa identifikacije.

kojima su izložene različitim izazovima koji su za svaki stadij različiti i specifični. Iako su ti izazovi i iskustva kroz koja osobe prolaze predodređeni sazrijevanjem kao biološkim procesom, određenim su dijelom i internalizirani kroz društvenu interakciju koja je predodređena povijesnim i kulturnim okolnostima društvenog života kojeg je pojedinac dio. Također, prema Eriksonu identitet je složen i teško dohvatljiv koncept jer je dio procesa koji je duboko u individui i zajedničkomu sociokulturnom okruženju te sukladno tome kao proces podliježe interakciji unutarnjeg i vanjskog svijeta individue (Erikson, 1980: 22-23). Opisani, Eriksonov pristup pojmu identiteta je psihoanalitički¹⁷, a postoje još kognitivno-razvojni i socijalno-psihološki pristupi pojmu identiteta (Mirić, 2001: 52-55).

Kognitivno-razvojni pristup identitetu temelji se na teoriji Jeana Piageta prema kojoj se identitet promatra kao razvojni proces koji se odvija od djetinjstva do odrasle dobi, odnosno kao konstantnost ili promjenu kroz koje čovjek kao razvojno biće prolazi (Guardo i Bohan, 1971; Mohr, 1978).

Socijalno-psihološki pristup pojmu identiteta uglavnom se temelji na grupnim procesima i međugrupnim odnosima, odnosno identitet je prema ovome pristupu deriviran iz pripadnosti određenoj grupi, primjerice etničkoj ili klasnoj (Brown, 2006: 311). Dakle, psihološka važnost koju pojedinci osjećaju sukladno pripadanju različitim skupinama temelj je socio-psihološkog pristupa. Uvelike se to odnosi na teoriju socijalnog identiteta koja je poglavito korištena kao konceptualni okvir ovog istraživanja.

2.2.3. Sociološki pristup identitetu

Smatra se da ne postoji širi teorijski i konceptualni pojam unutar sociologije od pojma identiteta naglašavajući nacionalni ili etnički identitet koji su dio podjele višestrukih identiteta (Mesić, 2006: 282). Među ostalim višestrukim identitetima su društveni, jezični, regionalni, politički, religiozni ili vjerski te brojni drugi koji se razvijaju kroz povijest ili nastaju u suvremenim društvenim okolnostima. U sociološkom rječniku identitet se definira kao svijest o sebi i svojoj osobnosti, kao i karakteristikama ličnosti te uvijek podrazumijeva sličnost i različitost (Abercrombie i sur., 2008: 129).¹⁸ Identitet nije isti – danas, jučer, prošle godine ili prije 100 godina – on je u stalnoj mijeni spram društva. Kao takav, označava spoj i razdjelnicu individualnih i društvenih odnosa jer nas s jedne strane čini pripadnicima grupe s kojima

¹⁷ Ovaj je pristup ostavio znakovite učinke na empirijsko istraživanje identiteta (Marcia, 1996).

¹⁸ Premda postoje određena slaganja oko toga da je identitet zadan i nepromjenjiv, sociolozi uglavnom zagovaraju tezu da su identiteti fluidni i promjenjivi te da se novi identiteti mogu stjecati kroz život (Abercrombie i sur., 2008: 129).

dijelimo iste vrijednosti, a s druge strane nas diferencira i razlikuje od pripadnika drugih grupa. Prema Bourdieu (1979: 191) identitet, a napose njegova socijalna komponenta, afirmira se kroz postojanje različitosti.

Mogući izvori identiteta su *pripisivi* (dob, spol, rod i etnička pripadnost), *kulturni* (jezik, rasa i stil života), *teritorijalni* (mjesto rođenja i zavičaja), *politički* (ideološka i politička pripadnost), *ekonomski* (zvanje, posao) i *društveni* (prijatelji, kolege, dokolica) (Huntington, 2007: 37). Budući da se vezuje uz značenja, koncept identiteta bitno je društveni koncept te su svi ljudski identiteti uvelike društveni identiteti (Cifrić i Nikodem, 2006: 173). Richard Jenkins (1996: 16) smatra da se društveni identiteti, u sociološkom narativu, ostvaruju kroz nešto što ljudi *imaju*, nešto što *jesu* ili pak nešto čemu *pripadaju*. Kao takvi, podložni su reifikaciji, odnosno postvarenju te kao fenomen vrše utjecaj svugdje oko nas (Jenkins, 1996: 16-17).

Unatoč tomu što svaki pojedinac ima osobni identitet, valja istaknuti da se isti realizira grupnom pripadnošću. Prema Jenkinsu (1996) identiteti nastaju i razvijaju se u procesu socijalizacije, a primarni identiteti poput osobnosti, roda, srodstva i etniciteta stabilniji su i rezistentniji na promjene kroz život. Isto tako, navodi da je identitet vezan za stratifikaciju i hijerarhijske odnose u institucijama i tvrtkama. Osim toga, ističe postojanje individualnog i kolektivnog identiteta te smatra kako izvanjska definicija osobe uvelike određuje unutarnju definiciju osobe što je dio svakodnevne društvene prakse (Jenkins, 1996: 27).

Harriet Bradley (1996: 24) bavila se analizom društvenog identiteta razlikujući pritom osobni i društveni identitet koji je definirala kao proces u kojem se pojedinci smještaju na poziciju koja im u društvu pripada. U tom procesu pojedinci promatraju jedni druge kroz prizmu pozicioniranja unutar društva i smještaju jedni druge u određene kategorije sukladno vlastitim društvenim kategorijama kojima pripadaju. Također, svojstveno joj je i razumijevanje identiteta kao procesa koji djeluje kroz tri razine:

1. *Pasivni identiteti*, koji su većinom neaktivni, ali imaju potencijal postati važni.
2. *Aktivni identiteti*, koji su temelj djelovanja pojedinaca i kojih su pojedinci svjesni.
3. *Politizirani identiteti*, koji su konstantna osnova za (političko) djelovanje i koje pojedinci ističu važnim temeljem kolektivnog djelovanja (Bradley, 1996).

Istaknuti sociolog Robert Merton poznat je prema svojoj teoriji referentne grupe koja ujedno predstavlja značajan doprinos sociološkom pristupu u razumijevanju identiteta. Prema Mertonu (1968: 279) referentna je grupa ona grupa prema kojoj se pojedinac orijentira i koja

postavlja kriterije sukladno kojima pojedinac djeluje i valorizira svoja postignuća. Dakle, pojedinac svoj identitet crpi iz poistovjećivanja s referentnom grupom koja ga usmjerava u akciji i interakciji. Sociološki gledano, identitet je dakle društveni konstrukt koji se razvija i internalizira socijalizacijskim procesom te se legitimizira institucionalizacijskim procesom (Malešević, 1993: 87).

Prema Stuartu Hallu (1992) identitet je prolazio kroz tri temeljne koncepcije sukladno društvenim fazama koje su se mijenjale:

1. Koncepcija prosvjetiteljskog subjekta prema kojoj je svaki identitet jedinstven i nedjeljiv.
2. Koncepcija sociološkog subjekta prema kojoj identitet pojedinca nije toliko odvojen od drugih, nego je vezan za grupne procese i kolektivne norme, kao i specifične društvene klase.
3. Koncepcija postmodernog subjekta prema kojoj pojedinci više nemaju konzistentnu sliku o sebi, nego posjeduju nekoliko, često međusobno oprečnih identiteta što dovodi do nastanka fragmentiranih identiteta (Hall, 1992: 275-277).

Relevantno je spomenuti i sociologa Roberta E. Parka (1950) koji se bavio prirodom rasnih odnosa i migracija što je uvelike povezano s temom identiteta i etniciteta. Naime, Park je bio jedan od istaknutijih pripadnika čikaške sociološke škole koja je djelovala 20-ih i 30-ih godina prošlog stoljeća. Tvrdio je da rasni odnosi postoje samo među populacijom koja ima osjećaje pripadnosti prema različitim skupinama te je smatrao da su se Japanci i Afroamerikanci teže asimilirali u američko društvo zbog vidljivih fizičkih različitosti, dok su se Irci mogli lakše asimilirati u kolektivitet s ostalim bijelim Amerikancima zbog fizičke sličnosti misleći pritom na (bijelu) rasu.

U korištenju pojma asimilacije, koji je u kontekstu američkog društva često sinonim za amerikanizaciju, valja naglasiti da postoje stanovite razlike između procesa asimilacije i akomodacije kao modela integracije imigrantske populacije koji se ponajviše veže za različite aspekte ovog modela poput kulturne prilagodbe, ekonomske mobilnosti, prihvaćenosti među pripadnicima dominantne skupine i slično (Rumbaut, 2015: 81).¹⁹ Na tome tragu, Alba i Nee (2003: 273-275) navode kako asimilacija nije neizbježna, niti je glavni trend u američkom društvu te kako suvremena imigracijska scena obiluje različitim, često oprečnim, obrascima

¹⁹ U tom smislu, važno je istaknuti postojanje segmentirane asimilacije prema kojoj se različite grupe u različitim okolnostima adaptiraju u različita područja društva. Najbolji primjer takvog tipa adaptacije predstavlja trostruki kotao za taljenje: mješoviti brakovi u vidu religije, rase i/ili etničke skupine (Rumbaut, 2015: 81, 86).

koji se kreću od brze i snažne asimilacije do novih načina obitavanja koji su svojstveni transnacionalnim zajednicama i zato je važno istaknuti da se asimilacija ne odnosi jednako na sve imigrantske manjine. Nerijetko se već u drugoj iseljeničkoj generaciji može doživjeti (ekonomska) uzlazna mobilnost u američkom društvu te je vjerojatnije da će silaznu mobilnost doživjeti djeca imigranata s nižim dohotkom (Alba i Nee, 2003: 275).

Premda je identitet svoj uzlet popularnosti u društvenim znanostima stekao tek drugom polovicom 20. stoljeća, klasična sociološka misao o identitetu kakvog danas poznajemo nije potpuno izostala. U 19. i 20. stoljeću grupna dinamika i socijalni odnosi temeljili su se na socijalnoj stratifikaciji koja podrazumijeva hijerarhijske kategorije. Klasični sociološki teoretičari usmjeravali su svoje analize na kolektivitet i grupnu dinamiku odnosa koja podrazumijeva postojanje zajedničke svijesti i snažnog osjećaja pripadnosti. Jedan od socioloških klasika, preteča suvremene analize identiteta i teorija simboličkog interakcionizma, Georg Simmel smatrao je kako pojedinac može imati više razina pripadnosti istovremeno na posredan i neposredan način – obitelji, instituciji, državi (Lukić, 1987: 70). Osim toga, Simmel je smatrao da pripadanjem jednoj grupi pojedinac nužno gubi dio svoje slobode, odnosno da pripadanjem više grupa postaje slobodniji jer se oslobađa jednostranog utjecaja isključivo jedne grupe. Također, na društvo je gledao kao na mrežu odnosa i međuljudskih interakcija koji se očituju u međusobnim sličnostima i razlikama (Simmel, 1950: 30). Drugi poznati sociološki klasičar i preteča modernih teorija o etnicitetu, Max Weber, smatrao je da je za etnički identitet važnija svijest o postojanju vlastite grupe i zajedničkoga kolektivnog identiteta od postojanja objektivnoga obiteljskog rodoslovlja (Weber, 1976: 237).²⁰ Etnicitet je Weber smatrao društvenim konstruktom upravo zato što je utemeljen na subjektivnim vjerovanjima članova iste grupe. Nadalje, jednako istaknuti teoretičar klasične sociološke misli Emile Durkheim u svojim je teorijskim spisima razmatrao odnos identiteta i privrženosti grupi u normalnim i patološkim vezama kojima je posebnu pozornost posvetio u svojoj empirijskoj studiji *Samoubojstvo* (Paoletti, 2012: 2). Također, bilo mu je svojstveno proučavanje primitivne klasifikacije te je smatrao da kultura nastaje tek nakon što ljudi krenu uviđati razlike među stvarima, odnosno kada ih krenu klasificirati na određeni način. Durkheim je smatrao da svako društvo treba imati odnos kontinuiteta s prošlošću koji na identitetskoj razini pojedincima omogućava uvidjeti kako je kolektivno sjećanje elementarni oblik društvenog života i važan faktor u kreiranju grupne solidarnosti (Misztal, 2003: 136).

²⁰ Također, Weber je smatrao da vjerovanje o zajedničkoj pripadnosti, bilo ono stvarno ili ne, može posljedično iznjedrili političko zajedništvo (Weber, 1976: 237).

Nasuprot funkcionalističkoj perspektivi Durkheima stoji Karl Marx, teoretičar konfliktne perspektive, koji je tvrdio da su osobni identiteti pojedinaca odraz antagoniziranih klasnih identiteta (Raunić, 2011: 724). Prema Marxu (1979: 465) osobnost je definirana podređenošću vladajućoj klasi, a pojedinci su upravo ono što proizvode te njihova osobnost uvelike ovisi o materijalnim uvjetima proizvodnje.²¹ Isto je i s etnicitetom i pripadnicima etničkih skupina za koje marksistički sociolozi smatraju da su u podčinjenom položaju u kapitalističkim društvima.

Unutar sociologije identiteta važno je spomenuti koncept kolektivnog sjećanja koji, premda okupira sociološku misao, uvelike predstavlja interdisciplinarni koncept i predmet je interesa drugih društvenih i humanističkih znanosti. Sociološki gledano, kolektivno sjećanje dio je dinamičnih i nestalnih značenja o prošlosti koji su aktualni zbog različitih društvenih i političkih okolnosti u sadašnjosti i formira se sukladno određenim razinama društvene hijerarhije te se ta značenja međusobno (re)interpretiraju i prihvaćaju (Benčić, 2016: 1).

2.2.4. Značenje povijesti i kulture u istraživanju identiteta

Kultura i vrijednosti predstavljaju stabilne društvene kategorije koje se sporo razvijaju te ne podliježu često promjenama. Obje kategorije nastaju na kolektivnoj razini, a pojedinac ih usvaja na razini socijalnog identiteta kroz proces socijalizacije te je važno naglasiti da se u svijetu kultura u društva uglavnom smješta unutar nacionalnih, nadnacionalnih, regionalnih i/ili etničkih grupa (Šakić, 2009a: 20-21).²² Međutim, kroz povijest, etnička skupina uglavnom mijenja opus kolektivnog pamćenja, sjećanja i kulturnih obilježja što determinira etnički identitet u povijesnom i suvremenom kontekstu (Katunarić, 2003: 199).

Socijalni identitet pojedinca, a napose njegova nacionalna, etnička i kulturna komponenta, internalizira(ju) se u određenom sociokulturnom kontekstu (Halloran i Kashima, 2006., prema Šakić, 2009a: 28). U tom smislu, kultura ne predstavlja sustav značenja isključivo na simboličkoj razini, nego predstavlja proces prema kojem pojedinci upravljaju svojim socijalnim identitetom balansirajući značajke kulturne spoznaje sukladno sociokulturnom okruženju u kojem se nalaze. Dakle, kulturni identitet biva proizvodom borbe

²¹ Marx (1978: 338) smatra da ljudska suština nije svojstvena pojedincu nego ona označava sveobuhvatnost društvenih odnosa.

²² Isto tako, ističe se važnost povijesne perspektive u razumijevanja kulturnih obrazaca ponašanja u nacionalnim i internacionalnim odnosima (Šakić, 2009a: 21).

kulturnih i društvenih struja vlastitih aktera što ga čini kolaborativnim i dinamičnim fenomenom (Labus, 2014: 30).

Jedan od istaknutijih empirijskih modela istraživanja kulture je Hofstedeov model *nacionalne kulture* koji je izuzetno popularan i citiran u društvenim znanostima, a napose u području multikulturalnih organizacijskih istraživanja (Jeknić, 2011: 103-104). Dvije najvažnije sintagme u ovom modelu su *nacionalna kultura*, koja označava set ponašanja u obitelji i na javnom mjestu, kao i načine na koji percipiramo druge kulture i nacije te *mentalni softver* koji je istovjetan *nacionalnom karakteru* od Margaret Mead, odnosno *kulturnom obrascu* od Ruth Benedict, ali označava njihovo suvremeno značenje. Naime, *mentalni softver* u Hofstedeovom modelu predstavlja teorijski konstrukt kojim opisuje obrasce ponašanja pojedinca koji su internalizirani primarnom socijalizacijom te usvajanjem obrazaca vlastite kulture i koji djelomično programiraju pojedinčevo djelovanje, a uvriježeni sinonim za taj softver je upravo kultura (Jeknić, 2011: 104). Prema Hofstedeu (2007: 16) kultura je kolektivno programiranje uma koje diferencira različite grupe ljudi iz čega proizlazi da je ona kolektivna, a ne individualna. Također, da nije zajednička apsolutno svima nego većini koja posjeduje isti mentalni softver, odnosno razlikuje se od grupa koje posjeduju drugačiji mentalni softver, da je internalizirana socijalizacijom te da je sastavljena od vrijednosti koje čine njenu esenciju (Hofstede, 2007: 16). Različite načine i manifestacije kulture Hofstede (2001: 11) grafički je prikazao kroz četiri koncentrična kruga gdje se u prvom krugu nalaze vrijednosti, zatim rituali u drugom, heroji u trećem te u četvrtom krugu simboli. Vrijednosti su Hofstede i Hofstede (2005: 8) definirali kao vjerovanja o onome što je dobro i poželjno, a inspirirali su se sociološkom definicijom vrijednosti od Kluckhohna i psihološkom definicijom vrijednosti od Rokeacha (Jeknić, 2011: 105). Rituali se odnose na grupne aktivnosti koje su svojstvene određenoj kulturi, a nerijetko su to religijske manifestacije. Heroji su posebne osobe unutar svake kulture koje su na neki način uzvišene i predstavljaju uzor u društvu, a mogu biti stvarne ili imaginarne, odnosno žive ili mrtve. Naposljetku, četvrti krug čine simboli koji su vidljivi elementi svake kulture i koji se često preslikavaju s jedne kulture na drugu te imaju posebno značenje za pripadnike iste kulture (Hofstede i Hofstede, 2005: 7-8; Šakić, 2009a: 20).

Smatrajući psihologiju i antropologiju komplementarnima i različitim istodobno, Charles Lindholm (2007: 10-11) u kontekstu kulture i identiteta zagovara psihološko-antropološki pristup navodeći osnovne razlike među istima: psihologija je usmjerena na pojedinca i znanstvenu metodu eksperimenta, a antropologija je usmjerena na kulturu i gusti opis iste u okviru praktične interpretativne etnografije. Grana psihološke antropologije bavi se

međukulturalnim proučavanjem društvenih, povijesnih i kulturnih odrednica konstitucije osobe i načine na koji se identitet konstituira u različitim kulturnim i vremenskim okruženjima (Lindholm, 2007: 10). Upravo zbog međuovisnosti kulture, identiteta i etničke pripadnosti važno je bilo adresirati moguće teorijske pristupe u proučavanju i istraživanju ovih fenomena.

3. KONCEPTUALNI OKVIR I PREGLED SUVREMENIH TEORIJA IDENTITETA

3.1. Sociopsihološki pristup i teorije

Za sociopsihološki pristup identitetu najrelevantniji su predstavnici teorije socijalnog identiteta (eng. *Social Identity Theory*), Henri Tajfel (1972) i John Turner (1979). U središtu teorije socijalnog identiteta je dinamika grupnih procesa te grupnih i međugrupnih odnosa. Prema Tajfelu (1978: 63), socijalni identitet je poimanje sebe u kontekstu pripadanja socijalnoj grupi te vrijednostima i emocijama koje se povezuju s tom pripadnošću. Teorija socijalnog identiteta apostrofira i naglašava stanovite razlike koje postoje između socijalnog i osobnog identiteta te se prema istoj socijalni identitet manifestira kroz pripadnost određenoj grupi kojoj pojedinac pridaje pozitivne atribucije uz prisutan podcjenjivački stav prema drugim grupama. U tom smislu, važno je napomenuti da se prema Tajfelu (1972) pozitivan socijalni identitet afirmira isključivo kada pojedinac favorizira pripadnost vlastitoj grupi u odnosu na drugu grupu (Šakić, 2009a: 24). U tom procesu, važan razlikovni kriterij pripadanja grupi realizira se kroz pojedinčevo samodefiniranje pripadnosti određenoj grupi i činjenicu da drugi njegovu pripadnost vide na isti način. Pripadnici određene grupe emocionalno su involvirani u proces definiranja grupnih granica i na kolektivnoj razini donose konsenzus o grupnoj evaluaciji (Tajfel i Turner, 1979: 40). Dakle, ljudi na isti način kategoriziraju jedni druge, pri čemu članove iste grupe vide sličnijima sebi nego što u stvarnosti jesu, odnosno grupu kojoj pripadaju (*in-grupa*) percipiraju drugačijom od ostalih grupa (*out-grupa*).²³

²³ Neki primjeri in i out grupa su Katolici i Protestanti u Sjevernoj Irskoj ili Srbi i Bošnjaci u bivšoj Jugoslaviji.

Tajfel i Turner (1979: 57-59) smatraju kako postoje tri mentalna procesa kroz koje ljudi prolaze prilikom procjenjivanja drugih ljudi kao *nas* ili *njih*, odnosno kao *in grupu* ili *out grupu*.

Tablica 1. *Mentalni procesi socijalnog identiteta*

Socijalna kategorizacija	Socijalna identifikacija	Socijalna komparacija
Društveno kategoriziranje, pr. Hrvat, bijelac, katolik, student, znanstvenik i sl.	Pripadnost određenoj grupi povećava vjerojatnost djelovanja sukladno uvriježenim grupnim normama (pr. student će se vjerojatno ponašati na način na koji vjeruje da se studenti kao grupa trebaju ponašati)	Identifikacija i konsolidacija s članovima vlastite grupe povećava sklonost uspoređivanja vlastite grupe s drugim grupama, tj. kako bi zadržali samopoštovanje svoju grupu pojedinci moraju vrednovati boljom opcijom u odnosu na druge grupe.

Izvor: prilagođeno prema Tajfel i Turner (1979).

Druga istaknuta teorija u okviru uspostavljene suvremene istraživačke tradicije identiteta poznata je pod nazivom teorija socijalne kategorizacije kojoj je u središtu dinamika i fluktuacija procesa samodefiniranja osobnog i socijalnog identiteta. S obzirom da je taj proces samodefiniranja dinamičan, hoće li osobni ili socijalni identitet biti izraženiji uvelike ovisi o sociokulturnom kontekstu unutar kojeg je pojedinac smješten te o prednostima jednog ili drugog identiteta koje se mijenjaju sukladno zadanim okolnostima (Šakić i sur., 2009b: 115). Poznati teoretičar u okviru teorije socijalne kategorizacije Turner (1987) navodi tri moguće identitetske razine prema kojima se pojedinac može identitetski opredijeliti – nadređena, međurazina i podređena razina (Šakić, 2009a: 24). Prva je razina univerzalna i općenita, odnosno zajednička svim ljudima jer označava pripadnost čovjeka ljudskom rodu što čini skupinu u širem smislu koju čovjeka razlikuje od drugih živućih stvorenja. Druga, međurazina, obuhvaća užu pripadnost različitim podskupinama unutar šire skupine pripadnosti ljudskom rodu što se manifestira kroz pripadnost vjerskim, jezičnim, etničkim i drugim skupinama. Podređena razina najuža je od svih razina i na toj razini pojedinac stvara sliku o svom vlastitom biću te se uspoređuje s drugim pojedincima unutar vlastite grupe. Sve tri razine nalaze se u međusobnom sukobu, odnosno povećanje jedne identitetske razine pripadnosti uzrokuje smanjivanje druge dvije razine pripadnosti (Šakić, 2009a: 24). Ova teorija preslikana na odnose među etničkim skupinama u pravilu se odnosi na to da snažno

samoidentificiranje pojedinaca unutar iste etničke skupine povećava razinu grupne sličnosti, odnosno različitosti u kontekstu drugih grupa.

Ovdje valja spomenuti i noviju istraživačku tradiciju koja je ustanovljena na temeljima teorija socijalnog identiteta, ali s različitim tumačenjima odnosa osobnog i socijalnog aspekta socijalnog identiteta kod pojedinaca. Kako je spomenuto prema Turneru (1999) jače samokategoriziranje u odrednicama jednog aspekta znači redukciju u drugom aspektu. To znači da snažnija grupna pripadnost i značenje na drugoj strani smanjuje individualne posebnosti. U tom kontekstu međusobna interakcija osobnog i socijalnog aspekta identiteta s aspektima kulturne spoznaje u odnosu na istaknutost osobnog odnosno socijalnog aspekta identiteta kod većine članova pojedinog društva kao ishod će imati naglašeniju „individualističku“ odnosno „kolektivističku kulturu“ (Halloram i Kashima, 2006; Šakić i Perić, 2022).

Autori teorije pod nazivom „fuzija identiteta“ nude nalaze koji se ne podudaraju s Tajfelovim i Turnerovim, posebice kod nekih skupina u ekstremnim uvjetima. Sažeto, prema Swann, Jetten, Gomez, Whitehous i Bastian (2012) u određenim uvjetima kod određenih skupina osobni i socijalni aspekt identiteta mogu se spojiti. To spajanje visoko je motivirajuće za poduzimanje radnji koje primarno koriste grupi. Drugim riječima kod ljudi s „fuzioniranim identitetom“ veza s grupom toliko je jaka da se granice osobnih i socijalnih aspekata identiteta zamagljuje. Takva nova veza dovodi do razvoja snažnog osjećaja međusobne povezanosti unutar grupe. Ta povezanost povećava motivaciju svakog člana grupe da za nju učini isto što i za sebe. U isto vrijeme osobni odnosi s članovima postaju jači, a svako postignuće dodatno jača motivaciju za suradnju na osobnoj i grupnoj razini (Šakić i Perić, 2022).

U nastavku se nudi osvrt na suvremene teorije koje teže teorijsko-metodološkom konsenzusu sociološkog i sociopsihološkog pristupa.

Teorija identiteta utemeljenog na ulogama (eng. *The Role Based Theory*) u sociologiji, psihologiji i socijalnoj psihologiji počela se koristiti u ranim 30-godinama prošlog stoljeća (Welbourne i sur., 1998: 541). Brojni istraživači ovog područja zaključili su da su uloge važne u društvenim strukturama te su ključna odrednica u razumijevanju ponašanja zaposlenika u organizacijama. U najužem smislu, identitet uloga je sinonim za pozicije unutar postojećeg društvenog okvira koje pojedinac okupira definirajući pritom svoju ulogu unutar iste društvene pozicije (McCall i Simmons, 1978: 65). Drugim riječima, prema teoriji identiteta utemeljenog na ulogama, pojedinac je oblikovan vlastitim karakteristikama i doprinosom, kao i društvenim kontekstom što ujedno upućuje na činjenicu da se ovom teorijom integriraju psihološki i sociološki pristup (Welbourne i sur., 1998: 542).

Identitetska teorija (eng. *Identity Theory*), kao jedna od komponenti suvremenog teorijskog i metodološkog istraživačkog pristupa može se svrstati u domenu mikrosocioloških teorija i kao takva povezuje vlastite stavove, mišljenja i identitet s ulogama i ponašanjem pojedinaca koje je povezano s ulogama (Desrochers i sur., 2002: 2). Utemeljitelj identitetske teorije, Stryker (1968) smatrao je da su različiti identiteti unutar pojedinca na različitim razinama istaknutosti te najviše rangirani identiteti imaju najveću šansu istaknuti se u situacijama koje uključuju različite aspekte osobnog i socijalnog identiteta.²⁴ Aktiviranje socijalnog identiteta u određenoj situaciji podrazumijeva ponašanje u skladu sa stavovima grupe. S druge strane, aktiviranje identiteta uloge znači ispuniti očekivanja koja određena uloga zahtijeva u recipročnosti s ulogama partnera u istoj situaciji, dok aktiviranje osobnog identiteta podrazumijeva ponašanje koje nije nužno u skladu sa značenjima grupe ili uloge koja se pridaje datoj situaciji (Burke i Stets, 2021: 253).

Važno je naglasiti da identitetska teorija i teorija socijalnog identiteta nisu ekvivalentne budući da potonja stavlja naglasak na grupne i međugrupne procese i odnose, a ne na uloge. Identitetska teorija u središte stavlja vlastito ja svakog pojedinca koje se sastoji od različitih uloga koje pojedinac zauzima u privatnom i društvenom životu, primjerice majka, sestra, kćer, prijateljica, zaposlenica, dok teorija socijalnog identiteta naglašava činjenicu da grupa kojoj pojedinac pripada (etnička grupa, politička grupa i sl.) određuje i definira njegov identitet i ono što on uistinu jest (Hogg i sur., 1995: 255-256). Suprotno ovom stajalištu, Stets i Burke (2000: 224) smatraju da ove dvije teorije imaju brojne zajedničke sličnosti koje su iznijeli u tri kategorije. Prvenstveno, obje teorije su usmjerene na osobne identitete, premda teorija socijalnog identiteta naglasak stavlja na grupne kategorije, a identitetska teorija na uloge. Drugo područje sličnosti odnosi se na aktivaciju identiteta i koncept isticanja identiteta koji je prisutan u obje teorije. Treća sličnost upućuje na ključne procese koji se pojavljuju kada se identitet aktivira, pri čemu se aludira na proces depersonalizacije (teorija socijalnog identiteta), proces samoprocjene (identitetska teorija), kao i na motivacijske procese samopoštovanja (teorija socijalnog identiteta) i samoefikasnosti (identitetska teorija) (Stets i Burke, 2000: 224).

Relevantno je za sociopsihološki pristup identitetu istaknuti koncepciju etničkog identiteta kanadskog autora W. Isayiwa koji je u svom modelu retencije etničkog identiteta izdvojio presudne elemente u kontekstu etničke pripadnosti. Naime, on je etnički identitet

²⁴ Stryker (1968) je kao primjer naveo bivšeg gradonačelnika New Yorka koji je odbio kandidirati se za drugi mandat kako bi sačuvao dobre odnose s vlastitim sinom. Oni koji nisu povjerovali u ovo obrazloženje, prema njemu imaju nizak obiteljski identitet unutar vlastite hijerarhije identiteta (Desrochers, 2002: 2).

okarakterizirao kao sociopsihološki konstrukt koji se derivira iz pripadnosti specifičnoj etničkoj grupi (Isajiw, 1988: 35). Unutar njegovog modela etnička grupa predstavlja objektivnu datost i društvenu organizaciju koja održava etničko zajedništvo, a identitet predstavlja subjektivni osjećaj pripadnosti prema kojem pojedinci psihološki procjenjuju sebe i druge unutar sustava istih kategorija (Malešević, 1994: 43). S obzirom na to da je proučavao kanadsko, multikulturalno društvo, koje obiluje imigrantskim etničkim skupinama primijetio je postojanje etničkog sinkretizma posebice među više različitih generacija. Uočio je također da pojedini pripadnici etničkih grupa pridaju veći značaj određenim čimbenicima etničkog identiteta od drugih²⁵ te je adresirao relativnost i višedimenzionalnost u percepciji etničkog identiteta čime je podcrtao suvremene postavke istraživanja ovog fenomena (Malešević, 1994: 43). Razlikovao je vanjske (objektivne) i unutarnje (subjektivne) oblike etničkog identiteta te je idealtipski odredio postojanje ritualističkog etničkog identiteta, ideologijskog etničkog identiteta, identiteta otpora te identiteta reotkrića (Malešević, 1994: 43-44).²⁶

3.2. Sociološki pristup i teorije

Kao što se sociološke teorije, u osnovi, dijele na klasične i suvremene, tako i unutar suvremenih socioloških teorija postoji osnovna podjela na mikro i makro suvremene sociološke teorije. Identitet u mikro-makro perspektivi s jedne strane obuhvaća mikrosociološke teorije, koje u središte stavljaju djelovanje i interakciju u svakodnevici, a s druge strane, makrosociološke teorije kojima su u središtu makrostrukture, institucije i globalni procesi koji oblikuju društvo (Tomić-Koludrović i Knežević 2004: 121).

Na tom tragu, povezujući mikro i makro perspektivu, Jenkins (1996: 5) apostrofira relaciju individualnog, interakcijskog i institucionalnog aspekta koji determiniraju društvenu stvarnost. Individualni i interakcijski aspekt društvenog života uvelike su mikro aspekti u sociološkom smislu, dok je institucionalni aspekt makro aspekt društvenog života. Pojedini sociolozi ističu važnost mezo razine osobito kada je riječ o promjeni identiteta koja se prvenstveno odvija na mikrorazini, ali je u određenoj mjeri ukotvljena u mezo i makro razinu društvenog života (Stets, 2021: 286). Dok makro aspekt uključuje institucijsku i stratifikacijsku

²⁵ Primjerice, u svom je istraživanju uočio kako su francuski i židovski studenti izrazito orijentirani prema župnim školama i prijateljstvu unutar vlastite etničke grupe, dok su ukrajinski studenti više bili orijentirani prema znanju i korištenju vlastitog etničkog jezika (Isajiw, 1988: 45).

²⁶ Vanjski aspekti etničkog identiteta vidljivi su u ponašanju pojedinca, a mogu se odnositi na poznavanje etničkog jezika, sudjelovanje u aktivnostima unutar etničkih mreža, udruženja i organizacija, dok unutarnji aspekti uglavnom označavaju osjećaje vezane uz etnički identitet koji mogu biti kognitivni, afektivni i moralni (Malešević, 1994: 43).

sistematiku, a mikro aspekt interakcijske mreže, mezo aspekt vrši premošujuću funkciju između ove dvije razine. Različiti (etnički) eventi, brak kao institucija i druge institucionalne organizacijske forme mogu biti izvor identifikacije pojedinca (Jenkins, 2014: 167). Drugim riječima, mezo razina posreduje između makro i mikro razine te ima systemske kategorije koje se mogu podijeliti na skupine, organizacije i zajednice, odnosno klase ljudi koje su kategorizirane prema različitim društvenim karakteristikama kao što su rasa, etnička pripadnost, dob, spol i obrazovanje (Stets, 2021: 290).

Govoreći o mikrosociološkim teorijama koje u središtu imaju svakodnevno djelovanje pojedinaca i interakcijske odnose može se konstatirati da je konstrukt identiteta među takvim teorijama zauzeo posebno mjesto unutar simboličkog interakcionizma kao pravca mikrosociološke perspektive koji se temelji na simboličkoj interakciji. Simbolički interakcionizam u osnovi se ne temelji na društvenima sistemima, nego na interakcijama malog dometa, značenjima i intepretaciji, ideji jastva, konstrukciji značenja te pregovaranju i ulogama. Najpoznatiji predstavnik, ujedno i utemeljitelj simboličkog interakcionizma, George Herbert Mead (1934) identitet je poimao kao proces koji se izgrađuje i uči kroz socijalizaciju, društvenu interakciju i igranje uloga koje se preuzimaju iz okoline. Sukladno tome, smatra da postoje dvije strane identiteta, aktivna strana koju naziva „Ja“ i refleksivna strana koju naziva „Mene“. U tom procesu izgradnje identiteta koji sadrži norme, vrijednosti i oblike ponašanja koje pojedinci usvajaju socijalizacijom aktivna strana identiteta može upravljati pasivnom stranom identiteta (Tomić-Koludrović i Knežević, 2004: 112). Ideju jastva osobito je naglašavao Charles Cooley (1902) koji je utemeljio izraz zrcalno ja(stvo) prema kojemu se pojedinci ponašaju u skladu s vlastitim samorazumijevanjem, odnosno definiraju li se dobrima ili lošima sebe će vidjeti u skladu s tom slikom o sebi što će posljedično utjecati i na razumijevanje osobnog identiteta od strane drugih ljudi. Treći važan autor u kontekstu mikrosociološke perspektive je Herbert Blumer (1969) koji je isticao kako osoba djeluje prema sebi i prema drugima te može mijenjati interpretaciju i značenje ovisno o datim okolnostima. Nastavno na izgradnju identiteta kroz interpretaciju i razumijevanje značenja, nezaobilazno je spomenuti knjigu *The Presentation of Self in Everyday Life* u kojoj Erving Goffman (1959) proučava strategije kojima se osoba koristi u svakodnevnom životu kako bi ostvarila što bolji dojam o sebi. U takvim, svakodnevnim, situacijama gdje se očekuje dekodiranje strategijskih djelovanja, može doći do diskrepancije između identiteta kojeg osoba otkriva u samoprezentaciji (*virtualni socijalni identitet*) i identiteta koji otkriva istinsku osobu i suštinu onoga što ona jest (*aktualni socijalni identitet*). Također, osoba se može nenamjerno prikloniti nekom ponašanju koje nije u skladu sa značenjem osobnog identiteta i time dovesti u pitanje autentičnost vlastitog

identiteta (Burke i Stets, 2021: 258). Već spomenuti autori, Berger i Luckmann (1966) dali su stanoviti doprinos unutar spomenute teorijske perspektive te su socijalnu stvarnost promatrali kao konstrukt koji ovisi o svjesnom i aktivnom djelovanju osobe. Na poseban su način u knjizi *Socijalna konstrukcija zbilje*, proučavali svakodnevicu u kojoj se osobe koriste zdravorazumskim znanjem (Hromadžić, 2020: 232-233). Dakle, interakcionalističko stanovište podrazumijeva izgradnju identiteta isključivo u interakciji s drugima te postojanost identiteta kao poveznice društvenog i individualnog.

S druge strane, teoretičari makro pravca u sociologiji usmjereni su na makrostrukture, institucije i globalne procese koji na svojstven način oblikuju identitet te smatraju kako su društveni procesi u kolopletu modernosti nepobitno odredili društvene promjene današnjice. Osim toga, novi društveni pokreti i promjene u moderni pitanje identiteta plasirali su u političku sferu baveći se različitim skupinama i sve većom potrebom za izražavanjem tih razlika. Kada je riječ o modernosti, koncept identiteta u makro kontekstu može se promatrati analogno procesu *refleksivne modernizacije*, odnosno *kasne modernosti* prema Anthony Giddensu (1997) ili pak *druge modernosti* kako ju naziva Ulrich Beck (1992). Makrouvjeti koji su nastali kao ishod institucionalnih promjena u modernosti iznjedrili su nove strategije u formiranju osobnog identiteta koji se u takvim uvjetima nadaje kao samorefleksivni projekt. Identitet postaje osobna odgovornost svakog pojedinca koji nipošto nije stabilan i nepromjenjiv već naprotiv, kontinuirano nepredvidljiv i promjenjiv budući da refleksivnost podrazumijeva propitkivanje i aktivno mijenjanje. Međutim, takav način oblikovanja osobnog identiteta sa sobom, osim mnogostrukih šansi i izbora, nosi određene rizike koji su, naizgled globalni, postali dio svakodnevnog života svjetske populacije (Tomić-Koludrović i Knežević, 2004: 114). Navedena refleksivnost i samorazumijevanje značajno se manifestiraju u modernim vezama, odnosno transformaciji intimnosti, koja funkcionira kao projekt na kojem obje strane moraju kontinuirano raditi na izgradnji odnosa (Giddens, 1997: 186). Slično kao Giddens, francuski sociolog Jean-Claude Kaufmann teoriju identiteta temelji na dinamičnom procesu, a ne dovršenom entitetu (Zeman, 2007: 1019). Štoviše, prema Kaufmannu (2006: 109) proces stvaranja identiteta je dio narativnog procesa, odnosno narativ koji o sebi svatko priča za sebe. U kontekstu makro perspektive, vrijedno je spomenuti i Manuella Castellsa (2002: 3, 8) čija je podjela identiteta navedena u prethodnim poglavljima, a koji svoj interes uglavnom stavlja na kolektivne identitete koji su često ishod društvenih pokreta te ih je podijelio na proaktivne i reaktivne.

Kada je riječ o postmodernističkoj sociološkoj koncepciji identiteta, Zygmunt Bauman (1996) smatra da identitet u postmodernoj nije samo fragmentiran, već je uglavnom nedosljedan i nekonzistentan te podložan promjenama u svakom trenutku kada to pojedinci naume. Bauman uspoređuje moderni identitet s hodočasništvom misleći pritom da je izgradnja identiteta u modernom društvu slična hodočasništvu zbog zamišljenog jasnog cilja prema kojem se ide ususret. S obzirom na to da je nesigurno i fragmentirano, postmoderno društvo potkopava hodočasništvo kao životnu strategiju jer da bi ono imalo smisla mora biti sigurno i precizno. Umjesto toga, Bauman (1996: 24-33) smatra da se stvaraju nove životne strategije koje nisu usmjerene na stabilni i trajni identitet te izdvaja 4 tipa takvih strategija: *skitač, vagabund, turist, igrač*.

Navedene postmoderne životne strategije imaju zajednički element diskontinuiteta i fragmentiranosti, odnosno sve se protive vezivanju i uspostavljanju trajnih mreža i odnosa koji podrazumijevaju određene odgovornosti i obveze (Bauman, 1996: 33).

Poznati autori sociološkog razmatranja osobe i identiteta, Stets i Burke (2003: 1-2), smatraju da postoji nužna recipročnost između osobe i društva te da osoba svojim djelovanjem utječe na društvene odnose stvarajući grupne odnose, mreže, organizacije, pa čak i institucije, a vrijedi i obrnuto jer društvo oblikuje osobu značenjima koja joj uzgred omogućuju snalaženje u društvenim interakcijama, preuzimanju uloga i samorefleksiji. Zbog ove recipročnosti i refleksivnosti u odnosu osobe i društva, sociološki pristup razumijevanju identiteta mora biti usmjeren na razumijevanje društva u kojem se pojedinac nalazi, društvenih obrazaca i društvene strukture, kao i na činjenicu da pojedinci uvijek djeluju u skladu s društvenim kontekstom kojem pripadaju (Stryker, 1980: 63; Stets i Burke, 2003: 2).

3.3. O odnosu sociopsihološkog i sociološkog pristupa

Suvremeni teorijsko-metodološki kompromis u empirijskim istraživanjima dakle, postignut je u objedinjavanju sociološkog i socio-psihološkog pristupa koji su poznati pod nazivom teorija socijalnog identiteta, teorija identiteta utemeljenog na ulogama i identitetska teorija. Recentnije, neki autori zagovaraju spajanje sociološkog i psihološkog pristupa identitetu što bi se nazivalo *sociologija socijalne psihologije* (Šakić, 2009a: 17, 23). Socijalni procesi samokategorizacije i identifikacije, ujedno dva glavna aspekta na kojima socijalni identitet počiva, predstavljaju višedimenzionalne i vrlo složene fenomene čija se kompleksnost često zanemarivala u socio-psihološkim istraživanjima (Reimer i sur., 2020: 20). Odnos sociopsihološkog pristupa u teorijskom i metodološkom kontekstu je nužan i donosi bolje

razumijevanje konstrukta identiteta koji je složen i zahtijeva po sebi integraciju sociopsihološkog i sociološkog pristupa.

Odnos sociopsihološkog i sociološkog pristupa vidljiv je kroz dvije temeljne komponente identiteta: osobnu i socijalnu. Naime, osobna komponenta identiteta dominantno je psihološka jer se temelji na individualnim posebnostima pojedinca unutar grupe, dok je socijalna komponenta dominantno sociološka jer se temelji na sličnostima pojedinaca unutar grupe kojoj pripadaju (Šakić, 2009a: 24). Socijalni identitet se usvaja kroz pripadnosti različitim grupama, a na temelju novijih znanstvenih spoznaja može se konstatirati kako su osobna (individualna) i socijalna komponenta identiteta u neovisnom odnosu, a ne u međusobno oprečnom odnosu (Deschamps i Devos, 1998).²⁷ Drugim riječima, u datim okolnostima i specifičnom sociokulturnom okruženju obje komponente identiteta mogu se razvijati paralelno, biti suprostavljene ili u ekstremnim situacijama spajati se. To znači da obje komponente mogu biti jednako izražene, fuzionirane ili rast jedne komponente može determinirati pad druge komponente identiteta.

4. HRVATSKO ISELJENIŠTVO

4.1. Povijesni kontekst hrvatskog iseljništva u užem i širem smislu

Iseljavanje Hrvata povijesni je trend koji se odvijao u različitim uvjetima i povijesnim razdobljima. U širem smislu, hrvatska iseljenička povijest obuhvaća iseljavanja koja sežu u 15. stoljeće, a u užem smislu obuhvaća početak masovnih prekooceanskih i europskih iseljavanja u 19. i 20. stoljeću. Dinamičnost i periodičnost masovnih iseljavanja te odabir zemlje destinacije rezultirali su činjeničnim ozračjem u kojem su Hrvati rasprostranjeni u brojnim zemljama svijeta stoga se danas u javnom diskursu često govori o postojanju dvije Hrvatske - jedne na matičnom državnom teritoriju i druge, iseljene Hrvatske odnosno Hrvatske koju čine Hrvati izvan domovine. U tom smislu iseljenički karakter Hrvatske vrlo je heterogen, slojevit, raznorodan, ali i propulzivan u povijesnom i suvremenom kontekstu. Društvene promjene značajnih razmjera uglavnom su rezultirale većim iseljavanjem Hrvata u inozemstvo, a masovnost iseljavanja dosegla je svoj vrhunac u zadnjim desetljećima 20. stoljeća što se, kada je riječ o masovnim odlascima, od tada ponovilo u nekoliko različitih etapa (Čizmić i sur.,

²⁷ Navedeno je uvelike hipotetski uvjetovano, a potrebno je provesti više empirijskih istraživanja kako bi se ovaj teorijski model jasnije utemeljio.

2005: 7).²⁸ Neovisno o tematskoj kompleksnosti hrvatskog iseljništva, koja je prisutna zbog različitih godina i valova iseljavanja, kao i različitih odredišnih destinacija, iseljavanje Hrvata može se, neprecizno i u širem smislu, podijeliti na ranu povijest iseljavanja i kasnu povijest iseljavanja. Sukladno spomenutoj podjeli iseljavanja Hrvata u širem smislu, rana faza odnosi se na masovni bijeg Hrvata pred Turskim razornim osvajanjima i devastacijama prostora u 15. i 16. stoljeću. U tom periodu, postoje tri glavna smjera migracije Hrvata – južni koji je bio usmjeren na Apeninski poluotok, zapadni usmjeren ka Istri, Gorici i Kranjskoj te sjeverni, ujedno i najmasovniji, koji je bio usmjeren ka Zapadnoj Ugarskoj, Donjoj Austriji, Moravskoj i Slovačkoj (Valentić, 1990: 45-46).²⁹ Odseljene Hrvate u tom razdoblju, kao i njihove potomke, u literaturi se uglavnom tretira pod nazivom stara hrvatska dijaspora (Grbić Jakopović, 2014: 23). Među pripadnicima stare hrvatske dijaspeore ističu se Moliški Hrvati i ostale veće skupine u Italiji, Zapadnougarski Hrvati – Gradišćanski Hrvati u Austriji, Mađarskoj, Češkoj i Slovačkoj, Moravski Hrvati u Češkoj, Hrvati u Slovačkoj, Hrvati u Rumunjskoj i Hrvati u Bugarskoj. Međutim, u većem fokusu ove disertacije je povijest iseljništva u užem smislu, odnosno iseljništvo kasne faze u okviru koje se u literaturi uglavnom razlikuju preoceanske, transkontinentalne i europske migracije u 19. i 20. stoljeću. Masovno iseljavanje u 19. i 20. stoljeću osobito je odjeknulo 1907. godine (Holjevac, 1967: 20). Preoceanska i transkontinentalna iseljavanja ujedno predstavljaju i prvi masovni iseljenički kontingent, a Hrvati su tada najčešće odlazili u Sjevernu i Južnu Ameriku, Australiju, Novi Zeland te Afriku. Hrvatska odselidba u europske zemlje uglavnom je bila inicirana ekonomskim neprilikama, a europski iseljenički podvig dosegnuo je vrhunac tek nakon što su Sjedinjene Američke Države uvele restriksijske mjere u, do tada već uznapredovale, imigracijske procese (Čizmić i sur., 2005: 229). Premda su se europske migracije odvijale i za vrijeme, odnosno između dva svjetska rata, masovnost su poprimile 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća kada je veliki broj hrvatskog stanovništva odlazio na privremeni rad u različite europske države. Tako su Hrvati za europske destinacije najčešće odabirali Austriju, Njemačku, Francusku, Italiju, Švicarsku, Belgiju, Luksemburg, Dansku, Nizozemsku, Norvešku, Švedsku te Veliku Britaniju. Osim zapadnoeuropskih država, brojno hrvatsko stanovništvo živjelo je na području nekadašnjeg jedinstvenog teritorija bivših jugoslavenskih

²⁸ Gotovo je nemoguće pisati o egzaktnim brojkama, jer ne postoji suglasje niti točan podatak o tome, ali neke procjene ukazuju na brojku od 2,3 milijuna iseljenih Hrvata u razdoblju 1900.-2001. godine (Nejašmić, 2014: 405).

²⁹ Za vrijeme turskih prodora, Hrvatska je bila i imigracijska zemlja jer su opustošeni teritoriji bili naseljavani novim stanovništvom (Grbić Jakopović, 2014: 61).

republika koji danas na području neovisnih država Slovenije, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Crne Gore i Kosova obitavaju kao hrvatska manjina.

Premda je povijest hrvatskog iseljništva slojevita i zbog različitog inteziteta te perioda iseljavanja različito kategorizirana, u literaturi je uglavnom izdvojeno nekoliko većih iseljeničkih valova. Prema Rebeki Mesarić Žabčić (2007: 101-102) moguće je adresirati četiri veća iseljenička vala. Prvi masovni iseljenički val odvijao se u razdoblju od 1880-ih do Prvog svjetskog rata kada veliki broj iseljenika odlazi u prekoceanske zemlje. Procjenjuje se da je u tom razdoblju, najviše poradi političkih i gospodarskih izazova tadašnjeg stanovništva, iselilo oko 100 000 ljudi (Čizmić i sur., 2005: 21). Drugi iseljenički val krenuo je na koncu Drugog svjetskog rata, a glavni razlog ponovnog masovnog iseljavanja bila je opća pauperizacija stanovništva i sustavna društveno-gospodarska nerazvijenost sistema za vrijeme Druge Jugoslavije te se procjenjuje da je tada iselilo 250 000 stanovnika (Mesarić Žabčić 2007: 101-102; Čizmić i sur., 2005: 21). Za treći je val karakteristično iseljavanje u zapadnoeuropske države u svrhu privremenog rada, a uzrok takvog tipa iseljavanja uglavnom se pripisuje nepovoljnoj situaciji na tržištu rada. Četvrti val, ujedno zadnji prema kategorizaciji iste autorice, obuhvaća period devedesetih godina prošloga stoljeća kada je Republika Hrvatska bila pogođena strašnim ratom uslijed kojeg je stanovništvo prisilno iseljavalo s teritorija Republike Hrvatske te Bosne i Hercegovine. Uz ovu podjelu, postoje i suvremenije kategorizacije iseljeničkih valova pa je tako s određenim vremenskim odmakom moguće naznačiti i peti val koji označava suvremeno iseljavanje iz Republike Hrvatske. Tom su suvremenom valu iseljavanja prethodile ekonomske neprilike i velika kriza na tržištu rada, a iseljavanje se intenziviralo neposredno nakon što je Hrvatska postala punopravna članica Europske Unije 2013. godine (Župarić-Iljić, 2016: 3-4). Naznačeni suvremeni val iseljavanja, koji još uvijek traje, uglavnom je obilježen iseljavanjem stanovništva mlađeg od 50 godina (Pokos, 2017: 23). Iako je i ovaj val uzrokovan ekonomskim faktorima, u osnovi se razlikuje od prethodnih jer su motivi iseljavanja podjednako politički i psihološki, a većina stanovnika iseljava u Njemačku, Irsku, Austriju, Švicarsku i Švedsku (Mesarić Žabčić, 2007: 111; Župarić-Iljić, 2016: 4; Pokos, 2017: 19). U literaturi se, međutim, apostrofiraju i drugačije podjele iseljeničkih valova ovisno o parametru koji se uzima u obzir – najčešće se uzimaju šire granice koje obuhvaćaju veći vremenski razmak. Ako se, ipak, razmatraju kraći i stanovništvom manje brojni iseljenički odljevi, u literaturi se mogu pronaći navodi koji upućuju na to da Hrvatska u posljednjih nekoliko godina prolazi i kroz osmi val iseljavanja (Jerić, 2019: 29).

Općenito je poznato da u svim procjenama i dostupnim podacima postoji raskorak između službene hrvatske statistike i statistike zemalja odrednica hrvatskih iseljenika. Upravo su Pokos i Turk (2022: 47, 55-57) o tome pisali u svome radu gdje su istaknuli opću problematiku statističkog praćenja i službenog izvještavanja o iseljavanju Hrvata izvan domovine. Okarakterizirali su ga nepouzdanim i nepreciznim na način da su utvrdili postojanje nesrazmjera između unutarnje i vanjske statistike o iseljavanju Hrvata.

4.2. Hrvatsko iseljeničtvo u Sjedinjenim Američkim Državama

4.2.1. Povijesni kontekst hrvatskog iseljeničtva u Sjedinjenim Američkim Državama

Kao što je hrvatsko iseljeničtvo u cjelini vrlo heterogeno i slojevito, tako je i iseljeničtvo u SAD-u. Premda je prvo masovno iseljavanje Hrvata u SAD započelo 1880-ih i nastavilo se do današnjeg vremena, ono je, sve do novijeg doba, u znanstvenoj perspektivi proučavano marginalno i nesustavno. Međutim, postoji nekoliko, uglavnom povijesnih, znanstvenih studija o Hrvatima u Americi koje su objavili George J. Prpich (1971), Ljubomir Antić (1992), fra Ilija Živković (1992), Ivan Čizmić (1994) i Adam S. Eterovich (2003).³⁰ Knjiga George Jure Prpicha objavljena je 1971. godine pod naslovom *The Croatian Immigrants in America*, predstavlja prvu znanstvenu i sveobuhvatnu povijest američkih Hrvata, a tiskana je i potpuno rasprodana četiri puta. Začetci knjige nastali su u okviru opširne doktorske disertacije na Sveučilištu Georgetown u Washingtonu, ujedno najstarijem katoličkom sveučilištu u Americi (Prpić, 1997: 11-12).³¹ Značajno je spomenuti i studiju objavljenu u *The Bulletin of the United Committee of South Slavic Americans* koju je uređivao Luj Adamich u New Yorku (Balta, 2002: 394). Dio arhivskih zapisa sačuvano je u Pittsburghu među arhivskim izvorima Hrvatske bratske zajednice, na njujorškom Staten Islandu u *Centru za migracijske studije*, a postoje i kratki videofilmovi tiska o iseljenicima koji se nalaze u Minnesoti u istoimenom centru (Balta, 2005: 34).

Osim navedenog, o iseljeničkoj problematici pisalo se uglavnom u tiskovnim medijima, a nerijetko su i sami doseljenici bili autori prvih zapisa o iseljeničtvu Hrvata u SAD-u. Shodno tome, može se zaključiti da su izvori o prvotnom iseljavanju Hrvata u SAD dominantno zasnovani na pretpostavkama i konkluzijama bez dokumentiranih i objektivnih izvora te je

³⁰ Postoje i drugi autori koji su objavili povijesne studije, poput Gilbertha Govorchina i Franka M. Lovricha koji su pisali studije o nekadašnjem jugoslovenskom narodu u Americi (Balta, 2002: 394).

³¹ Hrvatski prijevod ove knjige nije doslovan prijevod knjige na engleskom jeziku jer je autor prilagodio rukopis namijenjen hrvatskom narodu s obzirom na to da je za američki narod morao pisati dodatna objašnjenja. Knjiga na hrvatskom jeziku objavljena je 1997. godine pod naslovom *Hrvati u Americi*.

zbog toga teško istaknuti najrelevantniji podatak o prvim Hrvatima koji su doselili na sjevernoamerički kontinent.³²

Jedna od legendi, koja datira u 16.st., govori o tome da su na Kolumbovim lađama 1492. plovili dubrovački pomorci koji su uslijed brodoloma bili primorani napustiti brod na obali savezne države Sjeverne Karoline. Brodolomci su se suživjeli s lokalnim indijanskim plemenom te je novonastalo stanovništvo dobilo naziv *Croatan Indijanci* prema Hrvatima koji su se asimilirali s tamošnjim lokalnim stanovništvom (Holjevac, 1967:16; Grbić Jakopović, 2014: 63; Šakić i Dobrovšak, 2020: 921). O tome su pisali i drugi autori, primjerice Louis Adamic, američki pisac slovenskog podrijetla, koji je pisao da su dubrovački pomorci dotaknuli kopno Novog svijeta prije Kolumbovih brodova te hrvatski povjesničari Ferdo Šišić i Josip Horvat koji su tvrdili da su dubrovački moreplovci plovili zajedno s Kolumbovim brodovima (Prpić, 1997: 23). Iste se informacije mogu pronaći i u knjizi Adama S. Eterovicha (2003), inače potomka bračkih iseljenika, pod naslovom *Croatia and Croatians at the Lost Colony, 1585-1590* u kojoj se spominje izgubljena kolonija i stablo na kojem su engleski kolonizatori u 16. stoljeću pronašli natpis *Croatoan*. Također, u literaturi se mogu pronaći navodi da je prva hrvatska naseobina u Americi nastala u 16. stoljeću nakon gušenja seljačke bune u Hrvatskoj (Prpić, 1997: 36).

Prvi su iseljavali ekspeditori, pomorci, misionari i to prije 1880. koja je obilježila početak masovnijeg iseljavanja. Unatoč tome što je postojao određeni broj hrvatskih iseljenika i prije, 1880. godina smatra se referentnom godinom kada su počeli masovni odlasci stanovništva s hrvatskog područja (Šakić i Dobrovšak, 2020: 921). Svojevrsnu prijelomnicu u američkoj migrantskoj povijesti, koja se odnosi i na povijest hrvatskog iseljavanja u SAD, označavaju tri glavna događaja: pronalazak zlata u Kaliforniji, građanski rat i izgradnja transkontinentalne željeznice koja je povezivala istočnu i zapadnu američku obalu (Bižaca, 2017: 2). Hrvati su, kao i drugi narodi, prolazili stroge kontrole na ulazu u zemlju što se odvijalo u imigracijskoj stanici na otoku Ellis u saveznoj državi New York (Balta, 2005: 38-39).³³ Najčešće su odlazili mladi muškarci koji su u prosjeku imali 22 godine te su, od prvog službenog otvorenja Ellis otoka 1892. godine mučnim i strogim kontrolama imigracijske komisije unatoč, za sobom povlačili ostale članove obitelji koje su upućivali u područja SAD-a gdje je hrvatska zajednica već bila

³² To je nastojanje dodatno zakomplicirala činjenica da su brojni iseljenici odlazili ilegalno zbog čega nisu podnosili zahtjev za izdavanjem putovnice te se posljedično nisu mogli evidentirati u kategoriju iseljeničkog kontingenta (Balta, 2005: 35).

³³ Iseljenici su, zajedno s ostalim članovima potpalublja, podilazili tzv. „pregledom u šest sekundi“ čija je komisija na diskriminacijski način određivala sudbinu tadašnjih iseljenika ovisno o tome jesu li imali simptome psihičkih i fizičkih bolesti (Bukovčan, 2006: 71).

formirana (Bukovčan, 2006: 72-73). Premda ne postoje egzaktne brojke niti provjereni statistički izvori o prvim masovnim iseljavanjima, u raznim knjigama, arhivima i novinskim člancima nailazi se na opravdana saznanja koja upućuju na zaključak da se između 1892. i 1924. godine u sjevernu Ameriku iselilo otprilike 2 milijuna Hrvata (Grbić Jakopović, 2014: 64). Dodatan podstrek useljavanju u SAD bila je zlatna groznica, odnosno glas o bogatstvu Kalifornije zbog otkrića zlata 1849. godine (Holjevac, 1967:18-20; Prpić, 1997: 75). Na obali Kalifornije Hrvati su uglavnom naseljavali okolicu San Francisca, Sacramenta, Montereya i San Pedra baveći se najčešće poljoprivredom, ribarstvom i hortikulturom, a tek je manji broj useljenika pronašao svoju sreću u potrazi za zlatom. Iz tog se razloga, veći broj iseljenika preselio u Louisianu, odnosno okolicu New Orleansa gdje su se uglavnom bavili uzgajanjem kamenica. Međutim, i prije njihovog doseljavanja, Louisianu³⁴ su prvi Hrvati naseljavali poprilično rano, te se smatra da su se uspješno odupirali asimilacijskim procesima čuvajući hrvatski jezik do treće generacije iseljenika (Čizmić i sur., 2005: 40-41). Tamošnje hrvatsko iseljeničtvo postiglo je značajan uspjeh u ribarstvu, odnosno uzgajanju kamenica, te su kao etnička skupina bili prepoznatljivi prema toj djelatnosti. Iz navedenih, prvih, naseobina u Kaliforniji i Louisiani iseljenici su se kretali prema sjeverozapadnom dijelu, odnosno prema toku rijeke Mississippi u središnje dijelove SAD-a (Šakić i Dobrovšak, 2020: 921). Sukladno spomenutim prekretnicama unutar američke migracijske povijesti, masovne migracije prema sjevernoameričkom kontinentu mogu se kategorizirati kroz četiri iseljenička vala. Prema Bižaci (2017: 2-3) *prvi* val odvijao se kroz zadnjih nekoliko desetljeća 19. stoljeća i neposredno prije početka Prvog svjetskog rata, *drugi* veliki iseljenički val obilježio je period između dva svjetska rata, *treći* val odvijao se koncem Drugog svjetskog rata i posebice 60- ih godina 20. stoljeća te naposljetku *četvrti* val koji obuhvaća period prije i nakon Domovinskog rata te konac 20. stoljeća.

Prvi doseljenici na Novi kontinent uglavnom su dolazili sami, stoga se iseljavanje u prvoj polovici 19. stoljeća može okarakterizirati kao *individualno iseljavanje* (Holjevac, 1967: 18). Glavnina prvih hrvatskih iseljenika u SAD-u iseljavala je s područja obalne Dalmacije i Dubrovnika, te Istre i šireg jadranskog područja (Prpić, 1997: 31). Ekonomska kriza, političko podjarmljivanje i sve veća pauperizacija dodatno su poticali impuls iseljavanja te je, u nedostatku razvoja gradova i industrije, višak agrarnog stanovništva kontinuirano iseljavao.

³⁴ Smatra se da je New Orleans „najstarija hrvatska naseobina“ u kojoj su Hrvati već 1840. imali svoje djelatnosti. Hrvati u Louisiani i danas su vlasnici prestižnih ugostiteljskih objekata te mnogi ugledni i poznati članovi društva imaju hrvatske korijene (Čizmić i sur., 2005: 40).

Osim toga, peronospora je uzrokovala velike štete na hrvatskim otocima i obali stoga je većinsko iseljništvo u prvom valu dolazilo upravo iz ovih područja (Bukovčan, 2006: 80).

Hrvati iz Dalmacije uglavnom su naseljavali Zapadnu obalu i okolicu Pittsburgha te je u SAD-u u osvit Prvog svjetskog rata stanovalo više od 600 000 Hrvata (Holjevac, 1967: 21). Međutim, tadašnjem hrvatskom iseljeničkom kontingentu privlačne su bile i savezne države Ohio, Illinois, Indiana, West Virginia, Wisconsin i Michigan u kojima se razvijala teška industrija i rudarstvo (Šakić i Dobrovšak, 2020: 921). S početkom Prvog svjetskog rata dolazi do promjene politike useljavanja SAD-a s naglaskom na restriktivnije mjere i uvođenje kvota useljavanja za pojedine nacionalne i etničke skupine. Mjere su sa završetkom rata postale restriktivnije te je, do tada, najtraženija zemlja useljavanja preusmjerila migracijske valove na Južnu Ameriku i europske zemlje.³⁵ Razdoblje između dva svjetska rata također je obilježeno masovnim iseljavanjem Hrvata te je čak 53 % iseljenog stanovništva tadašnje Kraljevine Jugoslavije bilo hrvatske narodnosti (Čizmić i sur., 2005: 16). Drugi svjetski rat bio je uzrok brojnim političkim migracijskim tokovima u europske zemlje, dok se dio ratno iseljenog kontingenta preselio u prekomorske zemlje zbog nedostatnih izgleda za povratak u domovinu. Intenzivno iseljavanje hrvatskog stanovništva nastavilo se i nakon Drugog svjetskog rata te se na zapadnom području SAD-a hrvatska emigracija značajno povećala što je predstavljalo otegotnu okolnost u praćenju aktivnosti i rada tada već američkih Hrvata (Čizmić, 1982: 49). Većina stanovništva s hrvatskog područja iseljavala se iz Dalmacije i Hrvatskog primorja, te u kontinentalnom dijelu iz Gorskog kotara, Like te šireg područja Zagrebačke županije – Banije, Korduna, Prigorja, okolice Zagreba i Žumberka (Šakić i Dobrovšak, 2020: 921). Hrvatsko stanovništvo iz Slavonije najčešće je iseljavalo u rudarska područja od kojih su se tada isticale savezne države Pennsylvania i Ohio, poljoprivredna područja u saveznoj državi Kansas i Michigan te u industrijske i urbanizirane gradove poput New Yorka, Chicaga i San Francisca (Balta, 2002: 393). Nakon 1960-ih tradicionalno prekomorsko iseljavanje, iako ne u potpunosti zaustavljeno, mijenja se tendencijom iseljavanja u europske zemlje i to najčešće u svrhu privremenog inozemnog rada. Međutim, uzevši u obzir podatke iz popisa stanovništva 1971. i 1981. prema kojima je bilo oko 10 % iseljenika u prekomorskim zemljama, procjenjuje se da je u razdoblju 1961.-1981. u prekomorske zemlje iselilo oko 70 000 osoba, a s prethodnim valom iseljavanja ta brojka doseže 140 000 osoba (Čizmić, 1982: 21). Iako je tadašnja jugoslovenska vlast smatrala migracijske valove

³⁵ Nakon Prvog svjetskog rata povratnika u domovinu najviše je bilo iz SAD-a jer je to zemlja koja je prije rata primala najveći broj iseljenika (Čizmić i sur., 2005:15).

privremenima, ekonomska i politička situacija nisu pogodovale povratničkim aspiracijama iseljenog stanovništva te je kontinuirano iseljavanje poprimilo oblik egzodusa trajno narušavajući demografsku sliku nacije.

Navedeno je kako su Hrvati od prvotnih migracija uglavnom naseljavali Kaliforniju, tadašnju prijestolnicu zlata, premda su 1880-ih stizali su i u Louisianu, Ohio, Kansas te druge savezne države. Jedan od prvih gradova s kojim su se Hrvati susretali bio je i New York City. Budući da su iseljenici prvenstveno dolazili na Ellis Island, simbol tadašnjeg pristaništa useljenika, neki su bili odbijeni za ulazak u SAD, a drugi regrutirani i usmjeravani za useljenički proces. Danas Hrvata ima u raznim saveznm državama, ali se, svojom aktivnošću i brojem, u pojedinim državama posebno ističu. Zahtjevno je na skupnoj razini okarakterizirati hrvatske iseljenike u SAD-u, stoga je u dostupnoj literaturi najviše stranica posvećeno upravo onim saveznm državama u kojima su Hrvati kao etnička skupina najviše zastupljeni brojem stanovnika, ali i prepoznatljivim djelovanjem. Prema tim kriterijima, u *Tablici 2.* sistematizirane su savezne države u koje su Hrvati najviše doseljavali i ostajali, gradovi najveće koncentracije, zanimanja i djelovanje Hrvata u američkom društvu te neka istaknuta imena Hrvata u SAD-u kroz povijest.

Tablica 2. Hrvati u Sjedinjenim Američkim Državama

	Procijenjeno vrijeme (prvog) dolaska	Mjesto koncentracije većinskog stanovništva	Tradicionalno područje rada i zanimanja	Istaknuti hrvatski doseljenici	Mjesta zajedničkog okupljanja i tradicionalne zajednice
Hrvati u Kaliforniji	Prijelaz iz 18. u 19. stoljeće	San Francisco, San Jose, San Pedro, Sacramento, Los Angeles	Ribarstvo, Voćarstvo, Povrtlarstvo, Trgovina	Petar Divizić, Miljenko Grgić, Steve Bubalo	Hrvatski centar u Los Angelesu; Hrvatski dom u San Pedru i San Franciscu; Razne crkvene zajednice
Hrvati u Louisiani	1760-ih, a u većem broju početkom 19. stoljeća	New Orleans	Ribarstvo (uzgoj kamenica i lovište lososa) Voćarstvo (naranče)	M.A. Bačić, Luka Jurišić, Ivan Foretić, Dinko Kumarić	Slovinsko društvo od dobročinstva; Staro hrvatsko društvo
Hrvati u državi Washington	Kraj 19. stoljeća	Seattle, Everett, Bellingham	Ribarstvo, Ugostiteljstvo, Brodogradnja	Nikola Bezmalinović, N.M. Kelez, Paul Martinis, Marijo Puratić	Hrvatska bratska zajednica (ogranak u Bellinghamu)
Hrvati u Pennsylvaniji	1888. godine krenulo naseljavanje iz drugih američkih gradova	Šira okolica Pittsburgha	Čelična i rudarska industrija, Industrija električnih strojeva, aluminijska, nafte, lokomotiva, Industrija električnih strojeva	Dobroslav Božić, Bosiljko Bekavac	Hrvatska bratska zajednica; Razne hrvatske župe i župne škole; Hrvatski dom; Hrvatski klub
Hrvati u Ohiju	Oko 1887.	Cleveland	Rad na željeznici i kamenolomima, Trgovina i obrt	Franjo Kovačić, Niko Gršković, Janko Popović	Ogranci bratskih organizacija; Hrvatski dom Alojzija Stepinca;

					Nacionalni domovi; župne zajednice
Hrvati u Kansasu	Oko 1888.	Kansas City, Croatian Hill, Little Croatia	Rad u tvornicama i klaonicama	Janko Sopčić, Geo Modričin, Martin Davorin Krmpotić	Podružnice Hrvatske bratske zajednice; crkve; škole i sirotišta
Hrvati u Missouriju	Oko 1862.	St. Louis	Rad u tvornicama, kamenolomima i gradilištima; Kasnije trgovina i građevinska djelatnost	Vinko Budrović, Klement Mihanovich, Mato Kvaternik	Hrvatski dom; zavičajna društva; Muzičke i tamburaške grupe; župne crkve
Hrvati u Illinoisu	Oko 1890-ih.	Okolica Chicaga	U početku rad u razvijenim privrednim djelatnostima; Kasnije bolja zvanja, liječnici arhitekti profesori novinari farmaceuti	Janko Kovačević, Nikola Polić, Leon Medić, Josip Sorić	Hrvatski kulturni centar; razne župne zajednice; novinske redakcije i organizacije
Hrvati u Michiganu	Oko 1890.	Detroit	U početku u svim granama detroitske industrije; Tijekom vremena građevinski poduzetnici, tehničari, inženjeri i kemičari	Ilija Letica, Josip Vlašić, Ivan Dražić, Oskar Suster	Hrvatski domovi; Hrvatske crkve

Izvor: prilagođeno prema Čizmić (1982) i Čizmić i sur., (2005).

4.2.2. Sociokulturni kontekst hrvatskog iseljništva u Sjedinjenim Američkim Državama

Prvotno iseljavanje hrvatskog stanovništva u SAD obilježeno je teškim društvenim položajem i egzistencijalnom borbom koja je znatno reducirala mogućnost uspinjanja na društvenoj ljestvici, kao i tjeskobnim nadanjima za povratkom u domovinu. Mnogi su se iseljenici vratili u domovinu zbog teških uvjeta rada i općeg nesnalaženja u novim životnim okolnostima (Balta, 2002: 393). Zahtjevni i opasni uvjeti rada, loši stambeni uvjeti i prepuštenost nametljivim kapitalističkim postrojenjima dodatno su pogoršavali položaj hrvatskih iseljenika stoga su, u nadi za uspostavom pravednijeg i boljeg života, počeli organizirati vlastita udruženja (Čizmić, 1993: 1006). Na taj su način počeli razvijati potrebne uvjete za štrajk, otpor i razvijanje snažnog radničkog pokreta (Čizmić i sur., 2005: 67). Krajem Prvog svjetskog rata društveni položaj Hrvata se poboljšavao, a mnogi su se, uz stjecanje ekonomskog kapitala, krenuli uspinjati na društvenoj ljestvici. Nakon Drugog svjetskog rata položaj Hrvata poboljšavao se analogno procesu gospodarskog rasta i materijalnog napretka. Sukladno tome, poratni useljenici imali su povoljniji položaj prilikom dolaska jer su na samom početku mogli živjeti zapadnjačkim načinom života. Osim toga, novija generacija hrvatskih useljenika brže je učila novi jezik, prihvaćala novi način života te su se njihova djeca znatno brže asimilirala u američko društvo. Stariji doseljenici su tendirali ka dugogodišnjem radu u tvornicama zbog mirovine i socijalne sigurnosti, dok su noviji doseljenici radili u tvornicama uglavnom zbog stjecanja inicijalnog kapitala za privatne poduzetničke aktivnosti (Čizmić i sur., 2005: 70).

Društveno okupljanje hrvatskog iseljništva u SAD-u uglavnom se organiziralo u okružju nacionalnih dobrotvornih društava, a većina takvih društava nastala je krajem 19. stoljeća. Prvo nacionalno dobrotvorno društvo osnovano je u San Franciscu 1857. u originalnom nazivu *Slavonic Illyric Mutual and Benevolent Society*, a u Pittsburghu je 1894. od 6 bratskih društava osnovana *Narodna hrvatska zajednica* (Čizmić i sur., 2005: 71; Grbić Jakopović, 2014: 98; Šakić i Dobrovšak, 2020: 921). Suradnja i kooperacija raznih hrvatskih bratskih organizacija odvijala se intezivnije između dva svjetska rata što je rezultiralo uspostavom jedinstvene *Hrvatske bratske zajednice* čija je preteča bila Narodna hrvatska zajednica. Članovi Hrvatske bratske zajednice sa sjedištem u Pittsburghu, za kojeg se nekad navodi da je drugi najveći hrvatski grad nakon glavnog grada Zagreba, osnovali su muzej o hrvatskim zajednicama u Americi (Bukovčan, 2006: 86). S obzirom na to da je Hrvatska bratska zajednica bila jednako socijalna i etnička organizacija, njezini su članovi uspostavljali i etničke institucije od kojih su se najviše istaknule *Zajedničar* i *Pomladak* koji je okupljao mlade do 18 godina.

Navedene etničke institucije imale su nezaobilaznu ulogu u njegovanju etničkog identiteta i jačanju hrvatske etničke zajednice u SAD-u, a na poseban su način utjecale na etničku socijalizaciju potomaka hrvatskih iseljenika koji su bili pod utjecajem asimilacijskih procesa (Telišman, 1985: 71-72). Ujedinjavanje različitih organizacija nastavilo se i kroz *Nacionalni hrvatski kongres* koji je okupljao stotine bratskih organizacija. Društvene, kulturne, političke i športske aktivnosti odvijale su se u domovima iseljenika odnosno iseljeničkim klubovima koji su bili ključna mjesta okupljanja, zajedništva i relaksacije Hrvata u SAD-u. Upravo je ta sposobnost prilagodbe u novim sociokulturnim okolnostima bila karakteristična za prve iseljeničke zajednice u SAD-u (Grbić Jakopović, 2014: 98). S obzirom da je potreba za masovnim okupljanjem jačala sve više, domovi su postali nedostatni za takvu vrstu druženja te su se krenili osnivati i graditi hrvatski centri gdje su manifestacije mogle poprimiti masovnije razmjere (Čizmić i sur., 2005: 74). Često se obilježavao *Hrvatski dan* s autentičnim kulturnim, glazbenim i športskim programskim aktivnostima.

Od neprijeporne je važnosti istaknuti američki fraternalizam koji je nastao kao odgovor na potrebe iseljenika za zajedništvom, društvenim okupljanjem i internalizacijom vrijednosti novog društva što se realiziralo kroz dvije institucije: *bratske organizacije* i *nacionalne crkve* (Čizmić, 1994: 7). Fraternalističke organizacije imale su ključnu ulogu u očuvanju zajedništva pojedinih etničkih skupina, a povijest Hrvatske bratske zajednice ujedno je povijest američkih Hrvata (Čizmić, 1994: 7). Prvi iseljenici ujedinjavali su se iz različitih razloga, a s obzirom na težak i nepovoljan položaj na radnom mjestu najčešće zbog stradanja, nedostatka socijalnog osiguranja, usamljenosti i nesposobnosti za rad. Hrvati, kao i drugi iseljenici istočnoeuropskih zemalja, prilagodili su se američkom fraternalizmu zbog iskustva i tradicije okupljanja u vjerskim i dobrovoljnim udrugama u matičnim zemljama (Čizmić, 1993: 1006). Povezivanje iseljenika kroz stvaranje mreža fraternalističkih organizacija uvelike je odredilo živote brojnih iseljenika te je omogućilo uzajamno pomaganje i kooperaciju. Po svojoj strukturi i djelovanju, bile su multietničke i radničke organizacije u kojima su Socijalističke stranke htjele ostvariti što veći utjecaj što je naposljetku rezultiralo velikim podjelama (Čizmić, 1993: 1016-1017). Osim promicanja raznih društvenih i kulturnih aktivnosti, često su fraternalističke organizacije predstavljale ključnu ulogu u promicanju učenja engleskog jezika za starije iseljenike, odnosno učenja materinskog jezika za potomke iseljenika koji su rođeni u SAD-u. U novoj domovini hrvatski iseljenici istaknuli su se kao veliki promicatelji hrvatske kulture, a brojni Hrvati bili su aktivni u političkom, športskom, kulturnom, znanstvenom i javnom životu SAD-a.

U kontekstu novih društvenih pokreta, promjena i identiteta, u prvom redu rasta popularnosti novih tehnologija zbog kojih je svijet postao globalno selo, relevantno je istaknuti prilagodbu hrvatskog iseljništva čije su pojedine zajednice kreirale nove, virtualne kanale etničkog okupljanja. Prema Perić Kaselj (2014: 91) takve su zajednice virtualne dijasporske zajednice zbog stvaranja tzv. *virtualnih dijasporskih identiteta* koji se oblikuju između stvarnog i virtualnog prostora povećavajući tako vidljivost translokalnih i transnacionalnih mreža i odnosa.

4.2.3. Politički kontekst hrvatskog iseljništva u Sjedinjenim Američkim Državama

Sjevernoamerički Hrvati istodobno su bili aktivni u svojoj zemlji podrijetla i novoj zemlji doseljenja. Brojni su bili ravnopravni članovi zakonodavnih tijela, inspektorata i drugih javnih djelatnosti te su svi nastojali očuvati hrvatsko etničko nasljeđe u SAD-u (Čizmić i sur., 2005: 106). Od početaka su se zalagali za slobodu hrvatskog naroda u nekadašnjoj Austro-Ugarskoj, odnosno kasnije za ujedinjenje Južnih Slavena (Čizmić, 1998a: 5). Posebice su se isticali pripadnici Hrvatske bratske zajednice koji su imali jasne političke stavove prema položaju hrvatskog naroda u Austro-Ugarskoj i Kraljevini Jugoslaviji (Telišman, 1985: 73). Između dva svjetska rata, uslijed nepovoljne političke situacije u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca Hrvati u SAD-u zalagali su se za hrvatsko pitanje i ravnopravnu ulogu hrvatskog naroda u jugoslavenskoj državi te su informirali američku javnost o tome istodobno pružajući materijalnu i moralnu pomoć svojim sunarodnjacima (Čizmić, 1998a: 5). U prvom su valu iseljenici uglavnom odlazili zbog ekonomskih razloga, dok su nakon Drugoga svjetskog rata uglavnom iseljavali zbog političkih razloga (Bukovčan, 2006: 80). Neposredno nakon Drugoga svjetskog rata iseljavali su osobito politički dužnosnici nekadašnje tvorevine NDH, Hrvatske seljačke stranke, kao i katolički intelektualci, laici te kulturne i javne ličnosti koji su iseljavali zbog straha od represije komunističkog režima u Hrvatskoj (Čizmić, 1998a: 20). Politička emigracija tijekom i nakon Drugog svjetskog rata kontinuirano se zauzimala za hrvatsku samostalnost i suverenost. U SAD-u su to na osobit način činili pripadnici različitih organizacija američkih Hrvata i političkih grupacija među kojima su najpoznatije bile *Hrvatski domobran* i *Hrvatsko kolo* (Jareb, 2005: 37). Premda su se, politički i svjetonazorski, ove skupine uvelike razlikovale ujedinio ih je snažan otpor prema jugoslavenskoj državi i komunističkom režimu te zajednička želja za uspostavom samostalne i slobodne hrvatske države.³⁶ U tom je razdoblju Hrvatska bratska zajednica posebice zaokrenula prema komunističkoj ideologiji i

³⁶ Jedan od poznatijih iseljenika koji se zauzima za navedene ideje u SAD-u bio je Rudolf Erić, istaknuti pripadnik Hrvatskog domobrana (Jareb, 2005: 37).

jugoslavenskoj politici što je svojedobno pokušavao spriječiti Dinko Tomašić, istaknuti američki Hrvat i profesor sociologije na Sveučilištu u Indiani (Jareb, 2005: 45). U kontekstu moderne hrvatske povijesti, Čizmić (1998a: 22) konstatira da bez podrške hrvatskih iseljenika, koji su se u američkom političkom, medijskom i javnom prostoru bezrezervno zauzimali za hrvatske interese u domovini, hrvatska država nikada ne bi bila uspostavljena.

4.2.4. Uloga Katoličke crkve u hrvatskom iseljeništvu Sjedinjenih Američkih Država

Općenito, kada je riječ o iseljeničkom kontekstu, religijske institucije predstavljaju važnu ulogu u životu svih iseljenika u SAD-u. Očigledan upliv imigrantskih zajednica u američkom društvu prvenstveno je vidljiv u izgradnji i osnivanju tisuće crkava i hramova koji su duhovno krijepli imigrante (Hirschman, 2004: 1227). Sukladno tome, Ryan Allen (2010: 1051) navodi kako prva istraživanja takve tematike ukazuju na činjenicu da asimilacijski procesi nisu suviše utjecali na religijsku afilijaciju novog stanovništva, čak i kada se to odnosilo na minorno zastupljene religijske tradicije. Također, pokazalo se da religijske institucije mogu imati povezujuću i premošćujuću ulogu među iseljenicima istovremeno jačajući odnose unutar vlastite grupe i povezujući se sa širom zajednicom, odnosno članovima drugih grupa (Allen, 2010: 1049). Konkretno, neka su istraživanja pokazala da religiozne institucije u SAD-u ne zadovoljavaju samo duhovne potrebne iseljenika, nego i opće društvene potrebe te imaju važnu ulogu u kolektivnoj i individualnoj socioekonomskoj mobilnosti za iseljenike i njihove potomke (Hirschman, 2004: 1207-1208). Religija, Crkva i (etnički) identitet zasebne su, ali međusobno povezane kategorije, a glavna točka spajanja religijske i etničke komponente je kultura (Kumpes, 1991: 365).³⁷

Premda je fraternalistički pokret u početku bio glavni kohezivni čimbenik etničkog okupljanja hrvatskih iseljenika u SAD-u, na udruživanje i međuetničko okupljanje utjecala su vjerska, politička te ideološka opredjeljenja (Čizmić, 1994: 15). Katolička crkva, kao vjeran suputnik od ranih početaka hrvatske iseljeničke povijesti, organizirala je brojna kulturno-umjetnička i socijalna događanja. Međutim, ovo je nastojanje Katoličke crkve u skladu s općim društveno-religijskim kontekstom specifičnim za američko društvo. Taj je model – izgradnje crkava i hramova – karakterističan za sve imigrantske zajednice koje su doseljavale u SAD (Hirschman, 2004: 1212).

³⁷ Premda ne postoji stanoviti nalaz istraživanja koji bi upućivao na jačinu povezanosti religijske privrženosti i etniciteta, povezanost je adresirana i prisutna te je izvjesno da etnicitet poprima religijska obilježja i obrnuto, religija etnička obilježja, a napose je takvo što izraženo u vremenima krize (Kumpes, 1991: 371).

Iako hrvatska inozemna pastva u početcima nije bila institucionalno i formalno oblikovana, nekoliko je poznatih svećenika misionara pohodilo tadašnje hrvatske iseljenike od kojih se ističu Vicko Paletin, 1530. godine, Ivan Ratkaj, 1680. godine, Ferdinand Konščak, 1733. godine te Josip Kundek, 1838. godine (Prpić, 1997: 34-36; Čizmić i Klemenčić, 2002: 761; Bižaca, 2017: 2). Prvu sustavnu i organiziranu pastoralnu skrb za hrvatsko iseljništvo u SAD-u, poznatu pod nazivom Društvo sv. Rafaela, osnovao je tadašnji zagrebački nadbiskup Antun Bauer (Patafta, 2021: 137). Nadalje, prva hrvatska župa u Americi osnovana je u Pittsburghu te je prvi župnik koji je služio u toj crkvi bio velečasni Dobroslav Božić kojega je poslao đakovački biskup Strossmayer 1894. godine (Stanković, 2000: 395; Bižaca, 2017: 4; Markić, 2020: 497). U istom je gradu sagrađena crkva sv. Nikole, prva hrvatska župna crkva u iseljništvu koja je srušena 2013. zbog predviđenog projekta izgradnje autoceste (Markić, 2020: 497; Stanković, 2000: 395). Za vrijeme prvog iseljeničkog vala osnovano je najviše hrvatskih etničkih župa u Americi, ukupno 28 od kojih je danas aktivno tek 8.³⁸ Drugi iseljenički val, uglavnom uzrokovan ekonomskim faktorima, obilježilo je nastajanje 8 hrvatskih župa od kojih su do danas opstale samo dvije (Bižaca, 2017: 7). U trećem valu, iseljenici su uglavnom dolazili zbog ekonomskih i političkih razloga te su se uključivali u, do tada već etablirane, crkvene institucije i zajednice. Međutim, za taj je iseljenički val bila karakteristična borba za opstojnost hrvatskih katoličkih institucija uslijed prodorne navale komunističke ideologije koja je bila umrežena i organizirana. Tadašnje je iseljništvo bilo podijeljeno na dva bloka, s jedne strane su bili Jugoslaveni, agnostici i ateisti te s druge strane, Hrvati naklonjeni Katoličkoj crkvi koji su se uspješno odupirali natruhama komunističke ideologije podupirući na razne načine hrvatsku slobodu i samostalnost. Naposljetku, četvrti iseljenički val obilježio je izazov u očuvanju hrvatske inozemne pastve i dušobrižništva iseljenika jer je nova kategorija iseljenika bila brojna, raspršena te geografski udaljena od glavnih hrvatskih katoličkih središta u SAD-u što je uvelike otežavalo njihovo duhovno uzdržavanje (Bižaca, 2017: 7-10).

U sklopu svojeg misijskog poslanja Crkva je organizirala razne kulturne, zabavne, političke i donatorske aktivnosti gdje su razni akteri imali mogućnost financijski podržavati djelovanje katoličkih misija (Balta, 2002: 415). Potporu u izgradnji etničkih župa, crkava i

³⁸ Markić (2020: 497) izdvaja sljedeće hrvatske etničke župe koje su osnovane u prvim desetljećima 20. stoljeća: *Hrvatska katolička župa sv. Ivana Krstitelja u Kansas City-u 1900.*, *Hrvatska katolička župa Rođenja Gospodnjeg u San Franciscu 1902.*, *grkokatolička župa sv. Nikole i rimokatolička župa sv. Pavla u Clevelandu 1902.*, *Hrvatska katolička župa Uznesenja BDM u Chicagu 1903.*, *Hrvatska katolička župa sv. Josipa u St. Louisu*, *Hrvatska katolička župa sv. Ante u Los Angelesu 1910.*

crkvenih domova značajno su pružili i ogranci fraternalističkih organizacija.³⁹ Međutim, nerijetko su crkve bile jedina mjesta kulturnih i etničkih aktivnosti te su u sklopu crkvi postojale škole za učenje hrvatskog jezika i kulture (Čizmić i sur., 2005: 75). Osim pružanja usluga učenja hrvatskog jezika za djecu potomaka, odnosno u početku učenja engleskog jezika za tek doseljeno stanovništvo, župne crkve otvarale su hrvatske škole, razvijale hrvatske časopise, tjedne biltene, a neke su otvarale i radio stanice (Stanković, 1998: 30).⁴⁰ Zbog svog velikog doprinosa društvenom, kulturnom i duhovnom životu hrvatskom iseljeništvu u SAD-u Katolička crkva jedna je od važnijih institucija u održavanju zajedništva hrvatskih iseljenika i očuvanju etničkog identiteta kroz povijest.⁴¹ Međutim, unatoč snažnoj tendenciji očuvanja tradicije učenja hrvatskog jezika kod drugih i trećih generacija, dio je crkvenih zajednica prestao služiti vjerske obrede na hrvatskom jeziku. To je ponajprije uslijedilo zbog nedostatka svećenika i deficita „svježe“ useljeničke snage koja bi se oduprijela asimilaciji u američko društvo održavajući tradiciju i kohezivnost među hrvatskim iseljenicima. Starije religijske zajednice, poglavito prekoceanske, podložnije su asimilacijskim procesima pa često nose naziv hrvatski samo u znak podrijetla, dok se liturgijski obredi održavaju uglavnom na engleskom ili španjolskom jeziku (Markić, 2020: 495-496). U SAD-u postoji otprilike 30 župa pod nazivom *Croatian Catholic Parish* premda se njihov broj smanjuje te u većini župa prevladava engleski jezik (Stanković, 2000: 397). Ipak, zbog želje da se sačuvaju crkve dio je građevina i aktivnosti revitaliziran te je taj proces potpomognut dolaskom novih hrvatskih iseljenika (Čizmić i sur., 2005: 79).

Hrvatska inozemna pastva 2018. godine imala je 189 hrvatskih katoličkih župa, misija, zajednica i centara diljem svijeta, a u SAD-u ukupno 16 pastoralnih prisutnosti (Markić, 2020: 499). Sadašnje dušobrižništvo za Hrvate u SAD-u odvija se uz pomoć služenja 22 svećenika koji djeluju u hrvatskim župama i misijama unutar 22 američke savezne države u 36 različitih gradova (Bižaca, 2017: 12). Hrvatska pastva u SAD-u podijeljena je u 4 crkveno pravna

³⁹ Impozantne vjerske građevine prilog su vjerskim postignućima i aktivnostima sjevernoameričkih Hrvata u različitim savezним državama.

⁴⁰ U SAD-u su i dalje aktivni hrvatski radio klubovi u Chicagu pri župi sv. Jeronima koji je osnovan 1998. godine u svrhu informiranja Hrvata u Chicagu te New York City-u osnovanog 1969. godine u sklopu Hrvatske župe sv. Ćirila i Metoda te sv. Rafaela na Manhattanu. Više o tome na linkovima: https://eng.stjeromecroatian.org/apps/pages/index.jsp?uREC_ID=402096&type=d <https://www.croatianradiony.com/new-page-3>. Preuzeto, 6. veljače 2023.

⁴¹ Neke tradicionalne manifestacije održavaju se redovito i danas te su jedinstvene i prepoznatljive u širem okruženju. Jedna od njih je proslava Velike Gospe u Chicagu kada se na gradskim ulicama odvija procesija u kojoj nerijetko sudjeluju lokalni politički dužnosnici i biskupi. Također, godišnje hrvatsko hodočašće u sklopu hrvatske katoličke stalne misije u Washingtonu te Mladifest u okviru kojeg se na duhovnom susretu okupljaju i povezuju mlađi hrvatski naraštaji diljem SAD-a i Kanade (Bižaca, 2017: 14-16).

odjeljka: *hrvatske katoličke župe, hrvatske katoličke stalne misije, hrvatske misije i filijale, odnosno hrvatske dušobrižničke postaje* (Bižaca, 2017: 12).⁴² Hrvatskih katoličkih župa, koje su nekada predstavljale nacionalne župe, trenutno ima 12 što znači da od prvotnih 39 župa, njih 27 nije opstalo u sadašnjosti. Bižaca (2017: 13) navodi da poratno hrvatsko stanovništvo trećeg vala biva starije te polako izumire, a mlađe generacije sve više podliježu asimilaciji i religijskoj integraciji u lokalne američke župne zajednice. Hrvatske katoličke stalne misije osnovane su pri lokalnim američkim crkvama te njihov crkveno institucionalni okvir ima uporište u papinskim dokumentima koji se odnose na pastoralnu skrb iseljeničtva. U njima živi i djeluje hrvatski svećenik obavljajući sva zaduženja koja pripadaju župniku ili kapelanu lokalne župe. S druge strane, hrvatske misije osnovane su kao pripomoć u pastoralnoj brizi za hrvatske iseljenike uslijed procesa zatvaranja hrvatskih nacionalnih župa te u njima hrvatski svećenik obitava povremeno, a ne kao stalni pastoralni skrbnik. Kao što postoje razlike u odnosu na prethodne dvije kategorije djelovanja Katoličke crkve među iseljenicima u SAD-u, tako se razlikuju i tzv. filijale – hrvatske dušobrižničke postaje. Naime, filijale su posebne hrvatske zajednice gdje nekoliko puta godišnje specifično dolaze hrvatski svećenici iz Hrvatske kako bi ispovijedali i održali liturgiju na hrvatskom jeziku, a ukupno ima 9 takvih postaja u Americi (Bižaca, 2017: 14).

S obzirom na naznačene sociološke trendove u vidu asimilacijskih i integracijskih procesa te objektivne činjenice o zatvaranju velikog broja hrvatskih katoličkih župa, opravdano je istaknuti kako se hrvatska inozemna pastva u SAD-u suočava s izazovima u postojanosti i opstojnosti. Prema Bižaci (2017: 19), jedan od glavnih izazova zasigurno je prenošenje vjere mlađim naraštajima te različito integriranim naraštajima napose zbog jezične barijere s obzirom na to da djeca iseljenika posljednjeg vala podliježu potpunoj integraciji te imaju slabije znanje hrvatskog jezika. Unatoč tome što je hrvatsko iseljeničtvo pritisnuto suvremenim globalnim procesima te multikulturalnim i pluralističkim vrijednostima, isti mogu biti svijetla točka ako se uzme u obzir da izloženost digitalnoj mreži u transnacionalnom socijalnom prostoru omogućava i možebitno olakšava održavanje odnosa s domovinom podrijetla u vidu očuvanja baštine, kontakata s rodbinom i prijateljima, kao i općim informiranjem o stanju u domovini (Markić, 2020: 502).

⁴² Navedene kategorije se formiraju sukladno dva osnovna parametra: prisutnost hrvatskog svećenika koji stalno obitava u župi ili misiji te učestalost služenja liturgijskog slavlja nedjeljom na hrvatskom jeziku (Bižaca, 2017: 12).

4.3. Povijesni kontekst hrvatskog iseljenništva u Kaliforniji

Spomenuto je kako su na američki kontinent prvi stizali dubrovački moreplovci koji su početkom 18. stoljeća često plovili prema Philadelphiji i New Yorku te se smatra da su mnogi odlazili u Kaliforniju koja ih je neodoljivo podsjećala na jadransku obalu i zavičaj iz domovine (Prpić, 1997: 37). Jedna od legendi ukazuje na priču o odvažnim moreplovcima koji su iz tadašnje Dubrovačke Republike preko Indije stigli u Kaliforniju nastanivši se južnije od San Francisca (Prpić, 1997: 51).⁴³ Izuzetan doprinos znanstvenim raspravama o Hrvatima i Južnim Slavenima u Kaliforniji pripisuje se, spomenutome, Adamu S. Eterovichu čija su povijesna istraživanja utemeljena na primarnim izvorima sačuvana u opsežnim privatnim zbirkama. Uglavnom se bavio poviješću hrvatskih iseljenika u Kaliforniji te je poznata geneaološka istraživanja američkih Hrvata, osim u spomenutoj knjizi *Croatia and Croatians at the Lost Colony, 1585-1590*, objavio u knjizi *Croatian and Dalmatian coast of arms* (Eterovich, 1978).⁴⁴ U Kaliforniju su, koja je tada bila pod meksičkom vladavinom, Hrvati najčešće doseljavali iz šireg dalmatinskog područja, a napose otoka i sjevernog Jadrana na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće te su bili poznati kao začetnici i predvodnici suvremenog ribarstva, brodogradnje i vinogradarstva (Čizmić i sur., 2005: 35; Patafta, 2021: 141). Nakon određenog vremena orijentirali su se i na kopanje zlata, građevinarstvo, industriju drva i druge privredne djelatnosti među kojima se najviše ističe voćarstvo te se proizvodnja voća u Kaliforniji prvenstveno veže uz hrvatsku etničku skupinu (Prpić, 1997: 27; Grbić Jakopović, 2014: 94). U navedenim djelatnostima osobito su se isticali iseljenici iz Konavala, otoka Visa, Hvara i Pelješca te iz drugih dalmatinskih područja. Spomenute djelatnosti najviše su razvijali u trima poznatim kalifornijskim dolinama: Pajaro, St. Yoquin i Santa Clara (Čizmić i sur., 2005: 34).⁴⁵ Također, smatra se da je više od 60 ugostiteljskih objekata u Kaliforniji do 1900. godine bilo većinom u vlasništvu Hrvata (Prpić, 1997: 92).

Prvi su hrvatski iseljenici u Kaliforniji, kao i u ostalim saveznm državama, živjeli teško i oskudno, ali je njihovo uspinjanje na gospodarsko-društvenoj ljestvici raslo sukladno osnivanju dobrotvornih društava u Kaliforniji. Jedno od prvih dobrotvornih društava, osnovano u svrhu pomaganja bolesnim članovima, skrbi o obitelji preminulih članova te

⁴³ Jedan od prvih hrvatskih iseljenika u Kaliforniji bio je Ante Bakulich koji je tamo stigao s otoka Hvara 1835. godine (Prpić, 1997: 52).

⁴⁴ Njegova usmena povijest dostupna je na internetskim stranicama hrvatskih društava u Kaliforniji. Više o tome na linku <https://croatianamericanweb.org/adam-eterovich-oral-history/>. Preuzeto, 13. veljače 2023.

⁴⁵ Industrija jabuka osobito se razvila u gradiću Watsonville s čim je 1870-ih započeo Marko Rabas (Čizmić i sur., 2005: 35).

širenja općeg zajedništva bilo je *The Slavonic Illyric Mutual and Benevolent Society* koje je osnovano 1857. u San Franciscu.⁴⁶ Desetak godina kasnije, točnije 1887. godine, osnovana je crkva u San Franciscu imena *The Church of Nativity*. U istom je gradu 1849. godine otvoren *Tadich Grill*, najstariji tamošnji restoran koji radi i danas. Hrvatski iseljenici u Kaliforniji imali su izdavački tisak od kojih su se najviše isticale novine *Dalmatinska zora*, tiskane na hrvatskom jeziku. Glavnina osnovanih organizacija nosila je vjerski predznak što je upućivalo na religioznost prvih iseljenika, a gradnja hrvatskih katoličkih župa i centara počela je 1894. godine na poticaj biskupa Josipa Jurja Strossmayera.⁴⁷ Međutim, kalifornijski Hrvati su bili u povoljnijem društveno-ekonomskom statusu stoga je u Kaliforniji osnovano znatno manje hrvatskih katoličkih župa nego u drugim saveznm državama čiji su hrvatski stanovnici bili siromašniji (Prpić, 1997: 141-143). Prva hrvatska katolička crkva u Kaliforniji je *crkva sv. Ante* osnovana 1910. godine u Los Angelesu koju su fizički i materijalno izgradili hrvatski iseljenici, a danas se nalazi u popularnom Chinatownu u gradu Los Angeles.⁴⁸ Iste je godine osnovano i svjetovno društvo *Saint Anthony's Kolo Club Croatia* koje je aktivno i danas (Grbić Jakopović, 2014: 98). Od aktivnosti u ovoj župi ističe se *Croatian Picnic* koji se kontinuirano, na godišnjoj razini, održava još od 1952. godine. Nadalje, 1926. godine otvoren je *The Jugoslav Club of San Pedro*, a nakon osamostaljenja Republike Hrvatske ime toga kluba promijenjeno je i danas djeluje pod nazivom *Dalmatian-American Club of San Pedro*. Godine 1927. osnovano je *Društvo sv. Blaža/Vlaha* koje svake godine obilježava *festu sv. Vlaha* u kojima sudjeluju brojni hrvatski iseljenici iz Dubrovnika, gradonačelnik San Francisca i drugi uglednici iz javnog života Kalifornije (Prpić, 1997: 321). Hrvatski centar u Los Angelesu nekada je imao najveći prostor u SAD-u, a tamo su se svake godine okupljali hrvatski iseljenici, njegujući tradiciju kroz pjevanje narodnih pjesama i plesanje kola. Među suvremenijim organizacijama može se uvrstiti osnivanje *Croatian American Club* u San Pedru 1972. godine i *Croatian American Cultural Center* osnovanog 1976. godine u Sacramentu. Iako se danas u prostorima *Croatian American Cluba* manifestacije ne održavaju redovito kao kod prijašnjih generacija, mogu se izdvojiti proslave *Ribarske noći* (eng. *Fishermen Night*) na kojima se slavi doprinos hrvatskih ribara zajednici Hrvata u San Pedru i *Bila noć Hajduka* u suorganizaciji s *Društvom prijatelja Hajduka u Los Angelesu* (DPHLA), jednako tako aktivnoj organizaciji u Kaliforniji. Također, u tim se

⁴⁶ Danas ova organizacija i dalje djeluje, ali pod nazivom *Croatian American Cultural Center*.

⁴⁷ U prilog tome može se dodati i činjenica da je većina odjeljaka Narodne hrvatske zajednice u početku nosila nazive svetaca (Prpić, 1997: 151).

⁴⁸ Iako je slavenska katolička crkva osnovana i prije, 1903. godine u San Franciscu, Hrvati su bili nezadovoljni nazivom *Hrvatsko-slovenska župa Blagorođenja Djevice Marije* jer su smatrali da je većina župljana hrvatskog podrijetla zbog čega bi crkva trebala imati isključivo hrvatski naziv (Prpić, 1997: 141; Čizmić i sur., 2005: 39).

prostorima odvijaju proslave Dana neovisnosti Republike Hrvatske te se organiziraju zajednička gledanja sportskih utakmica od nacionalne važnosti. Od suvremenijih manifestacija valja izdvojiti najveći hrvatski festival na Zapadnoj obali SAD-a poznat pod nazivom *Croatian Cultural Extravaganza*. Na tom se događaju svake godine okupi stotine hrvatskih iseljenika, pretežito iz Kalifornije, a cijeli događaj odvija se u organizaciji *St. Anthony's Kolo Club "Croatia"* i *Croatian Children's School*.

S obzirom na značajnu prisutnost Katoličke crkve u životu hrvatskih iseljenika u SAD-u važno je izdvojiti katoličke institucije i pastoralne skrbi koju je crkva obnašala kroz povijest za hrvatske iseljenike u Kaliforniji. Prema spomenutim podjelama Hrvatske pastve u SAD-u podijeljene u 4 crkveno pravna odjeljka, u Kaliforniji se od ukupno 12 hrvatskih katoličkih župa nalaze dvije, a to su *župa sv. Ante u Los Angelesu* i *misija Uznesenja Marijina u San Joseu*. Što se tiče hrvatskih katoličkih stalnih misija, u Kaliforniji se nalazi jedna takva jedinica u San Pedru koja je osnovana pri župi *Mary Star of the Sea*. Hrvatske misije u Kaliforniji, kao treće kategorije pastoralne skrbi za hrvatske iseljenike u SAD-u, nalaze se u San Diegu, Sacramentu i San Franciscu, dok filijala kao četvrte kategorije djelovanja hrvatske inozemne pastve u Kaliforniji nema (Bižaca, 2017: 14).

4.4. Suvremeni kontekst hrvatskog iseljništva u Kaliforniji

Pretpostavlja se da danas u Kaliforniji živi više od 125 000 Hrvata različitih generacija te da u toj saveznoj državi postoji 28 ogranaka Hrvatske bratske zajednice i više od 50 drugih organizacija (Prpić, 1997: 320). U Los Angelesu živi više od 20 000 Hrvata, u San Franciscu i okolici 15 000 te tisuće hrvatskih iseljenika obitava u San Pedru, najpoznatijem hrvatskom ribarskom središtu, San Joseu, Watsonvilleu, San Diegu i drugim manjim gradovima.⁴⁹ Hrvati u Kaliforniji smatraju se uspješnim poduzetnicima te se procjenjuje da je više od 80 velikih poduzetnika u Los Angelesu hrvatskog podrijetla (Čizmić i sur., 2005: 38). Hrvatski iseljenici u Kaliforniji potpuno su unaprijedili proizvodnju ribe, osobito tune te je izuzetno poznata tvrtka *French Sardine Company of California*, najveća takva tvrtka u Kaliforniji koju je osnovao Martin Bogdanovich (Prpić, 1997: 320; Čizmić i sur., 2005: 34-35). Mnogi od njih su poznati dionici političkog života među kojima je i istaknuti Vincent Tomasevich, Hrvat iz San Pedra, nekadašnji član Kalifornijske skupštine. Također, puno je aktera u filmskoj i glazbenoj industriji hrvatskog podrijetla. Premda se uglavnom smatra da su Hrvati u Kaliforniji, u

⁴⁹ Los Angeles, kao i Pittsburgh, New York City, Chicago te Cleveland smatra se jednim od najvećih urbanih područja SAD-a u kojima obitava hrvatska etnička skupina.

usporedbi s Hrvatima u drugim saveznom državama, najviše izloženi asimilacijskim procesima te prema tome najviše asimilirani u američko društvo, ustanovljeno je kako mnogi pripadnici treće generacije iseljenika poznaju hrvatski jezik (Prpić, 1997: 321; Čizmić i sur., 2005: 40-41). Međutim, neupitno je da su novije generacije potomaka hrvatskih iseljenika u Kaliforniji kontinuirano izložene procesu društvene integracije koji se u literaturi opisuje kao tzv. *salad bar*, izraz prema kojem se prilikom integracije donekle sačuvaju etnički, religiozni i kulturni identitet (Bižaca, 2017: 18).

Sjevernoamerički Hrvati koji žive u saveznoj državi *Kaliforniji* ciljana su skupina u ovome istraživanju, stoga je važno naglasiti što se pod navedenim konceptualno podrazumijeva.⁵⁰ Prvenstveno, valja istaknuti da je umjesto uobičajenog naziva američki Hrvati, a s intencijom uviđajnijeg naziva u samom naslovu radu, odabran naziv sjevernoamerički Hrvati. Naime, američki Hrvati teritorijalno obuhvaćaju sve iseljenike koji žive na području Južne, Srednje i Sjeverne Amerike, dok naziv sjevernoamerički Hrvati obuhvaća iseljenike koji su se nastanili na području SAD-a i Kanade. Konkretno, u ovom slučaju iz naslova je razvidno da ciljana skupina označava hrvatske iseljenike (i njihove potomke) koji su unutar različitih povijesnih i društvenih okolnosti naseljavali saveznu državu Kaliforniju. U recentnom Leksikonu hrvatskog iseljeničtva i manjina, *iseljenik* se definira kao osoba koja neovisno u uzrocima i motivima napušta domovinu i nastavlja trajno ili privremeno živjeti izvan domovine (Šakić i Dobrovšak, 2020: 538). Premda se pojam iseljenika počeo prakticistički tumačiti, neki autori smatraju da termin iseljenik podrazumijeva trajno napuštanje domovine bez namjere za povratkom (Čizmić, 1998b: 129). Iseljeničtvo se u literaturi često naziva dijasporom, koja se u počecima istraživanja koristila samo za Židove, Palestince i Armence, a kao pojam označavala je društvenu skupinu koja ima razvijen snažan kolektivni identitet i koja je napustivši zemlju podrijetla ostala povezana jezičnim i vjerskim sponama (Hrštić i Šakić, 2022: 16). Kasnije se pojam dijaspora raširio na sve iseljeničke skupine te je promatran kao dinamičan, a ne statičan proces.

Osim očiglednog, iseljeničkog narativa, sjevernoamerički Hrvati dio su multikulturalnog američkog okruženja i pluralističkih procesa koji prate američko društvo od samih početaka. Pluralistički procesi, ili konkretno koncept kulturnog pluralizma oprečan je asimilacijskim procesima odnosno konceptu asimilacije, a u američkom društvu prepoznatljiv

⁵⁰ Odabrana ciljana skupina uvelike određuje teorijski okvir u ovom istraživanju koji se uglavnom temelji na interdisciplinarnom pristupu s naglaskom na multietnički kontekst američkog društva te relevantnim teorijama i autorima koji su zastupljeni u tom području.

je pod već spomenutim nazivom *melting pot* te kao takav predstavlja preteču američkog multikulturalizma (Mesić, 2006: 29). Općenito se smatra da su imigranti koji su u odrasloj dobi uselili u SAD, te koji su socijalizirani u drugim zemljama, manje podložni asimilaciji te je shodno tome asimilacija uvjetovana višegeneracijskim obrazovanjem i socijalizacijom u novom okruženju (Alba i Nee, 2003: 215). Uzevši to u obzir, razvidno je da identitet američkih državljana poprima heterogene i rascjepkane elemente zbog raznih etničkih i rasnih razlika te nadnacionalni identitet sve više slabi spram podnacionalnih i regionalnih identiteta (Huntington, 2007: 25). Povezano s tim, u razumijevanju nastanka američke nacije i američkog identiteta općenito, u literaturi se mogu pronaći dva temeljna pristupa. Prvi, asimilacionistički koji podrazumijeva postojanje integrativnog jedinstva i drugi, multikulturalistički, koji podrazumijeva postojanje pluralističkih vrijednosti te kulturne različitosti i specifičnosti (Mesić, 1998: 2010).

Dominantna skupina američkog društva poznata je pod nazivom *WASP* što predstavlja akronim za *White Anglo-Saxon Protestant*. Pripadnici *WASP* skupine ostale članove američkog društva smatraju pripadnicima etničke ili rasne skupine. Kada je riječ o svim Hrvatima u domovini ili izvan domovine obično Hrvati sebe nazivaju narodom, dok se u SAD-u nazivaju etničkom skupinom (Prpić, 1997: 25). U američkom društvu, kategoriji etničke skupine pripadaju potomci ne-*WASP* iseljenika s europskog kontinenta, a kategoriji rasne skupine pripadaju Afro-amerikanci, Latinoamerikanci i drugi (Kalanj, 2003: 58). U tom smislu, sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji pripadaju etničkoj skupini, odnosno kategoriji ne-*WASP* iseljenika (i njihovih potomaka) s područja Europe. Hrvati u Kaliforniji od samih su početaka aktivno prakticirali običaje iz domovine što je, između ostalog, hrvatsku etničku skupinu održalo prepoznatljivom do danas (Čizmić, 1993: 1015; Čizmić, 1994: 295).

5. PREGLED (UVJETNO) SRODNIH ISTRAŽIVANJA

5.1. Opće napomene

Imajući u vidu da su identitetska istraživanja u društvenim znanostima započela relativno kasno, u Hrvatskoj je provedeno tek nekoliko srodnih istraživanja u smislu sličnosti teorijsko-analitičkog i istraživačkog pristupa korištenog u ovoj disertaciji. Stoga je u naslovu ovog poglavlja naznačeno da su istraživanja ovdje istaknuta uvjetno i relativno srodna zbog općenito slabe istraženosti specifičnog područja koje je u ovoj disertaciji zastupljeno.

Poznata istraživanja identiteta u Hrvatskoj provodili su Šakić i suradnici (2009a; 2009b; 2014; 2019; 2021; 2022a; 2022b; 2022c), Cifrić i Nikodem (2006; 2007), a istraživanja etničkog identiteta Telišman (1990), Kumpes (1991), Malešević (1993; 1994), Sekulić (2003), Gregurović (2005), Mesarić Žabčić i suradnici (2006; 2010), Perić Kaselj (2006; 2014; 2016), Mesarić Žabčić (2012), Tomašić Humer i suradnici (2021). Međutim, većina navedenih autora koristila je različit pristup u istraživanju socijalnog, odnosno etničkog identiteta, prvenstveno u vidu odabranog teorijskog pristupa i metodologije istraživanja, a naročito u kontekstu ciljanih skupina odabranih u istraživanju koji kao društvena skupina per se moraju biti sagledani u okviru specifičnih društvenih okolnosti kao bitnog dijela konstrukcije identiteta. Kako bi se izbjeglo zasićenje s podacima koji nisu od interesa u ovom istraživačkom radu, u petom će poglavlju biti apostrofirano nekoliko najrelevantnijih istraživanja koji su barem u jednom – teorijskom ili metodološkom – aspektu slični i srodni odabranom pristupu u ovoj disertaciji. Većina je odabranih radova slična samo u jednom aspektu, a vrlo je malo onih koji su obuhvatili područje multidisciplinarnosti i uvjeta heterogenosti.

5.2. Postojeća istraživanja odnosa identiteta i hrvatskog iseljništva

Unutar postojećih srodnih istraživanja najviše se ističe istraživačka prisutnost Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar čiji su poznati znanstvenici iz nekoliko projekata i istraživačkih skupina napisali autorske znanstvene članke od kojih će u nastavku biti istaknuti najrelevantniji.

U jednom od istraživanja o sastavnicama socijalnog identiteta stanovnika Like i Pokuplja sa stanovnicima ostalih hrvatskih regija pokazalo se kako su od svih sastavnica osobnog identiteta stanovnici Like procijenili osobne vrijednosti, moralna uvjerenja i ponašanja u interakciji s drugima najvažnijima, dok su najmanju važnost pridavali osjećaju da

su jedinstveni te se utoliko razlikuju od drugih (Šakić i sur., 2009b: 125). Što se tiče aspekata socijalnog identiteta, stanovnici Like najvažnijima su odredili pripadnost vlastitoj obitelji kroz generacije, poznavanju materinskog jezika i dijalekta te osjećaju ponosa što su hrvatski građani, a najmanje važnima istaknuli su pripadnost svojoj lokalnoj zajednici (Šakić i sur., 2009b: 125).⁵¹

Od velike je važnosti istaknuti nekoliko autorskih radova znanstvenika s Instituta Pilar koji su nastali na temelju istraživačkog projekta „ZAJedno srce, jedna duša, jedna Hrvatska“ koji je sufinanciran iz sredstava Europske unije, odnosno Europskog socijalnog fonda u okviru poziva „Tematske mreže za društveno-ekonomski razvoj te promicanje socijalnog dijaloga u kontekstu unapređivanja uvjeta rada“. U istraživanju je ukupno sudjelovalo 934 ispitanika, ujedno iseljenika prve generacije u dobnom rasponu 18-40 godina na području europskog kontinenta i 977 mladih u dobnom rasponu 18-40 godina s područja Republike Hrvatske. Interdisciplinarna tendencija novih istraživanja iseljništva odmiče se od tradicionalnih pitanja tko i kuda iseljava ka pitanjima kako i zašto iseljava te su sukladno ovim suvremenim trendovima Perić Pavišić, Šakić i Rihtar (2022a) zaokrenuli istraživački interes upravo u tom smjeru. Naime, istraživajući migracijsku motivaciju mladih iznijeli su opći zaključak da se motivacija mladih za iseljavanjem zasniva na koherentnom djelovanju potisnih i privlačnih faktora naglašavajući istodobno privlačne faktore snažnijim motivacijskim čimbenikom u iseljavanju (Perić Pavišić i sur., 2022a: 145). Nadalje, u drugom članku isti autori usmjerili su svoj istraživački interes na vrijednosni i identitetski aspekt suvremenih migracijskih motivacija mladih Hrvatske što je važno istaknuti u kontekstu ove teme. Ovo je istraživanje provedeno u sklopu istog projekta, a rezultati su pokazali da obje grupe ispitanika izjašnjavaju visoko prosječnu važnost prema oba aspekta identiteta jednako kao i vrijednosnim orijentacijama, s tim da iseljenička grupa pridaje veću prosječnu važnost svim navedenim parametrima (Perić Pavišić i sur., 2022b: 119-120).⁵² Ono što je u kontekstu iseljeničke grupe zanimljivo istaknuti jest da povratničke aspiracije više ističu mlađi ispitanici koji imaju veću izraženost socijalnog identiteta i manju sklonost hedonističkoj vrijednosnoj orijentaciji.

⁵¹ Iako ciljana skupina u ovom istraživanju nije bila cjelokupna hrvatska populacija, autori su ipak iznijeli konstataciju da se na tom uzorku osobna komponenta identiteta pokazala važnijom od socijalne komponente (Šakić i sur., 2009: 125).

⁵² Premda je odnos dva aspekta identiteta i vrijednosnih aspekata usklađen, valja istaknuti da obje skupine u uzorku veći značaj pridaju osobnom aspektu identiteta i samoostvarujućoj, konvencionalnoj i hedonističkoj vrijednosnoj orijentaciji (Perić i Pavišić, 2022b: 131).

Naglašavajući važnost heterogenog pristupa istraživanju iseljeničtva Hršćić (2022: 80) se pozvao na dominantnu kategorizaciju dijaspora u domaćem kontekstu Saše Božića (2012) koja sadrži tri dominantna viđenja. Prvo viđenje hrvatsku naciju poima kao transnaciju što znači da je podijeljena na domovinsku i izvandomovinsku, drugo viđenje dijaspora je ono ispunjeno čežnjom za povratkom u domovinu i treće viđenje prema kojem je dijaspora posložena i koherentna zajednica koja dijeli iste vrednote neovisno o geografskom položaju (Božić, 2012: 117-118; Hršćić, 2022: 61, 80). Prema istom istraživanju, osim što je potrebna cjelovitija definicija dijaspora koja bi prepoznala i obuhvatila djelovanje manjih izvandomovinskih zajednica koje nisu toliko formalizirane, potrebno je istražiti grupne i međugrupne, a napose generacijske razlike među istima (Hršćić, 2022: 81). Pri tome, valja uzeti u obzir suvremenu istraživačku perspektivu ovih fenomena koja mora biti heterogenog karaktera, premda kao takva još uvijek nije zaživjela u hrvatskoj znanosti. U ovom slučaju, to bi značilo da za istraživanje hrvatske dijaspora (ili dijaspora budući da su različite među sobom) treba obuhvatiti niz čimbenika poput generacije iseljeničtva, regionalnog podrijetla, stupnja obrazovanja što je do sada zanemarivano jer se dijasporama pristupalo uglavnom iz pozicije useljeničke zemlje uz čimbenike zajedničkog udruživanja i odnosa prema domovini kao dominantnih istraživačkih interesa (Šakić i Hršćić, 2022: 16-17).

U kontekstu srodnih istraživanja, posebno relevantno je osvrnuti se na sociološko empirijsko istraživanje Cifrića i Nikodema (2006: 173) o konceptu i dimenzijama socijalnog identiteta u Hrvatskoj koje je provedeno na slučajnom uzorku (N=1202) kao dio projekta „Modernizacija i identitet hrvatskog društva“. Autori su u ovom istraživanju utvrdili dimenzionalnost i relacijski karakter socijalnog identiteta pri čemu su dimenzionalnost oblikovali kroz četiri modela: kulturni, socijalni, prostorni i obiteljsko-rodni, dok su relacijski karakter identiteta oblikovali kroz odnos prema: sebi, drugima, prirodi, Bogu i svijetu (Cifrić i Nikodem, 2006: 180-183).⁵³ Utvrđena je faktorska struktura od pet faktora, odnosno pet dimenzija socijalnog identiteta koju su autori nazvali kulturalna, socio-profesionalna, regionalna, nacionalno-vjerska i susjedsko-lokalna. Deskriptivna statistika ukazala je na to da najveći broj ispitanika ističe važnim osjećaj pripadnosti najužoj rodbini, mjestu podrijetla ili obitavanja, obiteljskoj lozi, građanima Hrvatske i naciji, dok su daljnje analize pokazale svojevrsne razlike među grupama, točnije da je starija generacija ispitanika sklonija identificirati se s esencijalističkim obilježjima identiteta, dok su druge generacije sklonije

⁵³ Rezultati istraživanja kojeg je provela Snježana Gregurović (2005: 221) također su ukazali na postojanje relacijske i dinamične dimenzije etničkog identiteta koje su sklone rekonstruiranju.

isticanju važnosti političkog, profesionalnog i vrijednosnog aspekta u grupnoj identifikaciji (Cifrić i Nikodem, 2006: 200). Srodno istraživanje istih autora objavljeno je godinu dana kasnije u okviru istog projekta i na istom uzorku, ali s naglaskom na relacijsku dimenziju socijalnog identiteta. U skladu s ovim istraživačkim interesom, Cifrić i Nikodem (2007: 334) posložili su dvije istraživačke hipoteze o očekivanoj povezanosti socijalnog identiteta i relacijskih dimenzija koje su prethodno opisane kao odnos prema sebi, drugima, prirodi i Bogu. Autori su došli do niza zanimljivih rezultata, od kojih je, za potrebe ovoga rada, najrelevantnije izdvojiti nalaze u okviru dimenzije odnosa prema sebi i prema drugima. Prva dimenzija, odnos prema sebi, istraživana je kroz percepciju nacionalnog ponosa, imidža Hrvatske i mišljenja regionalnih skupina o sebi. Što se tiče percepcije nacionalnog ponosa, ispitanici su najviše ponosni na sport i Domovinski rat, a najmanje na obrazovanost, toleranciju prema drugim društvenim grupama i razinu demokracije. Glede imidža Hrvatske najviše su istaknuli sportaše, prirodne ljepote, turizam i haške optužnice te se pokazalo da regionalne skupine imaju jako dobro mišljenje o sebi (Cifrić i Nikodem, 2007: 354). Druga dimenzija, odnos prema drugima, istraživana je kroz mišljenje o drugim regionalnim i vjerskim skupinama te narodima. Prema ovoj dimenziji pokazalo se da ispitanici uglavnom imaju bolje mišljenje o svojoj regionalnoj skupini nego o drugim regionalnim skupinama te je većinom adresirano loše mišljenje o drugim vjerskim skupinama i narodima (Cifrić i Nikodem, 2007: 354).

Osim navedenih istraživanja, s obzirom na etničku ekspanziju u sociologiji se istraživanjem (etničkog) identiteta na reprezentativnom uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu bavio Siniša Malešević (1993, 1994). Koristeći se definicijom etničkog identiteta Petera Weinreicha koji ima dvije dimenzije, etničko podrijetlo i buduće aspiracije, odnosno životni ciljevi, provedbom faktorske analize utvrdio je četiri koncepta odnosa prema etničkim precima i šest modela životnih ciljeva (Malešević, 1993: 87). Glavni nalaz ovog istraživanja je utvrđena pozitivna visoka korelacija između modela „snažne etničke identifikacije“ i „altruizma kao osnovnog životnog cilja“ (Malešević, 1993: 98). Drugi autorski rad objavljen je godinu dana kasnije na istom uzorku s ciljem ispitivanja različitih vrsta etničke identifikacije. U teorijskom okviru koristio se konceptualnim modelom Wsewolda W. Isajiwa poznat pod nazivom model retencije etničkog identiteta kojeg je operacionalizirao u anketnom upitniku kao hijerarhiju socijalnih identiteta i etnički identitet (Malešević, 1994: 42-45). Testiranjem hipoteza utvrdio je postojanje određene hijerarhije socijalnih identiteta pri čemu se na samom vrhu hijerarhije nalazi etnički identitet, odnosno pripadnost etničkoj skupini. Nakon provedene faktorske analize ekstrahirana su tri faktora, odnosno tri modela etničkog identiteta: ritualističko-afektivni, identitet otpora i kognitivni model (Malešević, 1994: 49-50).

Davne 1990. godine pilot istraživanje o aspektima etničkog identiteta članova Hrvatske bratske zajednice proveo je Tihomir Telišman koristeći se američkim teorijama o etničkom identitetu te usporedbom istraživanja u SAD-u s vlastitim istraživanjem na prigodnom stratificiranom uzorku mladih članova podružnice HBZ-a u Zagrebu. U ovom istraživanju autor je potomke hrvatskih iseljenika u SAD-u tretirao kao društvenu grupu s pripadajućim subjektivnim i objektivnim karakteristikama. Rezultati ovog istraživanja posebice upućuju na to da su važni indikatori etničke samoidentifikacije hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka poznavanje hrvatskog jezika i njegovanje etničke tradicije u obiteljskom okruženju (Telišman, 1990: 262-263). Zanimljivo je istaknuti da se od 314 ispitanika samo 22,93 % izjasnilo Hrvatima, 35,67 % američkim Hrvatima, 16,88 % Amerikancima i 14,33 % pripadnicima neke druge etničke skupine (Telišman, 1990: 262).⁵⁴

Od novijih studija etničkog identiteta u hrvatskoj znanosti, zanimljivo je istaknuti rezultate recentnog istraživanja provedenog u sklopu projekta IntegraNorm financiranog od strane Hrvatske zaklade za znanost na temu etničkog identiteta adolescenata kojeg su Tomašić Humer i suradnici (2021: 763) povezali s dobi, grupnim statusom i socijalnim kontekstom. Naime, istraživanje je provedeno među višeetničkim grupama (hrvatsko-češka, hrvatsko-mađarska, hrvatsko-srpska i hrvatsko-talijanska) te su rezultati ukazali na postojanje više razine izraženosti etničkog identiteta i (slijepog) patriotizma među mlađim ispitanicima, odnosno postojanje konstruktivnog patriotizma među starijim ispitanicima (Tomašić Humer i sur., 2021: 763).⁵⁵

Jedno od srodnih istraživanja, barem u kontekstu iseljeničke populacije, je istraživanje među hrvatskim iseljenicima u zapadnoj Australiji prema kojemu je Colic-Peisker (2006: 211) utvrdila postojanje dviju vrsta transnacionalnih kohorti – etničke i kozmopolitske. Između ostalog, došla je do zaključka kako sudionici istraživanja koji pripadaju radničkoj klasi svoj etnički identitet obično doživljavaju kao središnji, dok novije generacije koje pripadaju srednjoj klasi u središte svog identiteta stavljaju životnu profesiju (Colic-Peisker, 2006: 211).

U smislu sličnosti odabrane ciljane skupine, ističe se istraživanje koje su proveli Skoko i suradnici (2022) na populaciji hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka u Europi, Australiji te Sjevernoj i Južnoj Americi. Autori su proveli anketno istraživanje s ciljem ispitivanja percepcije

⁵⁴ U zaključku, ukazujući na brojna ograničenja ovog pilot istraživanja, autor navodi kako je potrebno provesti cjelovitije istraživanje među pripadnicima hrvatske etničke skupine u SAD-u (Telišman, 1990: 271).

⁵⁵ Što se tiče dobi, nije utvrđeno postojanje dobnih razlika na unutargrupnoj razini pristranosti te veću pristranost iskazuju pripadnici većine od pripadnika manjine (Tomašić Humer i sur., 2021: 775-776).

i imidža Republike Hrvatske među hrvatskim iseljenicima, a glavni rezultati istraživanja pokazuju kako je Hrvatska percipirana kao lijepa i turistički atraktivna zemlja koja se uspješno pozicionirala u međunarodni kontekst Europske unije. Hrvatski iseljenici odabranih zemalja najvećim benefitom smatraju prirodne ljepote (90 %), dok najveći nedostatak vide u nedovoljnoj gospodarskoj razvijenosti i neefikasnoj političkoj vladavini (Skoko i sur., 2022: 185).

Jednu od rijetkih studija o hrvatskom iseljenuštvu u SAD-u i Kanadi koja nije povijesnog usmjerenja nego (socio)psihološkog proveo je fra Ilija Živković u sklopu doktorskog rada iz područja psihologije te je zajedno s dva sociologa objavio knjigu na istim podacima pod nazivom „Asimilacija i identitet – studija o hrvatskom iseljenuštvu u SAD i Kanadi“. Interpretirajući dobivene podatke u kontekstu analize migracijskih i integracijskih procesa, odnosno etničkog identiteta i njegovih prenosioca, autori su za cilj odabrali ispitivanje adaptacije hrvatskih iseljenika na sjevernoameričkom kontinentu, kao i utvrđivanje različitih tipova zajednica te odnose između tih tipova kao i dinamiku obiteljskih odnosa (Živković i sur., 1995: 116). Provedenim istraživanje ukazalo se na postojanje tri tipa zajednice među populacijom sjevernoameričkih Hrvata: tradicionalne, moderne i postmoderne zajednice. Tradicionalna zajednica je zatvorena i pripadnici ove zajednice oslanjaju se na unutarnje zajedništvo te su neskloni vanjskom kolektivitetu. Moderna je zajednica raspodijeljena na individualne i zajedničke strategije adaptacije, a postmoderna zajednica najvećim je dijelom asimilirana i integrirana u tzv. američki način života s tim da to nije rezultiralo zanemarivanjem etničkog identiteta koji je među članovima ovog tipa zajednica više prisutan u simboličkoj formi (Živković i sur., 1995: 116-117).

Općenito se predlaže da se socijalni identitet istražuje kroz tripartitni odnos dimenzija centralnosti, unutargrupne afektivnosti i unutargrupnih veza. U skladu s takvim modelom, Cameron (2004: 239) je proveo istraživanje u kojem je konfirmatornom faktorskom analizom ustvrdio prihvatljivost tripartitnog modela. U rezultatima istraživanja o etničkom identitetu među studentima bijele i crne rase White i Burke (1987: 310) koristeći interakcionistički pristup potvrdili su pretpostavke o povezanosti samopoštovanja, privrženosti i izraženosti identiteta s etničkim identitetom. Također, ovom studijom se otkrilo kako se procesi koji uokviruju izraženost etničkog identiteta razlikuju među navedenim grupama studenata kao rezultat dominantne i manjinske društvene pozicije (White i Burke, 1987: 310).

Koristeći se početnom pretpostavkom o povezanosti snažne unutargrupne identifikacije i međugrupne diferencijacije koja je izvedena iz SIT teorije, autori Brown i

Williams (1984: 547) u svom su istraživanju došli do zaključka da postoje određeni obrasci diferencijacije među različitim grupama, ali su multiplom linearnom regresijom utvrdili da pozitivna korelacija u okviru navedenih varijabli nije konzistentna nego promjenjiva s obzirom na tip grupe i subgroupu. Najznačajnijim prediktorom grupne diferencijacije pokazao se zabilježeni i percipirani konflikt koji postoji među grupama (Brown i Williams, 1984: 547).

Među najpoznatijim instrumentima za istraživanje etničkog identiteta u multietničkim društvima nalazi se MEIM (*The Multigroup Ethnic Identity Measure*) koji je korišten u ovom istraživanju. Kao instrument, u više desetaka studija pokazao se pouzdanim u širokom rasponu etničkih i dobnih skupina te se prema zadnjim istraživanjima pokazalo kako je ovaj instrument najbolje saturiran u dvofaktorskoj strukturi, potrage za etničkim identitetom (razvojna i kognitivna komponenta) i afirmaciji etničkog identiteta (afektivna komponenta) (Phinney, 1992: 156; Roberts i sur., 1999). Prema takvoj, dvofaktorskoj strukturi Pegg i Plybon (2005: 250) provele su istraživanje na 134 afroameričke ispitanice te su ustanovile pogodnost ovog modela uz naznačene razlike na jednom od faktora u okviru realiziranog uzorka. Također, došli su do zaključka da je MEIM koristan instrument za mjerenje etničkog identiteta u ranoj adolescenciji, u procjenama promjene izraženosti etničkog identiteta tijekom vremena, kao i u procjeni povezanosti kulturnih čimbenika s etničkim identitetom (Pegg i Plybon, 2005: 261). Koristeći isti model na uzorku od 219 ispitanika, Ponterotto i suradnici (2003: 503) došli su do sličnih rezultata s naznačenim preinakama i psihometrijskim ograničenjima ovog instrumenta te su u svome radu istaknuli kako je cijeli niz studija pokazao razlike među rasnim i spolnim varijablama, odnosno kako pripadnici etničkih i rasnih skupina ističu prosječno veću izraženost etničkog identiteta od drugih skupina. Premda se preporučuje da nove studije ispituju metrijske karakteristike ovog instrumenta na drugim uzorcima, Herrington (2014: 2) ističe kako je MEIM instrument valjan za istraživanja slične tematike.

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

6.1. Metoda i tehnika prikupljanja podataka

U ovom je istraživanju odabrana kvantitativna metodologija, odnosno metoda ankete i tehnika web anketnog upitnika. Danas se uglavnom smatra da je web istraživanje jedno od značajnijih iskoraka u metodologiji 20. stoljeća, a web ankete, osim što su ekološki i financijski optimalne, nude efikasniji i efektivniji pristup regrutaciji ispitanika izvan nacionalnih granica (Baernholdt i Clarke, 2006: 48; Menon i Muraleedharan, 2020: 1). Općenito govoreći o metodi

ankete koja je ujedno metoda ne-eksperimentalnog karaktera, u istraživanjima se koristi u svrhu dobivanja podataka o neizravnima ponašanjima, stavovima, mišljenjima i uvjerenjima (Milas, 2009: 395). Anketna istraživanja koriste se u različite svrhe, a uzimajući u obzir osnovnu podjelu istih, istraživanje koje je provedeno u ovoj disertaciji eksploratornog je tipa.

Zbog značajne internetske pokrivenosti, informatičke pismenosti i navika korištenja interneta sve je opravdanije koristiti ovu tehniku istraživanja koja je u mnogočemu prestigla metrijske kvalitete klasičnih tehnika istraživanja (Rihtar, 2022: 99). U vidu teritorijalne neograničenosti, efikasnosti, ekonomičnosti i mogućnosti dohvaćanja teško dohvatljivih skupina ova je metoda izrazito pogodna za znanstveno istraživanje iseljništva.⁵⁶ S obzirom na to da ne postoji uvriježeni kriterij o tome koja je tehnika najbolji odabir u prikupljanju podataka, često se u istraživanjima kao kriterij uzima financijska mogućnost koja neutralizira druge kriterije u suvremenim istraživanjima (Horvat i sur., 2000: 105). Danas je u istraživačkim pristupima, osobito u internacionalnom kontekstu, gotovo poželjno koristiti web ankete te mnogi znanstvenici smatraju da tehnika web anketnog upitnika sadrži niz komparativnih prednosti (Gordon i McNew, 2008; Schneider i Harknett, 2019; Baernholdt i Clarke, 2006; Baltar i Brunet, 2012; Rihtar, 2022). Internetske platforme i popratne tehnologije pružaju odličnu poziciju za istraživanje i prikupljanje podataka, a kombinacija e-mail anketiranja, web anketiranja, anketiranja putem osobnog digitalnog asistenta te anketiranje putem mobilnih društvenih aplikacija četiri su najčešća alata takvog načina prikupljanja podataka (Gordon i McNew, 2008: 605; Hu i sur., 2015: 1563). Tehnika web anketnog upitnika smanjuje ukupne troškove istraživanja, omogućuje prikupljanje podataka na široj geografskoj razini, osigurava značajnu razinu anonimnosti i u današnjem vremenu pogodna je za sve jer je internetska komunikacija postala standardizirana i većina ljudi ima omogućen pristup internetu, ako ne vlastiti, onda javni – u školi ili knjižnici (McNew, 2008: 618). Prema istraživanju USC i California Emerging Technology Fund u Kaliforniji 91 % kućanstava ima pristup brzom internetu.⁵⁷

Međutim, potrebno je istaknuti ograničenja svojstvena web anketnim istraživanjima u međunarodnom kontekstu. U tom smislu, veliki izazov je dobivanje sveobuhvatnih lista elektronske pošte što onemogućuje realizaciju probabilističkih uzoraka te odabir

⁵⁶ Ovdje valja istaknuti dvije moguće prepreke, prva je nedovoljna upućenost u strukturu i opseg populacije, a druga ograničene okolnosti uzorkovanja što otežava ili uglavnom onemogućuje generalizaciju rezultata (Rihtar, 2022: 99).

⁵⁷ Više o tome na stranici: <https://today.usc.edu/california-internet-access-usc-survey-broadband-connectivity/>. Preuzeto, 15. siječnja 2024.

najpristupačnijeg internet alata koji bi bio dostupan većini ciljane populacije. Isto tako, značajan izazov ovog tipa istraživanja predstavljaju cyber rizici na internetu koje su izvan dohvata istraživača te izazov jezične barijere (Baernholdt i Clarke, 2006: 50).

6.2. Svrha istraživanja, istraživački ciljevi i hipoteze

Svrha istraživanja podjednako je znanstvena i pragmatična. Neminovan je znanstveni doprinos u istraživanju tematike identiteta i iseljništva jer je ista u akademskim i stručnim krugovima uglavnom bila zanemarivana. Iako postoje određena saznanja, teorijski uvidi i povijesni izvori, znanstvena istraživanja specifičnog područja su izostala. S druge strane, ova tema ima izrazito praktičnu svrhu s obzirom na potencijal hrvatskog iseljništva i cjelokupni značaj ove populacije za Republiku Hrvatsku. Rezultati istraživanja mogu se koristiti za planiranje i donošenje različitih strategija, javnih politika i zakonodavnog okvira za hrvatsko iseljništvo u SAD-u. Također, podaci mogu koristiti kao uvid u nove spoznaje koje mogu potaknuti i osnažiti gospodarska i kulturna ulaganja u domovinu.

Ovo istraživanje za **opći cilj** ima:

- *Utvrditi prosječnu izraženost etničkog identiteta kao jedne od sastavnica socijalnog identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji te ispitati prosječnu važnost socijalne dimenzije identiteta.*

Identitetske relacije i specifičnosti opisane su u teorijskoj posturi disertacije, a etnički identitet mjeri se postojećim i validiranim instrumentom koji će biti opisan u sljedećem potpoglavlju.

Specifični ciljevi ovog istraživanja su:

- *Ispitati razliku između sociodemografskih karakteristika i izraženosti etničkog identiteta (spol, dob, generacija iseljenika, obrazovanje, religioznost, politička orijentacija).*
- *Ispitati povezanost odabranih društvenih karakteristika ispitanika i izraženosti etničkog identiteta (sudjelovanje u aktivnostima hrvatskih zajednica/klubova/institucija u Kaliforniji, poznavanje etničkog jezika, posjećivanje hrvatske crkve u Kaliforniji).*
- *Utvrditi prosječnu izraženost regionalnog identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji.⁵⁸*

⁵⁸ Iako su ovdje odvojena i navedena tri različita specifična cilja, u osnovi su postavljeni vrlo široko te je za svaki od njih postavljeno više hipoteza koje su prikazane u nastavku rada.

Opća hipoteza, postavljena kao odgovor na opći cilj istraživanja, afirmativna je zbog općih tendencija iseljništva u očuvanju etničkog identiteta. Premda Kalifornija slovi za jednu od najliberalnijih saveznih država, pretpostavka je da su i tamošnji Hrvati uspješno odmicali asimilacijskim procesima, odnosno da *Sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji imaju visoku prosječnu izraženost etničkog identiteta te pridaju umjerenu prosječnu važnost socijalnoj dimenziji identiteta.*

Slijedeći istu logiku i vodeći se društvenom dinamikom iseljeničke populacije formirane su i specifične hipoteze kojih ima nekoliko za pojedinačni specificirani cilj.

(H1) *Postoji statistički značajna razlika između sociodemografskih karakteristika ispitanika i izraženosti etničkog identiteta.*

(H1a) *Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na spol.*

(H1b) *Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na dob.*

(H1c) *Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na generaciju iseljništva.*

(H1d) *Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na stupanj obrazovanja.*

(H1e) *Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na religioznost.*

(H1f) *Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na političku orijentaciju.*

(H2) *Postoji pozitivna povezanost između odabranih društvenih karakteristika ispitanika i izraženosti etničkog identiteta.*

(H2a) *Postoji pozitivna povezanost između sudjelovanja u aktivnostima hrvatskih zajednica/klubova/institucija u Kaliforniji i izraženosti etničkog identiteta.*

(H2b) *Postoji pozitivna povezanost između poznavanja etničkog jezika i izraženosti etničkog identiteta.*

(H2c) *Postoji pozitivna povezanost između posjećivanja hrvatske crkve u Kaliforniji i izraženosti etničkog identiteta.*

(H3) *Sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji imaju visoku prosječnu izraženost regionalnog identiteta.*

6.3. Sadržaj anketnog upitnika i karakteristike mjernog instrumenta

Anketni upitnik u ovom istraživanju konfiguriran je kao multidisciplinarni, sociološki i psihološki.⁵⁹ Sukladno navedenom pristupu, osim osnovnih varijabli koje su prvobitno sociološki utemeljene i operacionalizirane, anketni upitnik sadržava nekoliko različitih varijabli, odnosno čestica koje se mjere sociopsihološkim skalama. Također, u upitniku postoji nekoliko otvorenih pitanja s eksploratornim ciljem u svrhu boljeg uvida u proučavanu temu, kao i nadopunama ispitanika koje su neminovno važne zbog slabe istraženosti specifične populacije. Dva glavna validirana instrumenta preuzeta su u originalnom obliku od autora imajući u vidu etičke uzuse koji, između ostalog, zahtijevaju odobrenje korištenja instrumenata od strane autora, a potvrda Etičkog povjerenstva Hrvatskog katoličkog sveučilišta može se pronaći među prilogima. Prvi, ujedno i najvažniji, instrument je *Multigroup Ethnic Identity Measure* (MEIM) autora Jean Phinneya (1992) koji je u desecima studija pokazao dobru pouzdanost, obično s Cronbach alfa koeficijentima pouzdanosti iznad 0,80 i to među različitim etničkim i dobnim skupinama (Roberts i sur., 1999). Preliminarni podaci o nepromjenjivosti mjerenja sugeriraju mogućnost korištenja MEIM instrumenta za mjerenje i usporedbu etničkog identiteta među više rasnih i etničkih skupina (Brown i sur., 2014: 154-155). Ovaj je instrument često korišten i nekoliko puta revidiran, a pokazalo se da najbolje prezentira etnički identitet kroz dva čimbenika. Prvi je istraživanje vlastitog etničkog identiteta što označava razvojnu i kognitivnu komponentu, a drugi je izražavanje pripadnosti i predanosti vlastitoj etničkoj skupini što označava afektivnu komponentu. U uvodnom dijelu instrumenta postoji dio koji ispitanika uvodi u čestice na način da u okviru postojanja različitih etničkih pripadnosti, grupa i podrijetla ispitanici sami napišu kojoj etničkoj grupi pripadaju uz ponuđene primjere koje istraživači mogu oblikovati sukladno specifičnom sociokulturnom okruženju.⁶⁰ Nakon toga slijedi niz čestica koje zajedno mjere konstrukt etničkog identiteta, a zadnje tri čestice odnose se na etničko podrijetlo ispitanika, odnosno njihovih roditelja. Treba napomenuti da je izračunata unutarinja konzistentnost u ovom istraživanju, kao u i u brojnim drugim istraživanjima, vrlo visoka (Cronbach α koeficijent= 0,925) te se zbog toga isti može smatrati pouzdanim. Sve vrijednosti Cronbach alfa iznad 0,7 smatraju se prihvatljivima, ali je poželjno da ta vrijednost bude iznad 0,8 kako bi se smatralo da je pokazatelj unutarnje

⁵⁹ Anketni je upitnik u cijelosti dostupan među prilogima na završetku doktorske disertacije.

⁶⁰ Odgovori su obuhvaćali 4 raspona:

1= Izrazito se ne slažem

2 = Ne slažem se

3 = Slažem se

4 = Izrazito se slažem

konzistencije izvrstan. Vrijednosti veće od 0,9 smatraju se izvrsnim pokazateljem unutarnje konzistencije i takve skale su izvrsne mjerne skale (George i Mallery, 2003).

Drugi važan instrument je sociopsihološke naravi koji mjeri različite aspekte identiteta, a u široj znanstvenoj zajednici poznat je pod nazivom *The Aspects of Identity Questionnaire* (AIQ) autora Cheek i Tropp (2002).⁶¹ Čestice u ovom instrumentu mjere relativnu važnost koji pojedinci pridaju različitim aspektima identiteta (osobni, socijalni, kolektivni, relacijski) u kontekstu samodefinicije.⁶² Kao i prethodni instrument, često je korišten u različitim kulturnim, etničkim i rasnim okruženjima u istraživanju identiteta te je više puta izmijenjen kako bi se poboljšala pouzdanost i sadržajna valjanost instrumenta. Korištenje navedenog instrumenta u ovome istraživanju pokazuje izvrsnu pouzdanost, odnosno unutarnju konzistenciju instrumenta čiji je pokazatelj Cronbach α koeficijent koji za ovaj instrument iznosi 0,913 što znači da se može smatrati pouzdanim mjernim instrumentom. U konstrukciji preostalih pitanja istraživačica je konzultirala anketni upitnik koji se koristio na jednoj od dionica projekta „zaJEDNO srce, jedna duša, jedna HRVATSKA“ koji je sufinanciran sredstvima Europske unije iz Europskog socijalnog fonda uz prethodnu (pismenu) suglasnost autora upitnika poštujući načela zaštite intelektualnog vlasništva i znanstvenog integriteta.

Anketni je upitnik podijeljen u 6 tematskih cjelina te ukupno 50 pitanja. Nakon nekoliko selekcijskih pitanja, s ciljem provjere osnovnih karakteristika ciljane skupine, odnosno eliminacije ispitanika koji ne zadovoljavaju kriterije sudjelovanja u istraživanju, uslijedila je prva tematska cjelina koja se odnosila na iseljenički status ispitanika.⁶³ Pitanja prve tematske cjeline usmjerena su na iseljenički status ispitanika, njihovih obitelji te na period i uzroke iseljavanja u SAD. Druga je tematska cjelina vezana uz osjećaje pripadnosti i (etnički) identitet pomoću spomenutih mjernih instrumenata što je ujedno središnji dio anketnog upitnika i istraživanja u cjelini. Treća je tematska cjelina anketnog upitnika obuhvatila set pitanja o aktivnostima u društvenom životu Hrvata u Kaliforniji. Četvrta je tematska cjelina sadržavala pitanja o regionalnom ili zavičajnom podrijetlu te važnosti koje ispitanici pridaju

⁶¹ Od autora je zatražena suglasnost prije provedbe istraživanja.

⁶² Za svaku tvrdnju ispitanicima je ponuđena Likertova ljestvica:

- 1 = Nije važno za moj osjećaj tko sam
- 2 = Pomalo je važno za moj osjećaj tko sam
- 3 = Donekle je važno za moj osjećaj tko sam
- 4 = Vrlo je važno za moj osjećaj tko sam
- 5 = Izuzetno je važno za moj osjećaj tko sam.

⁶³ S obzirom na to da je za uzorak važno bilo da ispitanici žive u Kaliforniji i da pripadaju hrvatskoj etničkoj skupini, eliminacijska pitanja su bila neophodna kako bi uzorak zadovoljio postavljene kriterije. U slučaju da bi ispitanici odgovorili negacijski na postavljena pitanja, sustav bi im automatski onemogućio daljnje izjašnjavanje na preostala pitanja u anketnom upitniku.

istom. Peta se tematska cjelina odnosila na povratničke aspiracije ispitanika te je navedena cjelina najmanje obuhvaćena u ciljevima i hipotezama, a u upitniku je navedena kako bi se stekao uvid o namjerama povratka ili preseljenja ispitanika za potrebe drugih znanstvenih analiza. Naposljetku, šesta cjelina obuhvatila je socio-demografske karakteristike ispitanika uz otvoreno pitanje na kraju upitnika gdje su ispitanici mogli upisati svoje komentare o onome što se upitnikom eventualno nije obuhvatilo.

Početno je planirano plasirati dvojezično istraživanje, ali zbog izazova analize rezultata i mogućnosti gubitka metrijske osobine valjanosti odnosno činjenice da neće svi ispitanici razumijeti pitanje na isti način, odlučeno je da se istraživanje provede isključivo na engleskom jeziku. Odabrani je jezik logičan izbor s obzirom na ciljanu skupinu i činjenicu da se velik broj potomaka hrvatskih iseljenika identificira s vlastitom etničkom skupinom neovisno o razini znanja etničkog jezika te s obzirom na to da postoji javno slaganje kako su Hrvati u Kaliforniji više asimilirani u američko društvo od Hrvata koji žive u drugim saveznim državama. Zbog očuvanja točnosti i preciznosti podataka hrvatska verzija anketnog upitnika poslana je na prijevod u *Polyglotte Institute* za strane jezike što je financirano sredstvima iz stipendije Renovabis. Također, provedeno je pilot istraživanje u kojem je sudjelovalo 10 ispitanika nakon čega je istraživačica korigirala određena pitanja te su eventualne nejasnoće dodatno diskutirane s kolegama koji su iskusni u području metodologije i iseljeničke tematike što je zasigurno povećalo kvalitetu i sadržajnost anketnog upitnika.

6.4. Realizirani uzorak, provedba istraživanja i obrada podataka

6.4.1. Uzorkovanje

Tradicionalne metode uzorkovanja naišle su na situacijske krize koje se manifestiraju kroz niske stope odgovaranja i otežan pristup okviru za uzorkovanje te se u znanstvenom svijetu sve više promovira integrativni pristup neprobabilističkog uzorkovanja i regrutiranje ispitanika za anketno istraživanje putem Facebook-a kojim se ostvaruje targetiranje velikih razmjera (Schneider i Harknett, 2019: 26-27). Osim toga, takav način uzorkovanja rješava poteškoće s kojima se suočavaju istraživači koji u vidu ciljane skupine u istraživanju nemaju dostupan okvir za izbor uzorka niti podatke o općoj populaciji specifičnih karakteristika kakva je obuhvaćena ovim istraživanjem. Podaci o Hrvatima u Kaliforniji nisu dostupni, niti postoji registar stanovništva koji bi približio saznanja o karakteristikama populacije što znači da nema osnovnog skupa za odabir uzorka slijedom čega nije niti moguće obaviti slučajno uzorkovanje koje bi omogućilo generalizaciju rezultata na širu populaciju. Ipak, znajući određene povijesne

činjenice o hrvatskim iseljenicima u SAD-u uzorkom se nastojalo obuhvatiti sve relevantne karakteristike koje bi zadovoljile odgovaranje na postavljene istraživačke ciljeve i hipoteze.⁶⁴ Dakle, realizirani je uzorak neprobabilistički, a sudionici su u istraživanje regrutirani tehnikom "snježne grude" (eng. *snowball*) pri čemu se zatražila pomoć iseljeničkih zajednica, institucija u domovini koje brinu o iseljeničkoj populaciji te drugih (uglavnom privatnih) izvora koji okupljaju pripadnike ciljane skupine. Populaciju istraživanja su činili svi građani SAD-a hrvatskog podrijetla koji su u razdoblju provedbe istraživanja živjeli u saveznoj državi Kaliforniji. Prosječno vrijeme ispunjavanja ankete bilo je 30 minuta uz prosječno odstupanje od 15 minuta. Tijekom istraživanja od ispunjavanja ankete odustalo je otprilike 100 ispitanika. Pretpostavlja se kako je glavni razlog duljina trajanja upitnika, a navedena stopa odbijanja, odnosno odustajanja od ispunjavanja anketnog upitnika će biti uzeta u obzir prilikom rasprave o rezultatima istraživanja.

6. 4. 2. Provedba istraživanja

Što se tiče provedbe istraživanja, inicijalno je planirana provedba terenskog istraživanja, ali je, osim financijskih i vremenskih ograničenja, orijentacijskim uvidom u stanje na terenu odlučeno kako je provedba web istraživanja optimalna opcija. Online anketa, posebice Facebook metoda uzorkovanja postala je vodeći alat u realizaciji znanstvenih istraživanja (Macri i Tessitore, 2011: 2). Osim toga, pandemijske okolnosti suočile su cijeli svijet s novom društvenom realnošću koja je unijela dodatan podstrek online prikupljanju podataka. Isto tako, online anketa predstavlja koristan alat u regrutiranju teško dohvatljive skupine, u ovom slučaju zbog geografskih razloga, te neki podaci ukazuju na to da je postotak odaziva na online anketu u slučaju tehnike snježne grude veći nego što je to u tradicionalnom obliku (Baltar i Brunet, 2011: 70-71).

Istraživanje je provedeno u razdoblju od 25. siječnja do 25. svibnja 2023. godine, na specijaliziranoj globalnoj platformi za znanstvena istraživanja pod nazivom *SurveyMonkey*, a korištena je najviša razina alata koju ova platforma nudi svojim korisnicima. U istraživanju je u konačnici sudjelovalo 226 ispitanika (N = 226).⁶⁵

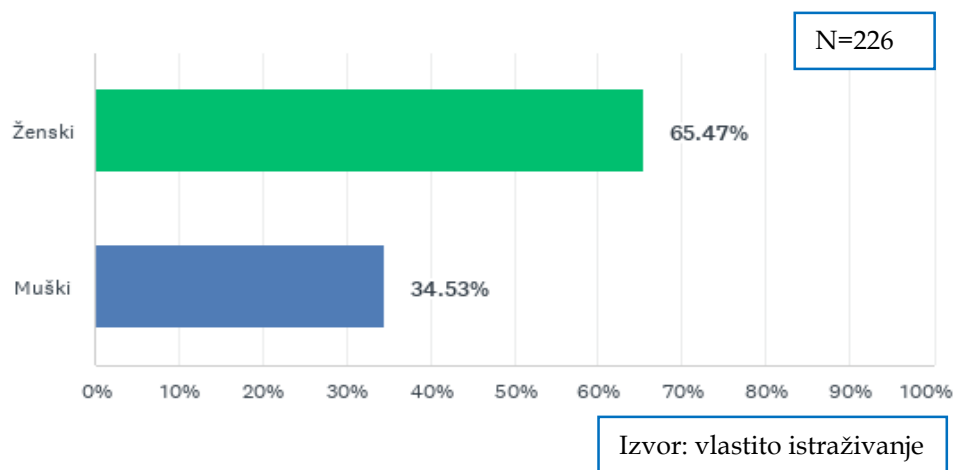
⁶⁴ Prvenstveno se ovdje misli na generaciju iseljenika, razloge iseljavanja te dob i spol.

⁶⁵ Prikładna veličina uzorka ovisi o temi, populaciji, cilju istraživanja, istraživačkom dizajnu i korištenim testovima, ali se generalno smatra da je uzorak između 30 i 500 na razini pouzdanosti od 95% dostatan (Delice, 2010: 2007-2008).

6. 4. 3. Deskriptivni pokazatelji sociodemografskih karakteristika ispitanika

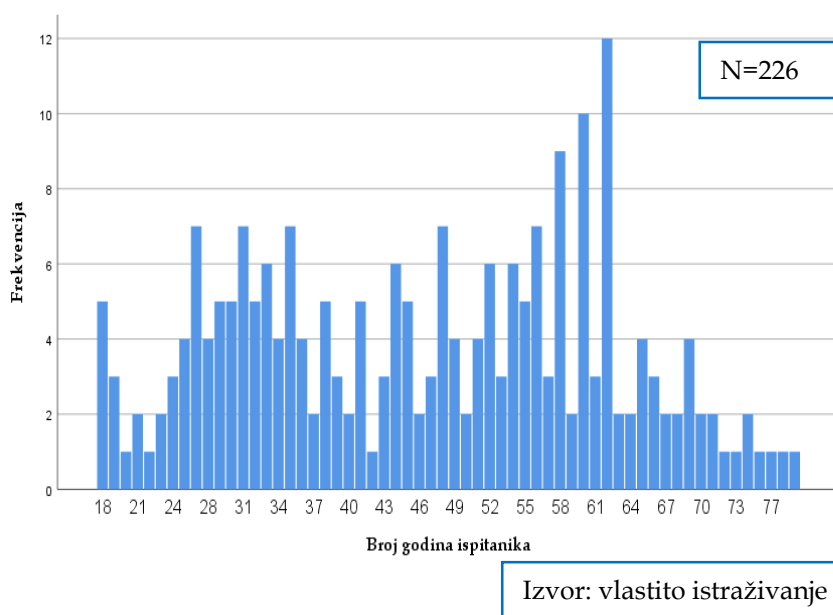
Od ukupnog broja ispitanika u istraživanju, sudjelovalo je 65 % ženskih ispitanica (N = 147), odnosno 35 % muških ispitanika (N = 79).

Grafički prikaz 1. *Spolna struktura ispitanika izražena u postotcima*

Što se tiče dobi, najmlađi ispitanik imao je 18 godina, a najstariji 85, dok je prosječna dob svih ispitanika 46 godina ($M = 46, 41, SD = 15,45$).

Grafički prikaz 2. *Dobna struktura ispitanika izražena u frekvencijama*

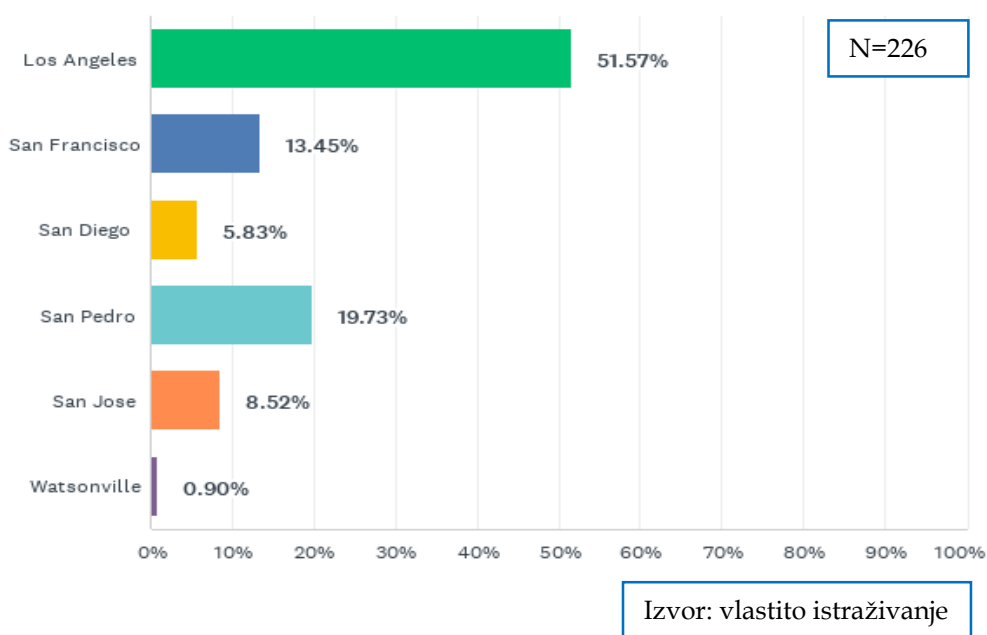

Iz navedenog grafičkog prikaza, vidljivo je da dobna struktura realiziranog uzorka obuhvaća sve dobne kategorije - od mladih, do zrelih i starijih ispitanika. Najviša frekvencija je u rasponu od 58 do 62 godine, a najmanja u rasponu od 19 do 24, odnosno 70 i više godina.

Najviše ispitanika, točnije 51 % pripada drugoj generaciji iseljenika (N = 116), zatim 27 % prvoj generaciji iseljenika (N = 60), 16 % trećoj generaciji (N = 37), a 6 % ispitanika označilo je da pripada četvrtoj i starijoj generaciji iseljenika (N = 13).

Obrazovanje ispitanika je iznadprosječno, odnosno više od pola ispitanika ima barem jedan stupanj visokog obrazovanja. Dakle, 59 % ispitanika ima završen bakalaureat (N = 133), 20 % ispitanika ima završen magisterij (N = 46), 17 % ispitanika ima završenu srednju školu (N = 38), a 4 % ispitanika ima najviši stupanj obrazovanja, odnosno doktorat (N = 8).⁶⁶

Grafički prikaz 3. *Struktura mjesta stanovanja ispitanika izražena u postotcima*

⁶⁶ Samo jedan ispitanik ima završeno osnovnoškolsko obrazovanje.

Prema podacima o mjestu stanovanja sudionika istraživanja, 52 % ispitanika stanuje u Los Angelesu (N = 115), 20 % njih u San Pedru (N = 47), 13 % u San Franciscu (N = 30), 8 % u San Joseu (N = 19), 6 % u San Diegu (N = 13) i manje od 1 % u Watsonvilleu (N = 2). Međutim, potrebno je spomenuti da su ispitanici naglašavali manje sredine u kojima stanuju, a koje u širem teritorijalnom smislu pripadaju navedenim gradovima u Kaliforniji.

Većina ispitanika, odnosno njih 81 %, konfesionalno se izjašnjavaju katolicima, dok se 11 % ispitanika izjašnjava ateistima, a preostalih 8 % izjašnjavaju se kao pripadnici drugih kršćanskih denominacija i ostalih religija.

Od ukupnog broja ispitanika, 54 % ispitanika hrvatski jezik navodi kao materinski, odnosno 46 % ispitanika engleski jezik navodi kao materinski jezik. Više od pola ispitanika (57 %) gotovo uvijek ili često razgovara na hrvatskom jeziku u obitelji, 22 % ispitanika ponekad razgovara na hrvatskom jeziku u obitelji, dok 21 % ispitanika gotovo nikad ne razgovara s članovima obitelji na hrvatskom jeziku.

Uzevši u obzir varijablu samoprocjene religioznosti, gdje su ispitanici na skali od 0 do 10 mogli označiti koliko se smatraju religioznim osobama, mjera srednje vrijednosti je 7 (M = 7, SD = 2, 56).

Kod varijable političkog svjetonazora, prema kojoj su ispitanici na skali od 0 do 10 mogli označiti vlastiti politički svjetonazor pri čemu 0 označava izrazito lijevu političku orijentaciju, 5 centar, a 10 označava izrazito desnu političku orijentaciju, mjera srednje vrijednosti je 5 (M = 5, SD = 2, 09).

6. 4. 4. Obrada podataka

Podaci su obrađeni u statističkom softverskom paketu, skraćeno SPSS (eng.) u verziji 25. Analiza podataka obuhvatila je deskriptivnu, univarijantnu, bivarijantnu i multivarijantnu statistiku, jednako tako parametrijske i neparametrijske testove ovisno o tome jesu li narušene pretpostavke za korištenje parametrijskih testova. U prvom dijelu rezultata bit će prikazani deskriptivni podaci, odnosno apsolutne i relativne frekvencije, mjere srednjih vrijednosti, disperzije, asimetrije i zaobljenosti. U drugom dijelu bit će prikazani rezultati statističkih testiranja u okviru kojih je korišten t-test, F-test na razini rizika od 5 % i 1 %, a korištene su sve vrste statističkih analiza – univarijatne, bivarijatne i multivarijatne statističke analize.

6.5. Etički aspekti i rizici u provedbi istraživanja

Tijekom cijelog istraživačkog procesa istraživačica se vodila etičkim načelima, a osobito u fazi provedbe istraživanja i realizacije uzorka. Nastojeći odabrati najprimjereniju metodu za online istraživanje, odabrana je platforma *SurveyMonkey* koja je u svoje poslovanje ugradila CCPA California Rights.⁶⁷ U istraživanju se u svim fazama postupalo sukladno s odredbama CCPA (*California Consumer Privacy Act*) i GDPR (*EU opća uredba o zaštiti podataka*). Prije početka istraživanja, sudionici su morali pročitati informacije sadržane u informiranom pristanku za sudjelovanje u istraživanju i dati svoju suglasnost. Svi sudionici istraživanja bili su upućeni u temu, svrhu i metodu istraživanja, kao i načine na koji će se dobiveni podaci koristiti. Isto tako, imali su mogućnost odustati od daljnjeg ispunjavanja upitnika u bilo kojem trenutku i bez ikakvih posljedica. Obaviješteni su o naravi istraživanja koje je dobrovoljno i u cijelosti anonimno te o tome da sustav ne prikuplja IP adrese. Također, sudionicima istraživanja zajamčeno je da će se njihovi odgovori čuvati u strogo povjerljivim uvjetima, u zaključanoj datoteci na OneDrive platformi te će pristup istima imati isključivo istraživačica te njezini mentor i komentor. Upoznati su s informacijom da će se podaci čuvati najmanje 5 godina, odnosno nakon obrane doktorske disertacije i korištenja podataka za znanstvene radove podaci će se trajno i bespovratno izbrisati. Unatoč svim poduzetim etičkim komponentama i osiguranju povjerljivosti informacija, zbog provođenja istraživanja na internetu postoji određeni rizik od povrede podataka koji je izvan kontrole provoditelja istraživanja. Za razliku od terenskog anketiranja, u online okruženju provoditelj istraživanja nije u mogućnosti asistirati u realnom vremenu ispunjavanja upitnika i nema utjecaj na rizike koji su sastavni dio Internet svemrežja.

Dakle, mogući rizik u provedbi ovog istraživanja je nedovoljna kontrola nad procesom prikupljanja podataka s obzirom na to da virtualni svijet ne podliježe istoj kontroli i zaštiti kao stvarni, materijalni svijet. S druge strane, moguće koristi za sudionike istraživanja su uvid u konačne rezultate istraživanja i bolje upoznavanje vlastitih stavova o etničkom identitetu što je naročito popularno i čemu se pridaje velika važnost u američkom društvu. U tom smislu,

⁶⁷ Posebno je bilo važno voditi se egzaktnim uredbama iz savezne države Kalifornije, a *SurveyMonkey* je kao tvrtka s kalifornijskom adresom u gradu San Mateo zadovoljila sve potrebne uvjete. Osim toga, poslujući prema posljednjem zakonu CCPA iz 2020. potrošačima daje veću kontrolu nad osobnim podacima koji se prikupljaju o njima. Temeljna prava koja proizlaze iz ovoga zakona su pravo na znanje o tome kako se prikupljaju, koriste i dijele osobne informacije, pravo na brisanje ili korekciju osobnih podataka, pravo na odbijanje dijeljenja osobnih podataka i pravo na nediskriminaciju prilikom ostvarivanja svojih CCPA prava.

istraživačica je ostavila adresu e-pošte na koju su se povratno mogli javiti svi sudionici istraživanja koji su zainteresirani za finalne rezultate istraživanja.⁶⁸

6.6. Ograničenja i doprinos provedenog istraživanja

Prije rasprave povezane s ciljevima i hipotezama važno je osvrnuti se na ograničenja ovog istraživanja koja je nužno uzeti u obzir kako bi se smanjile pogreške u interpretaciji rezultata i odgovorima na ciljeve i hipoteze:

1. Premda postoje brojne prednosti korištenog procesa uzorkovanja, važno je istaknuti ograničenja koja se prvenstveno odnose na vrstu uzorkovanja i metodu, odnosno na nedostatak istraživačeve kontrole nad procesom prikupljanja podataka. Osim toga, vrlo je izgledno da određeni broj web poziva na istraživanje izgubi svoj put do primatelja te određeni broj targetiranih ispitanika nikad ne primi poziv na istraživanje što utječe na subjektivnost dobivenih podataka (Baernholdt i Clarke, 2006: 49).
2. Pandemijske okolnosti su uvjetovale smanjenje i/izostanak mnogih društvenih aktivnosti zbog čega je rezultate istraživanja, koje društvene aktivnosti ispitanika u hrvatskoj zajednici u Kaliforniji uključuju kao bitnu varijablu (aspekt), nužno interpretirati uvjetno, odnosno u skladu s društvenim kontekstom.
3. Visok postotak ispitanika koji se nisu izjašnjavali na pojedina pitanja ili su u određenom trenutku odustali od ispunjavanja anketnog upitnika zasigurno je jedno od većih ograničenja istraživanja što je za posljedicu imalo smanjenu realizaciju planiranog uzorka.

Valja, u ovom kontekstu, napomenuti da su okolnosti koje su utjecale na navedena ograničenja bile neizbježne zbog brojnih prepreka u provođenju istraživanja povezano s mjestom, rokom provođenja i populacijom iz koje se crpio uzorak. Međutim, osim ograničenja neprobabilističkog uzorka koji onemogućava poopćavanje dobivenih rezultata na širu populaciju, također valja istaknuti da se dosegnuti uzorak iz ovog istraživanja nikada prije nije realizirao u znanstvenoj zajednici što predstavlja veliki doprinos per se. Drugim riječima, s obzirom na to da se radi o ograničenim spoznajama ciljane populacije, osim odgovora na postavljene ciljeve i hipoteze, ovo istraživanje može poslužiti kao izvor ideja za brojna druga empirijska istraživanja slične tematike.

⁶⁸ Zanimljivo je istaknuti da se dvadesetak ispitanika povratno javilo istraživačici na mail s ciljem zahvale na prepoznavanju važnosti teme i interesiranja za uvid u rezultate istraživanja te je nekoliko sudionika ponudilo pomoć i suradnju u vidu realizacije daljnjih istraživanja na ovu temu.

7. REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati provedenog istraživanja podijeljeni su na dva dijela. Prvi se odnosi na deskriptivnu statistiku iseljeničkog statusa uzorka istraživane populacije. U drugom će dijelu biti prikazane univarijatne, bivarijatne i multivarijatne statističke analize, odnosno rezultati provedenih testiranja na temelju kojih će se potvrditi ili odbaciti postavljene istraživačke hipoteze.

Premda je uzorak dovoljno velik i raspršen te u ciljanoj populaciji u osnovi nije bilo moguće ostvariti slučajan uzorak, apsolutna generalizacija podataka ovog istraživanja na cijelu populaciju nije moguća zbog prethodno opisanih ograničenja realiziranog uzorka. Rezultati istraživanja prate logiku postavljenih istraživačkih ciljeva i hipoteza, krenuvši od deskriptivnih podataka prema testiranju postavljenih hipoteza.⁶⁹

7.1. Sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji

7.1.1. *Iseljenički status sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji*

Naizgled, ponuđeni sadržaj koji se odnosi na iseljenički status sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji prvenstveno bi trebao biti uvršten u uvodni dio koji se odnosi na suvremeni kontekst navedene populacije. Dva su razloga zašto je uvršten u poglavlje koje se odnosi na rezultate istraživanja. Prvi, što je ponuđena analiza stvarni rezultat istog anketnog istraživanja na kojem se temelje ciljevi i hipoteze u radu. Drugi razlog je povezan s nepostojanjem statističkih podataka o suvremenom iseljeničkom statusu sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji relevantnih za istraživanje etničkog identiteta. Kako se ti podaci odnose na objektivne pokazatelje važne za zaključnu raspravu ciljeva istraživanja i odgovora na postavljene hipoteze o etničkom identitetu, njihovo se uvrštenje u poglavlje rezultata i rasprave učinilo logičnijim.

U ovom dijelu poglavlja bit će prikazana deskriptivna statistika, odnosno tipična frekvencijska proporcijaska analiza koja je kao takva orijentacijske i eksplorativne naravi. Iseljenički status ispitanika prva je cjelina u anketnom upitniku te se kroz nekoliko pitanja o osobnom ili obiteljskom iseljavanju nastojalo pobliže dobiti uvid u takve podatke. Prvenstveno, za ciljeve ovog istraživanja bilo je važno utvrditi kojoj generaciji iseljenika ispitanici pripadaju što je opisano u prethodnom poglavlju o uzorku na kojem je istraživanje

⁶⁹ Za deskriptivnu analizu sociodemografskih karakteristika ostvarenog uzorka pogledati poglavlje 4.

provedeno. Pokazalo se da najveći broj ispitanika pripada drugoj generaciji iseljenika (52 %), a najmanji broj njih pripada četvrtoj i starijoj generaciji ispitanika (6 %). Ukupno 27 % ispitanika pripada prvoj generaciji iseljenika, a 16 % trećoj generaciji. Sukladno tome, moguće je pretpostaviti tko je bio prva osoba iz obitelji koja je prva iselila u SAD, a što je prikazano u sljedećoj tablici.

Tablica 3. *Tko je prvi iselio iz Hrvatske u SAD?*

Prvi iseljenik	f	%
Ja osobno	34	15
Jedan ili oba roditelja	104	46
Djed i/ili baka	51	23
Pradjed i/ili prabaka	24	11
Netko drugi	13	5
N	226	100

Izvor: vlastito istraživanje

Iz priložene tablice vidi se da je najbrojnija skupina ispitanika kojima su iselili jedan ili oba roditelja (46 %), dok je najmanje onih kojima su iselili pradjed i/ili prabaka (11 %), odnosno netko drugi (5 %). Ukupno je 15 % onih koji su osobno iselili, a kod 23 % ispitanika prvi su iselili djed i/ili baka. Dakle, vrlo slično podacima o generaciji iseljenika, najviše je pripadnika druge generacije iseljenika, odnosno onih ispitanika kojima su iselili jedan ili oba roditelja.

Tablica 4. *Kada je prva osoba iselila u SAD?*

Razdoblje iseljavanja	f	%
Prije 1900	15	6
Za vrijeme i neposredno nakon Prvog svjetskog rata	31	14
Za vrijeme i neposredno nakon Drugog svjetskog rata	22	10
U razdoblju Druge Jugoslavije	118	53
Za vrijeme Domovinskog rata	12	5
Nakon Domovinskog rata	19	8
Ne znam	9	4
N	226	100

Izvor: vlastito istraživanje

Na tragu pregleda razdoblja iseljavanja (prekooceanskih i europskih) u teorijskom dijelu, zanimljivo je osvrnuti se na podatke o razdoblju iseljavanja ispitanika. Prema podacima iz Tablice 4., najveći broj ispitanika (ili članova obitelji) iselili su u razdoblju Druge Jugoslavije (53 %) kada se odvijala snažna politička i ekonomska emigracija hrvatskog stanovništva (Mesarić Žabčić, 2007: 101-102; Čizmić i sur., 2005: 21). Zanimljivo je istaknuti kako je gotovo četvrtina ispitanika (20 %), ako obuhvatimo grupu ispitanika koja je iselila za vrijeme i nakon Prvog svjetskog rata, označila kako su oni ili članovi obitelji iseljivali u prvom valu iseljavanja u prekooceanske zemlje koji se odvijao do konca Prvog svjetskog rata (Čizmić i sur., 2005: 21). Najmanji broj ispitanika svoje osobno ili obiteljsko iseljavanje svrstao je u kategoriju za vrijeme i neposredno nakon Drugog svjetskog rata (10 %), kao i za vrijeme, odnosno nakon Domovinskog rata (8 %).

Tablica 5. *Koji su glavni razlozi iseljavanja?*

Glavni razlozi iseljavanja	f	%
Ekonomski čimbenici	63	28
Politički čimbenici	17	7
Ekonomski i politički čimbenici podjednako	100	44
Neki drugi čimbenici	33	15
Ne znam	13	6
N	226	100

Izvor: vlastito istraživanje

Gotovo pola ispitanika kao glavni razlog iseljavanja navodi ekonomske i političke čimbenike podjednako (44 %), dok dio ispitanika kao glavni razlog navodi isključivo ekonomske (28 %), odnosno političke čimbenike (7 %) te neke druge čimbenike (15 %). Imajući u vidu različita mjesta iz kojih su iseljivali, u upitniku je postavljeno otvoreno pitanje na koje su ispitanici mogli upisati mjesto iz kojih su oni ili njihovi preci iselili. Najviše je njih iselilo sa šireg dalmatinskog područja, a napose s otoka dalmatinskog arhipelaga. Od gradova se ističu Split, Zadar, Šibenik i Dubrovnik, a od otoka Vis (Komiža), Dugi Otok, Brač i Olib. Ovaj je podatak u skladu s određenim povijesnim izvorima koji upućuju na to da je u Kaliforniji uglavnom doseljavalo stanovništvo iz Dalmacije (Prpić, 1997: 31; Čizmić i sur., 2005: 35; Patafta, 2021: 141). Također, određeni dio ispitanika iselio je s područja Središnje i Istočne Hrvatske, kao i Istre i Kvarnera, a najčešće su ispitanici navodili Zagreb, Karlovac, Slavonski Brod i Rijeku.

Tablica 6. *Državljanstvo sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji*

Državljanstvo	f	%
Hrvatsko	6	3
Američko	104	46
Hrvatsko i Američko	113	50
Ništa od navedenog	3	1
N	226	100

Izvor: vlastito istraživanje

Dio prve cjeline anketnog upitnika uključivao je pitanja o državljanstvu te način na koji su ispitanici ostvarili pravo na državljanstvo. Podaci u Tablici 6. pokazuju da polovica ispitanika ima dvojno državljanstvo, dakle hrvatsko i američko (50 %). Što se tiče druge polovice ispitanika, većina ih ima jedino američko državljanstvo (46 %), odnosno preostali, najmanji, dio ispitanika ima jedino hrvatsko državljanstvo (3 %).

Tablica 7. *Na koji način je ostvareno pravo na državljanstvo?*

Način ostvarivanja prava na državljanstvo	f	%
Podrijetlom	19	8
Rođenjem	136	60
Prirođenjem	56	25
Po međunarodnim ugovorima	4	2
Drugo	11	5
N	226	100

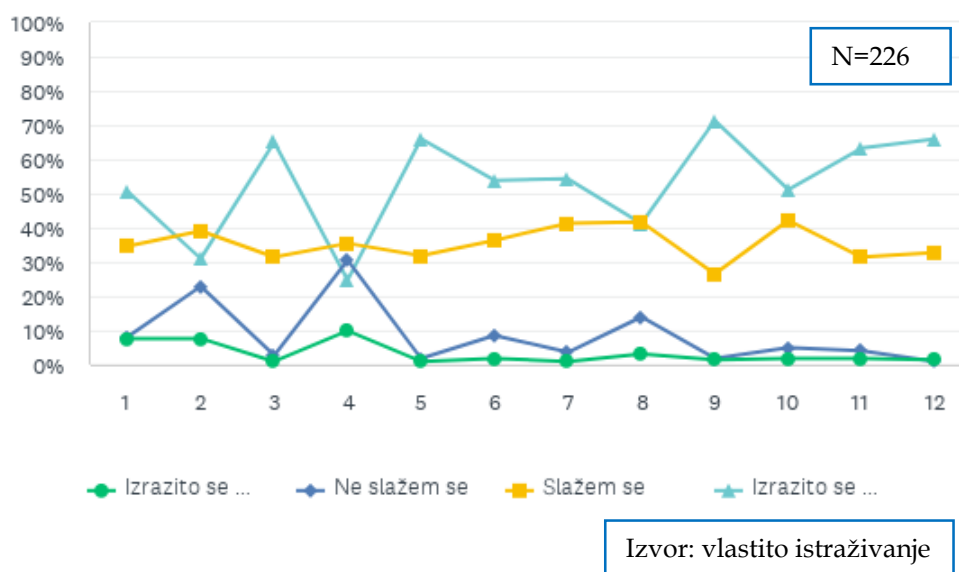
Izvor: vlastito istraživanje

Najveći broj iseljenika svoje pravo na državljanstvo ostvarili su rođenjem (60 %), odnosno jedna četvrtina iseljenika prirođenjem (25 %) te manji dio njih podrijetlom (8 %). Najmanje ispitanika svoje pravo na državljanstvo ostvarili su po međunarodnim ugovorima (2 %).

7. 1. 2. Osjećaj pripadnosti i etnički identitet sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji

Kada je riječ o vlastitoj procjeni osjećaja pripadnosti hrvatskoj etničkoj skupini u SAD-u, većina iseljenika u Kaliforniji uglavnom ili u potpunosti osjeća pripadnost svojoj etničkoj skupini (92 %). S druge strane, 3 % iseljenika u potpunosti ne osjeća pripadnost svojoj etničkoj skupini, a 5 % iseljenika je indiferentno prema svojoj etničkoj skupini.

Grafički prikaz 4. *Prosječna izraženost etničkog identiteta*

Iz gornjeg grafičkog prikaza vizualno je jasno vidljivo kako se ispitanici u prosjeku izrazito slažu s postavljenim tvrdnjama koje tvore etnički identitet, odnosno kako se vrlo malo ispitanika u prosjeku izrazito ne slaže s istima. Premda grafički podaci ukazuju na to da iseljenici u Kaliforniji imaju visoku prosječnu izraženost etničkog identiteta, ta će se istraživačka hipoteza prikazati i testirati u drugom dijelu ovog poglavlja.

Što se tiče vlastitog etničkog podrijetla, većina sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji navodi hrvatsko etničko podrijetlo (74 %), a jedna četvrtina njih navodi mješovito etničko

podrijetlo što znači da roditelji pripadaju različitim etničkim skupinama (25 %). Za etničko podrijetlo oca, većina iseljenika navodi hrvatsko etničko podrijetlo (87 %), dok određeni dio iseljenika navodi mješovito etničko podrijetlo (8 %), odnosno neko drugo podrijetlo (5 %). Slično je i s etničkim podrijetlom majke, većina iseljenika navodi hrvatsko etničko podrijetlo (81 %), dok dio iseljenika navodi mješovito etničko podrijetlo majke (10 %), odnosno neko drugo podrijetlo (9 %). Zanimljivo je istaknuti da su ispitanici u predviđenom dijelu nadopunjavanja drugog etničkog podrijetla isticali različite etničke skupine oca i/ili majke. Najviše su se istaknule poljska, njemačka, malteška, švedska, slovenska, talijanska, irska, škotska, španjolska, srpska, filipinska, ruska, austrijska, peruvijanska i meksička etnička skupina.

Govoreći o različitim oblicima pripadnosti, zanimljivo je istaknuti dvije pripadnosti koje bi sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji odabrali u službenim dokumentima kada bi se to od njih tražilo. Više od 90 % njih istaknulo je kako bi na prvom mjestu upisali etnicitet, odnosno etničku pripadnost (Hrvat/ica) (92 %), dok je za drugo mjesto više od polovice odabralo nacionalnu pripadnost (Amerikanac/ka) (65 %). Osim toga, na drugom su mjestu odabirali zavičajnu ili lokalnu pripadnost (pr. Imoćanin/ka, Komižanin/ka) (17 %) i regionalnu pripadnost (pr. Slavonac/ka, Ličanin/ka) (13 %).

7. 1. 3. Društvene aktivnosti i angažman sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji

Jedna od tematskih cjelina anketnog upitnika odnosila se na društvene karakteristike ispitanika, a ponajprije na aktivnost i sudjelovanje iseljenika u društvenom životu Hrvata u Kaliforniji. S obzirom na teorijski prikaz aktivnih udruženja u Kaliforniji, relevantno je bilo osvrnuti se na takav društveni aspekt ciljane skupine te ispitati sudjeluju li i koliko često u društvenim, kulturnim i vjerskim aktivnostima koje im se nude u vlastitom okruženju.

Tablica 8. Članstvo sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji u hrvatskom udruženju/klubu/instituciji

Članstvo	f	%
DA	142	63
NE	84	37
N	226	100

Izvor: vlastito istraživanje

Veći dio iseljenika članovi su hrvatskog udruženja, kluba ili institucije u Kaliforniji (63 %), a manji dio iseljenika nije član istih (37 %). Navedeno predstavlja indiciju da je uzorak dovoljno raspršen i da u istraživanju nisu sudjelovali samo (aktivni) članovi hrvatskih udruženja, klubova i institucija u Kaliforniji što dodatno osnažuje dobivene podatke i u svjetlu čega se moraju promatrati svi naredni rezultati postavljenih istraživačkih ciljeva.

Tablica 9. Učestalost sudjelovanja sjevernoameričkih Hrvata u aktivnostima hrvatskih udruženja/ klubova/ institucija

Učestalost sudjelovanja	f	%
Ne sudjelujem nikad	17	7
Rijetko sudjelujem	53	24
Sudjelujem nekoliko puta godišnje	98	43
Sudjelujem jednom mjesečno	20	9
Sudjelujem na tjednoj razini	38	17
N	226	100

Izvor: vlastito istraživanje

Iz gornje tablice vidljivo je koliko često iseljenici sudjeluju u aktivnostima hrvatskih udruženja/klubova/ institucija u Kaliforniji prema čemu gotovo polovica iseljenika sudjeluje nekoliko puta godišnje (43 %). Jednom mjesečno ili na tjednoj razini sudjeluje ukupno 26 % iseljenika. U istim aktivnostima rijetko sudjeluje 24 % iseljenika u Kaliforniji, a 7 % ih nikad ne sudjeluje u takvim aktivnostima. Kao glavni razlog sudjelovanja u takvim aktivnostima 73 % iseljenika navodi očuvanje povezanosti s drugim ljudima hrvatskog podrijetla. Kao glavni razlog nesudjelovanja u istima većina iseljenika, točnije 86 %, ističe nedostatak vremena.

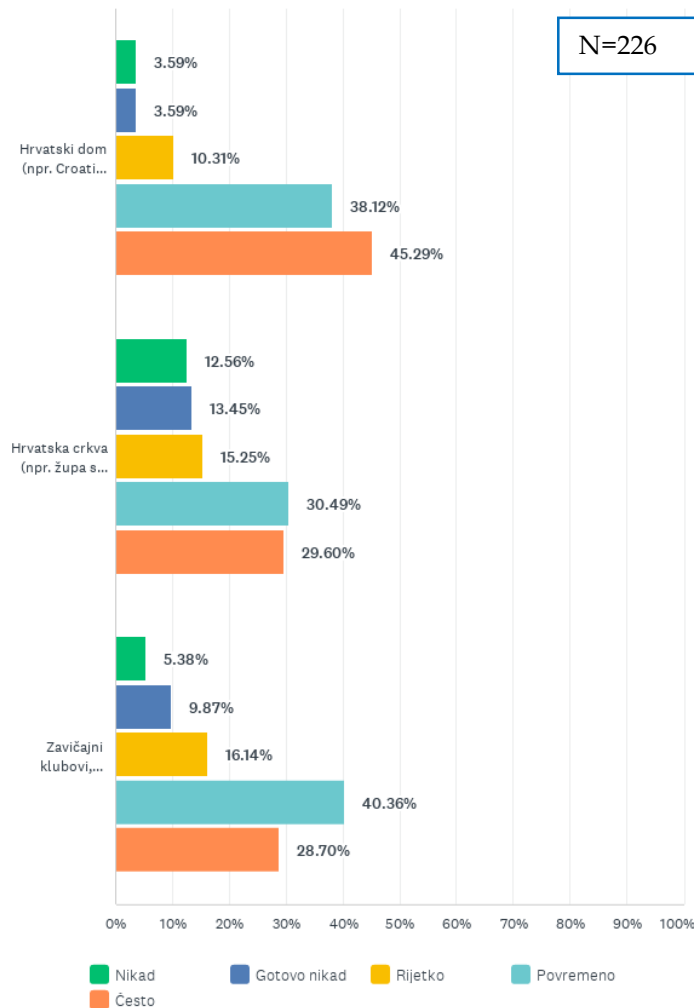
Tablica 10. *Posjećivanje zavičajnih i sportskih klubova te kulturno-umjetničkih društava u Kaliforniji*

Učestalost posjećivanja	f	%
Nikad	13	6
Gotovo nikad	24	11
Rijetko	36	16
Povremeno	89	39
Često	64	28
N	226	100

Izvor: vlastito istraživanje

Što se tiče posjećivanja zavičajnih i sportskih klubova te kulturno-umjetničkih društava u Kaliforniji, najveći broj sjevernoameričkih Hrvata povremeno (39 %) ili često (28 %) posjećuje navedena mjesta. Takva mjesta rijetko posjećuje 16 % ispitanika, a gotovo nikad ili nikad navedena mjesta posjećuje 17 % ispitanika. Hrvatske kulturne i socijalne organizacije gotovo polovica ispitanika posjećuje nekoliko puta godišnje (45 %), odnosno 30 % ispitanika jednom mjesečno ili češće, dok 17 % njih navedena mjesta posjećuje jednom u nekoliko godina. Preostalih 8 % ispitanika nikad ne posjećuju hrvatske kulturne i socijalne organizacije. U vidu vjerskih organizacija, otprilike $\frac{1}{4}$ sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji posjećuje vjerske organizacije jednom mjesečno ili češće (28 %), $\frac{1}{4}$ nekoliko puta godišnje (27 %), $\frac{1}{4}$ jednom u nekoliko godina (22 %), a $\frac{1}{4}$ njih nikada ne posjećuje vjerske organizacije (23 %). Najmanje su sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji aktivni unutar kategorije hrvatskih političkih stranaka te ih većina nikada ne sudjeluje u aktivnostima koje se povezuju s hrvatskim političkim strankama (75 %). Nekoliko puta godišnje ili jednom u nekoliko godina u aktivnostima hrvatskih političkih stranaka sudjeluje 23 % iseljenika.

Grafički prikaz 5. *Prosječna posjećenost Hrvatskog doma, Hrvatske crkve i zavičajnih klubova u Kaliforniji*

Izvor: vlastito istraživanje

Sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji u prosjeku najčešće posjećuju Hrvatski dom (eng. *Croatian Hall*) i to njih ukupno 45 %, dok njih 7 % nikad ili gotovo nikad ne posjećuju navedeno mjesto. Što se tiče Hrvatske crkve, a u anketnom upitniku ispitanicima je ponuđen primjer nekoliko hrvatskih župa i crkvi koje se nalaze u Kaliforniji, najviše ispitanika u Hrvatsku crkvu odlazi povremeno, točnije 38 %, odnosno 30 % ispitanika to čini često. S druge strane, 26 % ispitanika nikad ili gotovo nikad ne posjećuju Hrvatsku crkvu u Kaliforniji. Što se tiče zavičajnih klubova, od kojih je u Kaliforniji najistaknutiji zavičajni klub Dalmatinaca, nešto manje od polovice sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji povremeno posjećuje takva mjesta, odnosno u prosjeku njih 40 %, dok 29 % ispitanika to prakticira često. Ukupno 15 % ispitanika nikad ili gotovo nikad ne posjećuje zavičajne klubove i slična udruženja.

Održavanje povezanosti s domovinom druga je važna razina društvenog angažmana iseljenih Hrvata u Kaliforniji koja je ispitivana kroz učestalost posjećivanja domovine, održavanje kontakta s obitelji i prijateljima u domovini, kao i kontaktiranje s ostalim useljenim Hrvatima u Kaliforniji.

Tablica 11. *Koliko često Hrvati iz Kalifornije dolaze u Hrvatsku?*

Dolasci u Hrvatsku	f	%
Nikada	12	5
Jednom u nekoliko godina	126	56
Nekoliko puta godišnje ili češće	88	39
N	226	100

Izvor: vlastito istraživanje

Što se tiče dolazaka u Hrvatsku, više od polovice iseljenika to prakticira jednom u nekoliko godina (56 %). Nekoliko puta godišnje ili češće u domovinu odlazi 39 % iseljenika, a 5 % ih nikada ne posjećuje domovinu.

Tablica 12. *Koliko često Hrvati iz Kalifornije održavaju kontakt s obitelji i prijateljima telefonskim putem ili dopisivanjem?*

Održavanje kontakta s obitelji i prijateljima	f	%
Nikada	12	5
Jednom u nekoliko godina	21	9
Nekoliko puta godišnje	62	28
Jednom mjesečno ili češće	131	58
N	226	100

Izvor: vlastito istraživanje

Više od polovice iseljenika izjasnilo se kako održava kontakt s obitelji i prijateljima telefonskim putem ili dopisivanjem jednom mjesečno ili češće (58 %), 28 % iseljenika to prakticira nekoliko puta godišnje, 9 % jednom u nekoliko godina, a 5 % nikada.

Tablica 13. *Koliko često Hrvati iz Kalifornije kontaktiraju s ostalim Hrvatima u Kaliforniji?*

Kontaktiranje s ostalim Hrvatima	f	%
Nikada	13	6
Jednom mjesečno ili rjeđe	41	18
Više puta mjesečno	38	17
Jednom tjedno	18	8
Nekoliko puta tjedno	48	21
Svaki dan	68	30
N	226	100

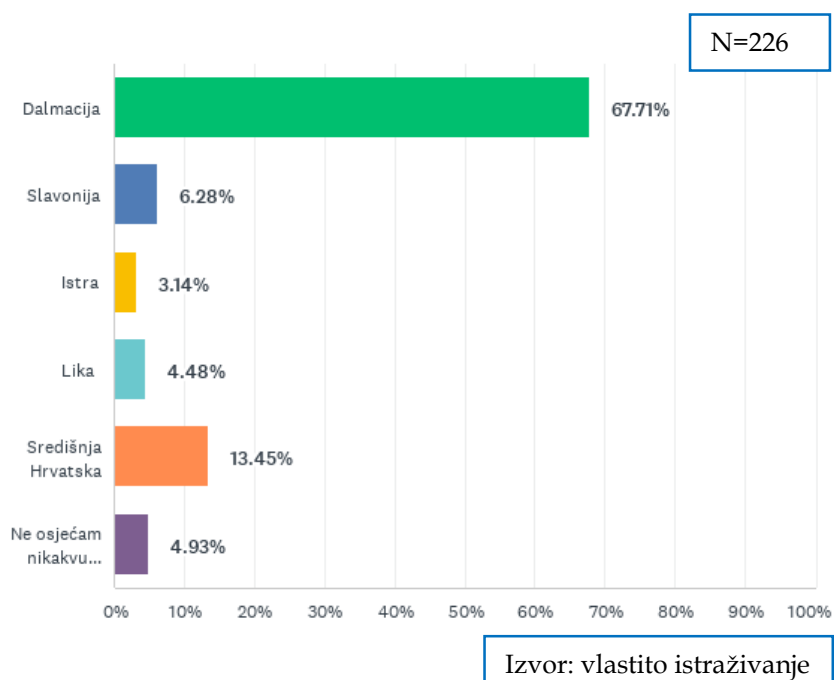
Izvor: vlastito istraživanje

U kategoriji kontaktiranja s ostalim Hrvatima u Kaliforniji kao jedne od društvenih karakteristika ispitanika, 30 % iseljenika održava kontakt s ostalim Hrvatima svaki dan, 21 % njih to čini nekoliko puta tjedno, 8 % jednom tjedno, 17 % više puta mjesečno, 18 % jednom mjesečno ili rjeđe te 6 % iseljenika nikada ne kontaktira s ostalim Hrvatima u Kaliforniji. Održavanje kontakta s pripadnicima vlastite etničke skupine kohezivni je čimbenik i jedan od indikatora tendencije očuvanja etničkog identiteta. Podaci iz Tablice 13. ukazuju na to da većina iseljenih Hrvata u Kaliforniji (76 %) održava kontakt s ostalim Hrvatima više puta mjesečno, tjedno ili čak svaki dan.

7.1.4. Osjećaj pripadnosti regiji/zavičaju i regionalni(zavičajni) identitet sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji

Četvrta tematska cjelina obuhvatila je set pitanja o regionalnom, odnosno zavičajnom identitetu. S obzirom na postojanje višestrukih identiteta i pripadnosti, a u skladu s ciljevima istraživanja, postavljeno je niz pitanja o regionalnoj (zavičajnoj) pripadnosti sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji. Osobito je ovo područje relevantno za saveznu državu Kaliforniju jer je tamo odselilo najviše iseljenika iz Dalmacije kao regije te su mnogi od njih istaknuti pripadnici socioekonomskog i kulturnog života u Kaliforniji (Čizmić i sur., 2005: 35; Patafta, 2021: 141; Prpić, 1997: 27; Grbić Jakopović, 2014: 94).

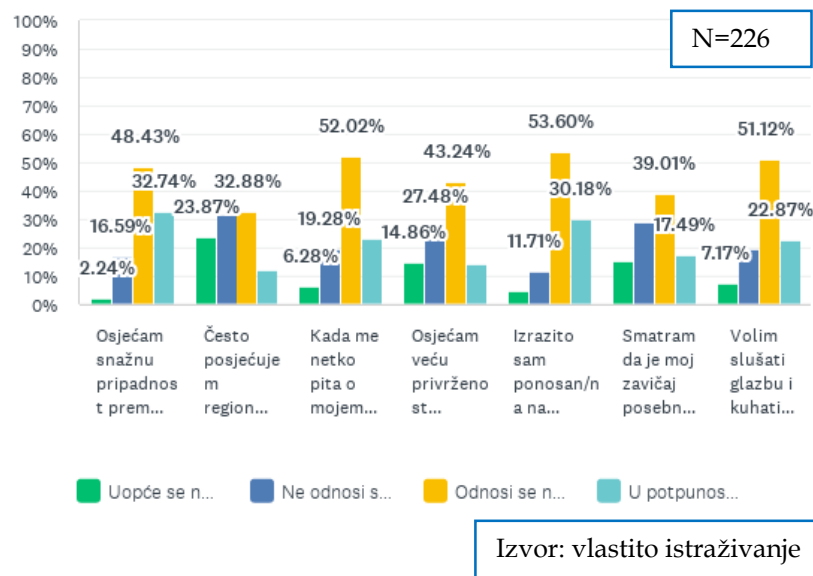
Grafički prikaz 6. *Kojoj regiji sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji osjećaju pripadnost?*

Iz ovog grafičkog prikaza 6. vidljivo je da u prosjeku više od polovice sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji (68 %) osjeća pripadnost prema Dalmaciji kao regiji. Pripadnost Središnjoj Hrvatskoj osjeća njih 13 %, Slavoniji 6 %, Lici 5 %, Istri 3 % dok ih istodobno 5 % ne osjeća nikakvu regionalnu pripadnost. S obzirom na to da su Kaliforniju u prvom većem preookeanskom iseljeničkom valu naseljavali uglavnom stanovnici dalmatinskog priobalnog područja i otoka te su isti uvelike pomogli u stvaranju

poljoprivredne i ribarske industrije u Kaliforniji, očekivano je bilo da će većina ispitanika osjećati pripadnosti širem dalmatinskom području.

Grafički prikaz 7. *Prosječna izraženost regionalnog (zavičajnog) identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji*

Prema grafičkom prikazu o tvrdnjama za regionalni (zavičajni) identitet razvidno je da su sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji u prosjeku za većinu tvrdnji označili kako se one u potpunosti odnose na njih ili se odnose na njih. Regionalna (i uključivo zavičajna) pripadnost njegovala se kroz povijest među pripadnicima različitih generacija, a s obzirom na regionalnu i zavičajnu pozicioniranost i prepoznatljivost Hrvata u Kaliforniji to se nastojanje održavalo i kroz postojanje regionalnih udruženja koje je okupljalo pripadnike različitih regija, a najčešće su to u Kaliforniji bila dalmatinska društvena i sportska udruženja (Čizmić i sur., 2005; Grbić Jakopović, 2014). Najviše prosječno slaganje ispitanici su iskazali u odnosu prema tvrdnjama „Kada me netko pita o mojem podrijetlu, često ističem svoju regionalnu ili zavičajnu pripadnost” (75 %), „Izrazito sam ponosan/na na svoju regionalnu ili zavičajnu pripadnost” (84 %) te prema tvrdnji „Volim slušati glazbu i kuhati jela koja su svojstvena mome zavičaju” (74 %). Najmanje slaganje u prosjeku su ispitanici iskazali prema tvrdnjama „Često posjećujem regionalne ili zavičajne klubove u Kaliforniji” (54 %) i „Smatram da je moj zavičaj posebniji od

drugih" (43 %). Detaljnije analize o regionalnom identitetu bit će prikazane u sljedećem potpoglavlju.

7.2. Suvremeni identitet sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji

U drugom će dijelu ovoga poglavlja biti prikazani rezultati statističkog testiranja postavljenih istraživačkih hipoteza. Testiranju hipoteza pristupit će se provedbom parametrijske ili neparametrijske statistike, ovisno o zadovoljenim uvjetima za provedbu parametrijske statistike koja posjeduje veću statističku snagu, ali podrazumijeva više zadovoljenih pretpostavki koje determiniraju korištenje iste (Marusteri i Bacarea, 2010: 28; Uttley, 2019: 146-147). Uz veličinu uzorka, neovisnost mjerenja, postojanje zavisne varijable na intervalnoj ili omjernoj ljestvici koji su kao uvjeti zadovoljeni, prije odabira statističke procedure testirat će se normalnost distribucije⁷⁰, kao i pretpostavka o homogenosti varijanci što će biti prikazano u nastavku. U slučaju posvemašnje narušenosti predviđenih uvjeta za provedbu parametrijskih statističkih testova, pojedine će hipoteze biti testirane neparametrijskim statističkim testovima.

7.2.1. Etnički identitet i aspekti identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji

Govoreći o etničkom identitetu, kao i o aspektima identiteta, koji su kao konstrukti mjereni (u prethodnom poglavlju) opisanim instrumentima, u ovom dijelu rezultata istraživanja prikazani su podaci koji daju uvid u prosječnu važnost etničkog identiteta za sjevernoameričke Hrvate u Kaliforniji, odnosno rezultati prosječne važnosti pojedinih aspekata identiteta.

U nastavku će se stoga, dati odgovor na opću hipotezu postavljenu u ovom radu, a koja glasi:

Sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji imaju visoku prosječnu izraženost etničkog identiteta te pridaju umjerenu prosječnu važnost socijalnoj dimenziji identiteta.

Spomenuto je kako se etnički identitet mjerio instrumentom od 12 čestica koje su u prethodnim istraživanjima tvorile dvofaktorsku strukturu konstrukta etničkog identiteta. Kako bi se u ovom istraživanju utvrdilo postojanje navedenih dimenzija provedena je

⁷⁰ Uz analizu statističkih parametara kao što su mjere asimetrije (Skewnes) i mjere zaobljenosti (Kurtosis) te grafičkih prikaza izlaznih rezultata kroz pravokutni dijagram, S-L dijagram i histogram s krivuljom, koristit će se statistički testovi o normalnosti distribucije od kojih se ističu Kolmogorov-Smirnovljev i Shapiro-Wilk test čiji statistički neznačajni rezultati ukazuju na postojanje normalne distribucije (Mishra i sur., 2019: 69-70).

konfirmatorna faktorska analiza. Instrument kojim se mjeri konstrukt etničkog identiteta sastoji se od 12 čestica i skale s 4 stupnja (1 Izrazito se ne slažem, 2 Ne slažem se, 3 Slažem se, 4 Izrazito se slažem).⁷¹ Kako bi se utvrdilo da su podaci pogodni za provedbu faktorske analize, proveden je standardni statistički Kaiser-Meyer-Olkin test (KMO test). Za ovaj skup podataka KMO iznosi 0,922 što znači da se faktorska analiza može provesti. Također, provedeni Bartlettov test sferičnosti pokazao se statistički značajnim ($p < 0,05$). Nakon provedene analize, dobivena je dvofaktorska struktura koja kumulativno objašnjava 64,19 % varijance u podacima.

Dobivena dva faktora etnički identitet opisuju kroz emocionalnu i praktičnu dimenziju. Emocionalna dimenzija odnosi se na emocionalne i identifikacijske procese etničkog identiteta, odnosno na osjećaje ponosa, pripadnosti i dobrobiti koju pojedinac osjeća prilikom identifikacije s vlastitom etničkom skupinom. Praktična dimenzija opisuje istraživanje i sudjelovanje u aktivnostima koje se vežu uz etničku skupinu te se odnosi na svjesno djelovanje i ulaganje vremena kako bi se pojedinac povezao s vlastitom etničkom skupinom kroz učenje i sudjelovanje u etničkim aktivnostima. U drugim istraživanjima dobivena je slična struktura, uglavnom dva faktora koji označavaju razvojnu i kognitivnu komponentu, odnosno afektivnu komponentu (Phinney, 1992: 156; Pegg i Plybon, 2005: 250; Brown i sur., 2014: 154-155). Provedena je ortogonalna varimax rotacija te su dobivene vrijednosti koeficijenta korelacije i varijabli prikazane u Tablici 14.

⁷¹ Izračunata unutarnja konzistentnost za ovaj instrument u provedenom istraživanju vrlo je visoka, a prikazana je u metodološkom poglavlju (Cronbach $\alpha = 0,925$).

Tablica 14. Koeficijenti korelacije faktora i varijabli

ETNIČKI IDENTITET	EMOCIONALNA DIMENZIJA	PRAKTIČNA DIMENZIJA
Osjećam se dobro zbog svoje kulturne ili etničke pripadnosti	0,850	
Sretan sam što sam član skupine kojoj pripadam	0,814	
Osjećam snažnu privrženost vlastitoj etničkoj skupini	0,809	
Jako sam ponosan na svoju etničku skupinu	0,786	
Imam snažan osjećaj pripadnosti vlastitoj etničkoj skupini	0,723	
Prilično dobro razumijem što znači pripadati mojoj etničkoj skupini	0,709	
Sudjelujem u kulturnim praksama svoje skupine, kao što su autohtona hrana, glazba ili običaji	0,657	
Imam jasan osjećaj svog etničkog podrijetla i što ono znači za mene	0,621	
Puno razmišljam o tome kako će na moj život utjecati moja pripadnost etničkoj skupini		0,827
Aktivan/na sam u organizacijama ili društvenim grupama koje uglavnom uključuju članove moje vlastite etničke skupine		0,666
Kako bih saznao više o svom etničkom podrijetlu, često sam razgovarao s drugim ljudima o svojoj etničkoj skupini		0,651
Proveo/la sam vrijeme pokušavajući saznati više o svojoj etničkoj skupini, primjerice svoju povijest, tradiciju i običaje		0,602

Izvor: vlastito istraživanje

Dakle, mjerni instrument za etnički identitet u ovom istraživanju također tvori dvofaktorsku strukturu, a kako bi se odgovorilo na prvi dio opće hipoteze etnički identitet sagledat će se kao kompozitna varijabla.

Tablica 15. *Prosječna izraženost etničkog identiteta*

	M	SD
Proveo/la sam vrijeme pokušavajući saznati više o svojoj etničkoj skupini, primjerice svoju povijest, tradiciju i običaje	3,27	0,886
Aktivan/na sam u organizacijama ili društvenim grupama koje uglavnom uključuju članove moje vlastite etničke skupine	2,94	0,902
Imam jasan osjećaj svog etničkog podrijetla i što ono znači za mene	3,60	0,583
Puno razmišljam o tome kako će na moj život utjecati moja pripadnost etničkoj skupini	2,79	0,933
Sretan sam što sam član skupine kojoj pripadam	3,61	0,572
Imam snažan osjećaj pripadnosti vlastitoj etničkoj skupini	3,42	0,709
Prilično dobro razumijem što znači pripadati mojoj etničkoj skupini	3,50	0,591
Kako bih saznao više o svom etničkom podrijetlu, često sam razgovarao s drugim ljudima o svojoj etničkoj skupini	3,22	0,779
Jako sam ponosan na svoju etničku skupinu	3,66	0,567
Sudjelujem u kulturnim praksama svoje skupine, kao što su autohtona hrana, glazba ili običaji	3,44	0,653
Osjećam snažnu privrženost vlastitoj etničkoj skupini	3,57	0,638
Osjećam se dobro zbog svoje kulturne ili etničke pripadnosti	3,63	0,552

N=226

Izvor: vlastito istraživanje

U Tablici 15. prikazane su prosječne vrijednosti pojedine čestice za konstrukt etničkog identiteta prema kojima je vidljivo visoko prosječno slaganje ispitanika s obzirom na postavljene tvrdnje ($M = 3,38$, $SD = 0,697$). Kada se tvrdnje sagledaju pojedinačno, najveće prosječno slaganje ispitanici su izrazili prema čestici „Jako sam ponosan na svoju etničku skupinu“ ($M = 3,66$, $SD = 0,567$), a najmanje prosječno slaganje izrazili su prema čestici „Puno razmišljam o tome kako će na moj život utjecati moja pripadnost etničkoj skupini“ ($M = 2,79$, $SD = 0,933$). Skupno sagledano, ispitanici su prosječno izrazili visokopozitivne stavove prema navedenim česticama etničkog identiteta što znači da se osjećaju dobro zbog svoje etničke pripadnosti, imaju izraženu privrženost prema etničkoj skupini te njeguju etničku praksu. Može se zaključiti kako je dio prve hipoteze koji se odnosi na etnički identitet potvrđen jer *sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji iskazuju visoko prosječno slaganje s navedenim tvrdnjama koje sagledane zajedno tvore konstrukt etničkog identiteta.*

Drugi dio hipoteze odnosi se na prosječnu važnost koju ispitanici pridaju pojedinim aspektima identiteta, konkretnije socijalnoj dimenziji identiteta, iz poznatog instrumenta *The Aspects of Identity Questionnaire* koji inače ima 35 čestica koje čine 3 dimenzije plus posebne čestice koje čine odvojenju, četvrtu, dimenziju koja se može koristiti zasebno.⁷² U ovom istraživanju korištene su 3 dimenzije instrumenta koje ujedno prezentiraju osobni, socijalni i kolektivni aspekt identiteta, odnosno u skladu s postavljenom općom hipotezom ovdje je naglasak na socijalnoj dimenziji identiteta.

Kako bi se navedene dimenzije korištenog instrumenta potvrdile potrebno je bilo provesti faktorsku analizu. Provedeni Kaiser-Meyer-Olkin test kao uvjet za provođenje faktorske analize je ostvaren (KMO = 0,880). Uz to, Bartlettov test sferičnosti pokazao je statističku značajnost ($p < 0,05$). Korištenjem faktorske analize dobivena su tri faktora koja kumulativno objašnjavaju 48,35 % varijance u podacima.⁷³ Dobivene vrijednosti koeficijenata korelacije i varijabli prikazane su u sljedećoj tablici.

⁷² Ispitanicima je ponuđena 5-stupanjska Likertova ljestvica:

- 1 = Nije važno za moj osjećaj tko sam
- 2 = Pomalo je važno za moj osjećaj tko sam
- 3 = Donekle je važno za moj osjećaj tko sam
- 4 = Vrlo je važno za moj osjećaj tko sam
- 5 = Izuzetno je važno za moj osjećaj tko sam

⁷³ Izračunata unutarnja konzistentnost za ovaj instrument vrlo je visoka, a prikazana je u metodološkom poglavlju (Cronbach $\alpha = 0,913$).

Tablica 16. Koeficijenti korelacije faktora i varijabli

DIMENZIJE IDENTITETA	SOCIJALNA	OSOBNNA	KOLEKTIVNA
Vaša privlačnost drugim ljudima	0,748		
Vaš ugled i ono što drugi misle o Vama	0,688		
Dojam koji ostavljate na drugoga	0,641		
Vaša popularnost u društvu drugih ljudi	0,631		
Vaš fizički izgled	0,600		
Spoznaja da kao osoba ostajete isti, iako život donosi mnoge promjene	0,564		
Vaša politička aktivnost	0,556		
Obilježja mjesta gdje živite i gdje ste odrasli	0,540		
Vaše ponašanje u društvu i način na koji se ponašate prilikom upoznavanja	0,515		
Vaš osjećaj da ste jedinstvena osoba, različita od drugih	0,501		
Vaši osjećaji		0,734	
Vaša razmišljanja i ideje		0,713	
Vaši osobni ciljevi i očekivanja		0,661	
Način na koji rješavate strahove i nesigurnosti		0,636	
Vaše želje i maštanja		0,592	
Vaša prosudba samog sebe i mišljenja koje imate o sebi		0,493	
Vaše poznavanje samog sebe		0,483	
Osjećaj ponosa što ste podrijetlom iz Hrvatske			0,813
Vaše etničko podrijetlo			0,803
Poznavanje hrvatskog jezika			0,670
Osjećaj pripadnosti Vašoj lokalnoj zajednici			0,548
Vaša pripadnost obitelji kroz generacije			0,546
Vaša vjeroispovijest			0,522
Vaše osobne vrednote i moralni kriteriji			0,372

U Tablici 16., prikazana je faktorska struktura navedenih čestica, odnosno potvrđene su tri dimenzije identiteta te će prosječna važnost koju sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji pridaju istima (s fokusom na socijalnu dimenziju) biti prikazana u nastavku.

Tablica 17. *Prosječna važnost aspekata identiteta*

	N	M	SD
Vaše osobne vrednote i moralni kriteriji	226	4,59	0,635
Vaše želje i maštanja	226	3,77	1,008
Vaše etničko podrijetlo	226	4,23	0,854
Vaše popularnost u društvu drugih ljudi	226	2,84	1,223
Vaša pripadnost obitelji kroz generacije	226	4,03	1,004
Načini na koje drugi ljudi reagiraju na ono što govorite i radite	226	3,13	1,146
Vaši osobni ciljevi i očekivanja	226	4,12	0,896
Vaš fizički izgled	226	3,53	0,990
Vaša vjeroispovijest	226	3,54	1,452
Vaši osjećaji	226	3,84	1,046
Vaš ugled i ono što drugi misle o Vama	226	3,46	1,147
Obilježja mjesta gdje živite i gdje ste odrasli	226	3,77	0,993
Vaša razmišljanja i ideje	226	4,10	0,914
Vaša privlačnost drugim ljudima	226	3,13	1,146
Način na koji rješavate strahove i nesigurnosti	226	3,52	1,088
Dojam koji ostavljate na drugoga	226	3,62	1,005
Vaše ponašanje u društvu i način na koji se ponašate prilikom upoznavanja	226	3,84	0,986
Vaš osjećaj da ste jedinstvena osoba, različita od drugih	226	3,68	1,098
Osjećaj pripadnosti Vašoj lokalnoj zajednici	226	3,62	1,001
Spoznaja da kao osoba ostajete isti, iako život donosi mnoge promjene	226	3,58	1,105
Vaše poznavanje samog sebe	226	4,23	0,785
Osjećaj ponosa što ste podrijetlom iz Hrvatske	226	4,12	1,021
Vaša prosudba samog sebe i mišljenja kojeg imate o sebi	226	3,87	0,952
Vaša politička aktivnost	226	2,82	1,295
Poznavanje hrvatskog jezika	226	3,74	1,203

Izvor: vlastito istraživanje

Podaci iz gornje tablice ukazuju na prosječnu važnost pojedinih tvrdnji koje tvore tri dimenzije identiteta mjerene poznatim instrumentom o aspektima identiteta. Budući da je u okviru opće hipoteze fokus na prosječnoj važnosti socijalne dimenzije identiteta, vrijednosti iste će biti prikazane u nastavku.

Prema strukturalnim dimenzijama koje su dobivene faktorskom analizom, sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji socijalnoj dimenziji identiteta pridaju umjerenu prosječnu važnost ($M = 3,43$, $SD = 1,099$). Unutar socijalne dimenzije identiteta, sjevernoamerički Hrvati osobito visoko prosječno slaganje pridaju česticama „Vaše ponašanje u društvu i način na koji se ponašate prilikom upoznavanja“ ($M = 3,84$, $SD = 0,986$) te „Obilježja mjesta gdje živite i gdje ste odrasli“ ($M = 3,77$, $SD = 0,933$). Znakovite su i čestice koje su ispitanicima u prosjeku najmanje važne, a to su „Vaša popularnost u društvu drugih ljudi“ ($M = 2,84$, $SD = 1,223$), te „Politička aktivnost“ ($M = 2,82$, $SD = 1,295$) koje kao čestice također pripadaju socijalnoj dimenziji identiteta.

Što se tiče kolektivne dimenzije, ispitanici i toj dimenziji pridaju umjerenu prosječnu važnost ($M = 3,98$, $SD = 1,024$). Visoko prosječno slaganje pokazuju osobito za čestice kolektivne dimenzije koji objedinjavaju elemente etničke, religijske i jezične pripadnosti. Također, navedeno korespondira s iskazanim visoko prosječnim slaganjem o važnosti „Vlastitog etničkog podrijetla“ kao jedne od čestica kolektivnog aspekta identiteta ($M = 4,23$, $SD = 0,854$) što je povezano s prvim dijelom opće hipoteze. S obzirom na naznačeno, drugi dio opće hipoteze potvrđuje se jer *sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji pridaju umjerenu prosječnu važnost socijalnoj dimenziji identiteta.*

Iako je instrument o aspektima identiteta ovdje prikazan kroz tri dimenzije, u istraživačkoj hipotezi naglašena je socijalna dimenzija kao procjena važnosti vanjskih aspekata identiteta (poput reputacije i popularnosti u društvu drugih ljudi), dok se s druge strane osobna dimenzija odnosi na procjenu važnosti unutarnjih aspekata identiteta (uvjerenja, emocije, sposobnosti) (Nario-Redmond i sur., 2004: 145). Naglašena socijalna dimenzija identiteta prvenstveno je bila u fokusu jer se etničkom identitetu u ovom radu u teorijskom smislu pristupa kao komponenti socijalnog identiteta, odnosno u kontekstu pripadnosti socijalnoj (etničkoj) grupi (Malešević, 1994: 35).

S obzirom na to da se pokazalo kako osobe s izraženim socijalnim identitetom preferiraju život u kolektivu više nego u samoći pretpostavka je bila da će sjevernoamerički Hrvati imati izražen socijalni identitet uzimajući u obzir etničku pozadinu i tendenciju očuvanja

identiteta kroz povijest što se inače odražava u etničkom kolektivu (Nario-Redmond i sur., 2004: 162). Također, u prijašnjim se istraživanjima pokazalo da su ispitanici s izraženijim socijalnim identitetom skloniji povezivanju s vjerskim skupinama gdje je naglašena važnost grupnog identiteta i grupne međuovisnosti (Nario-Redmond i sur., 2004: 166). Etnički identitet, prethodno definiran kao samoprocjena značajnosti etniciteta u osobnom životu, socijalni je konstrukt i kao takav podliježe socijalnim razlikovnim granicama, a ne primordijalnim (Byrd, 2012: 4; Grbić Jakopović, 2014: 55). U tom smislu, osnovna pripadnost koju pojedinci unutar etničke skupine mogu osjećati jest religijsko-etnička pripadnost te se u skladu s vlastitim vrijednostima identificiraju različitim od ostalih skupina (Barth, 1969: 10-11; Greeley, 1974: 52).

Dakle, objedinjujući rezultati koji se odnose na opću hipotezu potvrđuju postojanje *visoke prosječne izraženosti etničkog identiteta te umjerene prosječne važnosti socijalne dimenzije identiteta.*

7.2.2. Sociodemografske karakteristike i izraženost etničkog identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji

(H1) *Postoji statistički značajna razlika između sociodemografskih karakteristika ispitanika i izraženosti etničkog identiteta.*

Prva specifična hipoteza ispituje razliku sociodemografskih karakteristika i izraženosti etničkog identiteta. Sociodemografske karakteristike uključuju varijable spol, dob, generaciju iseljenika, obrazovanje, religioznost i političku orijentaciju, dok je izraženost etničkog identiteta, ujedno zavisna varijabla, mjerena na intervalnoj mjernoj ljestvici koja je opisana u četvrtom poglavlju što zadovoljava jedan od uvjeta za provedbu parametrijske statistike.

Prema prethodno opisanoj proceduri, uz zadovoljenje osnovnih uvjeta, pristupilo se analizi statističkih parametara, testova i grafičkih prikaza koji ukazuju na postojanje ili nepostojanje normalne (teorijske) distribucije. Kolmogorov Smirnovljevi i Shapiro-Wilk test kao statistički testovi za testiranje normalnosti distribucije ukazuju na činjenicu da distribucije odabranih varijabli uglavnom značajno odstupaju od normalne distribucije ($p < 0.005$). S druge strane, pokazatelji za mjere zaobljenosti (Kurtosis) i mjere asimetrije (Skewnes) uglavnom ne odstupaju od ± 1 . Općenito, vrijednosti između ≤ 2 za Skewnes i ≤ 4 za Kurtosis koriste se kao referentne vrijednosti za određivanje značajnosti kod testiranja normalnosti distribucije (Mishra i sur., 2019: 70). Dobiveni statistički pokazatelji uklapaju se u navedene referentne točke te najmanja vrijednost Skewnesa iznosi 0,006, a najveća 0,985, odnosno za Kurtosis

najmanja vrijednost iznosi 0,060 i najveća 1,611. Valja naglasiti kako su podaci o društvenim varijablama vrlo rijetko normalno distribuirani, a (parametrijski) statistički testovi poput ANOVE, t-testa i drugih prihvatljiv su odabir kod velikih uzoraka ($N > 100$) čak i ako je distribucija približno slična normalnoj, uz određena odstupanja (Marusteri i Bacarea, 2010: 25). Osim toga, u bivarijatnim statističkim analizama pribjegava se centralnom (središnjem) graničnom teoremu prema kojemu je na dovoljno velikim uzorcima svaka distribucija približna normalnoj distribuciji (Opić, 2011: 192).

Testirajući prvu specifičnu hipotezu prema sociodemografskim varijablama polazi se od varijable spol, a hipoteza glasi:

(H1a) *Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta⁷⁴ s obzirom na spol.*

Deskriptivni pokazatelji ukazuju na to da muškarci i žene imaju visoku prosječnu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,405, SD = 0,503$; $M = 3,378, SD = 0,515$). Navedena se hipoteza o postojanju statistički značajne razlike testirala t-testom nezavisnih uzoraka i uz prethodno zadovoljene pretpostavke za provođenje ovog testa, preostalo je vidjeti rezultate Leveneovog testa o homogenosti varijanci na što ukazuju statistički pokazatelji F-testa i p-vrijednosti. Prema rezultatima Leveneovog testa može se zaključiti da pretpostavka o homogenosti varijanci nije narušena ($F = 0,079, p > 0,05$).⁷⁵ Obzirom na navedeno, nakon uvida u deskriptivne pokazatelje, mogu se prikazati rezultati t-testa nezavisnih uzoraka za navedenu hipotezu.

Tablica 18. *Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na spol*

t-test o jednakosti aritmetičkih sredina						
T	df	sig. (dvostrani test)	Razlika aritmetičkih sredina	Standardna pogreška razlike a.s.	Interval 95 % pouzdanosti za razlike a. s.	
					L1	L2
-0,378	224	0,706	0,269	0,712	- 0,113	- 0,167

Izvor: vlastito istraživanje

⁷⁴ Etnički identitet, kao istraživani i mjereni konstrukt, u hipotezama je postavljen i promatran kao kompozitna varijabla što znači da su originalne varijable kojima je mjereno zamijenjene aritmetičkom sredinom varijable mjenenog konstrukta.

⁷⁵ $p = 0,779$.

Sukladno izlaznim rezultatima t-testa nezavisnih uzoraka prikazanih u gornjoj tablici, može se zaključiti da ne postoji statistički značajna razlika u izraženosti etničkog identiteta između muških ispitanika i ženskih ispitanica ($t = -0,378$, $df = 224$, $p > 0,05$). Prema tome, H1a hipoteza o postojanju spolnih razlika između izraženosti etničkog identiteta se odbacuje.

(H1b) *Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na dob.*⁷⁶

Prema deskriptivnim pokazateljima u izraženosti etničkog identiteta za varijablu dob pokazalo se da sve dobne skupine imaju visoku prosječnu izraženost etničkog identiteta, s tim da kategorija najmlađih ispitanika (≤ 33) ima najveću prosječnu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,439$, $SD = 0,519$), a kategorija najstarijih ispitanika (≥ 60) ima najmanju prosječnu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,319$, $SD = 0,547$).

Provjera testa o homogenosti varijanci kao jedan od uvjeta za nastavak tumačenja razlika među skupinama što će se testirati statističkom procedurom jednosmjerne analize varijance ukazala je na to da pretpostavka o jednakosti varijanci nije narušena ($F = 0,519$, $p > 0,05$).⁷⁷ S obzirom na to da pretpostavka o jednakosti varijanci nije narušena, pribjegava se daljnjoj analizi statističkih pokazatelja jednosmjerne analize varijance.

⁷⁶ Dob je u anketnom upitniku mjerena na omjernoj mjernoj ljestvici te se za potrebe statističke procedure prilagodila (Visual Binning tehnikom) i podijelila u kategorije. Prema frekvencijama kreirane varijable dob_kategorije nisu se pojavile nedostajuće vrijednosti, a u uzorku ima najviše ispitanika mlađih od 33 godine ($N = 60$) s tim da su sve četiri novonastale kategorije otprilike jednako raspoređene.

$\leq 33 = 60$ ispitanika

$34 - 48 = 59$ ispitanika

$49 - 59 = 51$ ispitanik

$\geq 60 = 56$ ispitanika

⁷⁷ $p = 0,669$.

Tablica 19. Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na dob

ANOVA					
	Zbroj kvadrata	Stupnjevi slobode	Sredina kvadrata	F	Sig.
Između skupina	0,419	3	0,140	0,534	0,659
Unutar skupina	58,049	222	0,121		
Ukupno	58,468	225			

Izvor: vlastito istraživanje

Prema statističkim pokazateljima jednosmjerne analize varijance za nezavisne uzorke koji su vidljivi u Tablici 19., može se zaključiti da se ispitanici statistički značajno ne razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na dob ($F(3, 222) = 0,534, p > 0,05$). Sukladno tome, H1b hipoteza ne može se prihvatiti jer razlike između izraženosti etničkog identiteta i dobi nisu statistički značajne.

(H1c) *Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na generaciju iseljeničtva.*

Deskriptivni pokazatelji izraženosti identiteta ukazuju na ukupnu visoku prosječnu izraženost etničkog identiteta svih generacija iseljeničtva ($M = 3,388, SD = 0,509$). Od proučavanih skupina, druga generacija iseljenika ima najveću prosječnu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,534, SD = 0,481$). S druge strane, prva te četvrta i starija generacija iseljenika ima najmanju prosječnu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,189, SD = 0,516; M = 3,122, SD = 0,428$). Provedeni Leveneov test o jednakosti varijanci za odabrane varijable ukazuje na to da su varijance homogene, stoga je ta pretpostavka, u svrhu daljnjih statističkih testiranja, zadovoljena ($F = 0,962, p > 0,05$).⁷⁸ Kako bi se potvrdila ili opovrgnula postavljena hipoteza o razlikama u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na generaciju iseljeničtva provedena je

⁷⁸ $p = 0,411$.

jednosmjerna analiza varijance za nezavisne uzorke čiji su pokazatelji prikazani u sljedećoj tablici.

Tablica 20. *Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na generaciju iseljeničtva*

ANOVA					
	Zbroj kvadrata	Stupnjevi slobode	Sredina kvadrata	F	Sig.
Između skupina	5,834	3	1,945	8,203	0,001
Unutar skupina	52,634	222	0,237		
Ukupno	58,468	225			

Izvor: vlastito istraživanje

Dobiveni rezultati F-omjera ukazuju na to da postoji statistički značajna razlika između promatranih skupina (generacije iseljeničtva) u izraženosti etničkog identiteta ($F(3, 222) = 8,203, p < 0,05$). Daljnjom post-hoc analizom bit će prikazane višestruke usporedbe prema kojima će se vidjeti kakve su razlike među promatranim skupinama u odnosu na zavisnu varijablu.

Tablica 21. Statistički pokazatelji višestrukih usporedba nakon post-hoc analize za varijablu generacija iseljništva⁷⁹

(I) Generacija iseljništva	(J) Generacija iseljništva	Razlika aritmetičkih sredina (I-J)	Standardna pogreška razlike a.s.	Sig.	Interval 95 % pouzdanosti razlike a.s.	
					Donja granica	Gornja granica
Prva generacija	Druga generacija	-0,345	0,077	0,000	-0,563	-0,127
	Treća generacija	-0,156	0,101	0,506	-0,442	0,131
	Četvrta generacija	-0,067	0,149	0,977	-0,352	0,487
Druga generacija	Prva generacija	0,345*	0,774	0,000	0,127	0,563
	Treća generacija	0,189	0,092	0,240	-0,069	0,449
	Četvrta generacija	0,412*	0,142	0,041	0,010	0,813
Treća generacija	Prva generacija	0,156	0,102	0,506	-0,131	0,442
	Druga generacija	-0,189	0,091	0,240	-0,445	0,069
	Četvrta generacija	0,223	0,157	0,570	-0,219	0,665
Četvrta generacija ⁸⁰	Prva generacija	-0,670	0,148	0,977	-0,487	0,353
	Druga generacija	-0,412*	0,142	0,041	-0,813	-0,011
	Treća generacija	-0,223	0,157	0,570	-0,665	0,219

*statistički značajna razlika aritmetičkih sredina na razini značajnosti od 5 %

Post-hoc analiza provedenog Scheffeovog testa potvrđuje početnu deskriptivnu analizu razlika u izraženosti etničkog identiteta među proučavanim skupinama, odnosno ukazuje na to da postoji statistički značajna razlika između druge i četvrte i starije generacije iseljništva ($p < 0,05$) te druge i prve generacije iseljništva ($p < 0,05$). Prosječna izraženost etničkog identiteta u skupini druge generacije iseljništva je veća ($M = 3,534$) u odnosu na

⁷⁹ S obzirom na to da postoji više različitih post-hoc testova koje istraživač može odabrati u odnosu na to je li pretpostavka o homogenosti narušena ili nije, istraživačica se odlučila na najstroži post-hoc test, Scheffeov test, koji pribjegava analizi svih linearnih kombinacija aritmetičkih sredina te se njime teže utvrđuje statistički značajna razlika među proučavanim kategorijama nego što je to slučaj kod drugih post-hoc testova (Horvat i Mijoč, 2019: 413).

⁸⁰ *Četvrta i starija generacija.

prosječnu izraženost prve generacije iseljništva ($M = 3,189$) te četvrte i starije generacije iseljništva ($M = 3,122$).

Što se tiče veličine učinka provedene jednosmjerne analize varijance za nezavisne uzorke, pokazatelji ukazuju na to da statistički značajne i potvrđene razlike među skupinama imaju srednju veličinu učinka ($\eta^2 = 0,0997$). Dakle, H1c hipoteza, koja glasi da se ispitanici statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na generaciju iseljništva, je potvrđena.

(H1d) Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na stupanj obrazovanja.⁸¹

Krenuvši od deskriptivnih pokazatelja za izraženost etničkog identiteta s obzirom na stupanj obrazovanja, u prosjeku se pokazalo da niže obrazovani ispitanici (završena osnovna i srednja škola) imaju prosječno višu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,436$, $SD = 0,504$) od ispitanika koji imaju najviši stupanj obrazovanja (završen magisterij i doktorat) ($M = 3,220$, $SD = 0,568$). Kako bi se utvrdilo postoji li statistički značajna razlika među navedenim grupama potrebno je bilo provesti jednosmjernu analizu varijance za nezavisne uzorke. Povrh ostalih preduvjeta koji su zadovoljeni i opisani na početku ovog potpoglavlja, potrebno je testirati hipotezu o homogenosti varijanci proučavanih skupina. Rezultati Leveneovog testa pokazuju da je hipoteza o homogenosti varijanci potvrđena što znači da su varijance proučavanih skupina približno jednake ($F = 2,385$, $p > 0,05$).⁸²

⁸¹ Originalna ordinalna varijabla stupanj obrazovanja za potrebe testiranja razlika među grupama sličnih veličina transformirana je u novu varijablu koja ima tri kategorije. Prva kategorija obuhvaća osnovnu i srednju školu, druga kategorija visoko obrazovanje (prvi stupanj) i treća kategorija objedinjava ispitanike koji imaju završen magisterij i doktorat.

⁸² $p = 0,094$.

Tablica 22. Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na stupanj obrazovanja

ANOVA					
	Zbroj kvadrata	Stupnjevi slobode	Sredina kvadrata	F	Sig.
Između skupina	1,976	2	0,988	3,901	0,022
Unutar skupina	56,492	223	0,253		
Ukupno	58,468	225			

Izvor: vlastito istraživanje

Dobiveni rezultati F-omjera ukazuju na to da postoji statistički značajna razlika između stupnja obrazovanja i izraženosti etničkog identiteta ($F(2, 223) = 3,901, p < 0,05$). Korištena post-hoc analiza, točnije Scheffeov test pokazat će među kojim skupinama postoji utvrđena statistički značajna razlika.

Tablica 23. Statistički pokazatelji višestrukih usporedba nakon post-hoc analize za varijablu stupanj obrazovanja

(I) Stupanj obrazovanja	(J) Stupanj obrazovanja	Razlika aritmetičkih sredina (I-J)	Standardna pogreška razlike a.s.	Sig.	Interval 95 % pouzdanosti razlike a.s.	
					Donja granica	Gornja granica
Prva kategorija	Druga kategorija	-0,005	0,091	0,998	-0,231	0,220
	Treća kategorija	0,215	0,106	0,129	-0,045	0,476
Druga kategorija	Prva kategorija	0,005	0,091	0,998	-0,221	0,231
	Treća kategorija	0,220*	0,081	0,027	0,020	0,421
Treća kategorija	Prva kategorija	-0,215	0,106	0,129	-0,476	0,045
	Druga kategorija	-0,220*	0,081	0,027	-0,421	-0,020

*statistički značajna razlika aritmetičkih sredina na razini značajnosti od 5 %

Rezultati Scheffeovog post-hoc testa ukazuju na pomalo drugačije razlike među skupinama u odnosu na deskriptivne pokazatelje i prosječne vrijednosti. Naime, prema post-hoc analizi i pokazateljima prikazanim u gornjoj tablici, druga i treća kategorija stupnja obrazovanja se statistički značajno razlikuju. Drugim riječima, ispitanici s najvišim obrazovanjem koji su svrstani u treću kategoriju (završen magisterij ili doktorat) statistički značajno se razlikuju u izraženosti identiteta ispitanika koji pripadaju drugoj kategoriji (završen prvi stupanj visokog obrazovanja) ($p < 0,05$), odnosno ispitanici koji imaju završen prvi stupanj visokog obrazovanja imaju višu prosječnu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,441$, $SD = 0,474$) od ispitanika koji imaju najviši stupanj obrazovanja ($M = 3,220$, $SD = 0,568$). Izračunati pokazatelj veličine učinka pokazuje da provedena jednosmjerna analiza varijance za nezavisne uzorke ima veličinu učinka potvrđene razlike male veličine ($\eta^2 = 0,0348$). Zaključuje se kako je H1d hipoteza, koja glasi da se ispitanici statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na stupanj obrazovanja, potvrđena.

(H1e) *Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na religioznost.*⁸³

Deskriptivni podaci za izraženost etničkog identiteta s obzirom na religioznost ukazuju na to da u potpunosti religiozni ispitanici imaju veću prosječnu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,529$, $SD = 0,471$) od ispitanika koji su u potpunosti nereligiozni ($M = 2,946$, $SD = 0,542$). Slično je i s deskriptivnim pokazateljima za uglavnom religiozne koji imaju veću prosječnu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,485$, $SD = 0,396$) u odnosu na uglavnom nereligiozne ispitanike ($M = 3,067$, $SD = 0,451$). Ispitanici koji se svrstavaju u kategoriju niti religiozni niti nereligiozni imaju srednju prosječnu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,095$, $SD = 0,646$). Prije analize statističkih pokazatelja koji će pružiti uvid u to postoji li statistički značajna razlika među skupinama ispitanika ili su navedene razlike u deskriptivnim pokazateljima rezultat slučajnih varijacija među skupinama, potrebno je testirati hipotezu o homogenosti varijanci. Provedeni Leveneov test ukazuje na to da je hipoteza o homogenosti varijanci potvrđena, odnosno da su varijance proučavanih skupina približno jednake ($F = 1,489$, $p > 0,05$).⁸⁴

⁸³ Varijabla religioznost mjerena na skali od 1 do 10 transformirana je u 5 kategorija. Prva kategorija uključuje skupinu ispitanika koji su u potpunosti nereligiozni, druga kategorija ispitanike koji su uglavnom nereligiozni, treća kategorija ispitanika koji nisu niti religiozni niti nereligiozni, četvrta kategorija ispitanika koji su uglavnom religiozni i peta kategorija ispitanika koji su u potpunosti religiozni.

⁸⁴ $p = 0,209$.

Tablica 24. Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na stupanj religioznosti

ANOVA					
	Zbroj kvadrata	Stupnjevi slobode	Sredina kvadrata	F	Sig.
Između skupina	9,663	4	2,416	10,940	0,000
Unutar skupina	48,805	221	0,221		
Ukupno	58,468	225			

Izvor: vlastito istraživanje

Dobiveni rezultati F-omjera ukazuju na to da postoji statistički značajna razlika između stupnja religioznosti i izraženosti etničkog identiteta ($F(4, 221) = 10,940, p < 0,05$). Provedeni post-hoc test pokazat će među kojim se skupinama nalazi utvrđena statistički značajna razlika.

Tablica 25. Statistički pokazatelji višestrukih usporedba nakon post-hoc analize za varijablu stupanj religioznosti

(I) Stupanj religioznosti (J) Stupanj religioznosti		Razlika aritmetičkih sredina (I-J)	Standardna pogreška razlike a.s.	Sig.	Interval 95 % pouzdanosti razlike a.s.	
					Donja granica	Gornja granica
Prva kategorija	Druga kategorija	-0,120	0,156	0,964	-0,607	0,367
	Treća kategorija	-0,148	0,162	0,932	-0,652	0,354
	Četvrta kategorija	-0,538*	0,137	0,005	-0,096	-0,112
	Peta kategorija	-0,582*	0,134	0,001	-1,001	-0,164
Druga kategorija	Prva kategorija	0,120	0,156	0,964	-0,367	0,607
	Treća kategorija	-0,028	0,139	1,000	-0,460	0,403
	Četvrta kategorija	-0,418*	0,109	0,006	-0,757	-0,079
	Peta kategorija	-0,462*	0,105	0,001	-0,791	-0,134
Treća kategorija	Prva kategorija	0,148	0,162	0,932	-0,354	0,652
	Druga kategorija	0,028	0,139	1,000	-0,403	0,460
	Četvrta kategorija	-0,389*	0,116	0,027	-0,751	-0,027
	Peta kategorija	-0,434*	0,113	0,007	-0,786	-0,081
Četvrta kategorija	Prva kategorija	0,538*	0,137	0,005	0,112	0,964
	Druga kategorija	0,418*	0,109	0,006	0,079	0,757
	Treća kategorija	0,389*	0,116	0,027	0,027	0,751
	Peta kategorija	-0,044	0,073	0,985	-0,272	0,184
Peta kategorija	Prva kategorija	0,582*	0,134	0,001	0,164	1,001
	Druga kategorija	0,462*	0,105	0,001	0,134	0,791
	Treća kategorija	0,434*	0,113	0,007	0,081	0,786
	Četvrta kategorija	0,044	0,073	0,985	-0,184	0,272

*statistički značajna razlika aritmetičkih sredina na razini značajnosti od 5 %

Prema provedenom Scheffeovom testu, pokazalo se da postoje statistički značajne razlike između četvrte i pete kategorije i svih drugih kategorija ispitanika ($p < 0,05$). Drugim riječima, ispitanici koji su uglavnom religiozni ili u potpunosti religiozni razlikuju se u izraženosti identiteta od uglavnom nereligioznih i potpuno nereligioznih ispitanika, odnosno ispitanika koji su niti religiozni niti nereligiozni. Prethodna tvrdnja prema kojoj se religiozni ispitanici razlikuju od nereligioznih nije rezultat slučajnih varijacija među skupinama, nego je statistički značajna. Uglavnom religiozni ($M = 3,485$, $SD = 0,396$) i u potpunosti religiozni ispitanici ($M = 3,592$, $SD = 0,471$) imaju veću prosječnu izraženost etničkog identiteta od uglavnom nereligioznih ($M = 3,067$, $SD = 0,451$) i u potpunosti nereligioznih ispitanika ($M = 2,946$, $SD = 0,542$). Pokazatelj za veličinu učinka provedenog testiranja pokazuje veličinu učinka potvrđene razlike velike veličine ($\eta^2 = 0,1652$).⁸⁵ Sukladno navedenom, postavljena H1e hipoteza prema kojoj se ispitanici statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na religioznost je potvrđena.

*(H1f) Ispitanici se statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na političku orijentaciju.*⁸⁶

Prvotni, deskriptivni, uvid u izraženost etničkog identiteta s obzirom na političku orijentaciju pokazuje da ispitanici treće kategorije, dakle desne političke orijentacije, u prosjeku imaju veću izraženost etničkog identiteta ($M = 3,516$, $SD = 0,491$) od ispitanika prve kategorije, odnosno lijeve političke orijentacije ($M = 3,249$, $SD = 0,458$). Ispitanici koji pripadaju drugoj kategoriji, odnosno centar političke orijentacije nalaze se između ove dvije kategorije u odnosu na prosječnu izraženost etničkog identiteta ($M = 3,329$, $SD = 0,537$). Rezultati Leveneovog testa, kao jednog od uvjeta za daljnju provedbu statističkog testiranja, potvrđuju pretpostavku o približnoj jednakosti varijanci proučavanih skupina ($F = 2,655$, $p > 0,05$).⁸⁷

⁸⁵ Svaka vrijednost iznad 0,14 smatra se velikom veličinom učinka, dok je sve ispod 0,06 mala veličina učinka (Cohen, 1988).

⁸⁶ Originalna 10-stupnjevana skala za političku orijentaciju transformirana je u ukupno tri kategorije. Prvoj kategoriji pripadaju ispitanici skloni lijevoj političkoj opciji, drugoj kategoriji ispitanici skloni centru (niti lijevo niti desno) i trećoj kategoriji pripadaju ispitanici skloni desnoj političkoj opciji.

⁸⁷ $p = 0,072$.

Tablica 26. Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na političku orijentaciju

ANOVA					
	Zbroj kvadrata	Stupnjevi slobode	Sredina kvadrata	F	Sig.
Između skupina	2,903	2	1,415	5,285	0,003
Unutar skupina	55,565	223	0,249		
Ukupno	58,468	225			

Izvor: vlastito istraživanje

Prema vrijednosti F-omjera može se utvrditi da postoji statistički značajna razlika između političke orijentacije ispitanika i izraženosti etničkog identiteta ($F(2, 223) = 5,285, p < 0,05$). Scheffeov test, u sklopu post-hoc analize, omogućit će uvid u podatke o tome koje skupine se međusobno razlikuju s obzirom na izraženost etničkog identiteta.

Tablica 27. Statistički pokazatelji višestrukih usporedba nakon post-hoc analize za varijablu politička orijentacija

(I) Politička orijentacija	(J) Politička orijentacija	Razlika aritmetičkih sredina (I-J)	Standardna pogreška razlike a.s.	Sig.	Interval 95 % pouzdanosti razlike a.s.	
					Donja granica	Gornja granica
Prva kategorija	Druga kategorija	-0,080	0,088	0,660	-0,298	0,137
	Treća kategorija	-0,267*	0,084	0,007	-0,475	-0,060
Druga kategorija	Prva kategorija	0,080	0,088	0,660	-0,137	0,298
	Treća kategorija	-0,187	0,077	0,055	-0,377	0,003
Treća kategorija	Prva kategorija	0,267*	0,084	0,007	0,060	0,475
	Druga kategorija	0,187	0,077	0,055	-0,003	0,377

*statistički značajna razlika aritmetičkih sredina na razini značajnosti od 5 %

Podaci iz Tablice 27. pokazuju da postoje statistički značajne razlike između prve i treće kategorije ispitanika, odnosno između ispitanika lijeve političke orijentacije i desne političke orijentacije ($p < 0,05$). Konkretno, deskriptivni pokazatelji razlike aritmetičkih sredina ne prepisuju se slučajnim varijacijama između navedenih skupina, nego se smatraju statistički značajnima. Prema svemu iznesenome, ispitanici desne političke orijentacije imaju veću izraženost etničkog identiteta ($M = 3,516$, $SD = 0,491$) od ispitanika lijeve političke orijentacije ($M = 3,249$, $SD = 0,458$). Provedena statistička procedura ima veličinu učinka potvrđene razlike male veličine ($\eta^2 = 0,0571$). Može se zaključiti da je postavljena H1f hipoteza prema kojoj se ispitanici statistički značajno razlikuju u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na političku orijentaciju potvrđena.

Sumirajući rezultate prve specifične hipoteze o postojanju statistički značajne razlike između sociodemografskih karakteristika (uključene varijable spol, dob, generacija iseljeničtva, obrazovanje, religioznost, politička orijentacija) u izraženosti etničkog identiteta može se zaključiti kako je navedena specifična hipoteza djelomično potvrđena jer nije utvrđena statistički značajna razlika između svih navedenih varijabli. Naime, statistička značajnost utvrđena je kod varijabli generacija iseljeničtva, stupanj obrazovanja, religioznost i politička orijentacija dok ista nije utvrđena za varijable spol i dob.

S obzirom na povijesni imigracijski kontekst američkog društva u kojemu je većini doseljene populacije religija bila glavni kolektivni oslonac te su uvelike svoj identitetski status temeljili na afirmaciji tradicionalnih religijskih vjerovanja i uvjerenja, ne iznenađuje činjenica da je najveća statistička značajnost, odnosno veličina učinka, postignuta u odnosu na religioznost i izraženost etničkog identiteta (Herberg, 1960: 12; Gleason, 1983: 912). Tome u prilog idu i pojedini rezultati istraživanja koji ukazuju na to da religiozne institucije u SAD-u nisu imale važnu ulogu samo u duhovnoj domeni, nego i društvenoj, odnosno kolektivnoj i individualnoj socioekonomskoj domeni iseljenika i njihovih potomaka (Hirschman, 2004: 1207-1208). Osobito se ističe simbolička povezanost religije i etniciteta te činjenica da etnicitet može poprimiti obilježja religije i obrnuto (Kumpes, 1991: 371).

Sukladno trendovima istraživanja iseljeničtva koji se uglavnom temelje na perspektivi zemlje iseljenja ili useljenja i integracije, Hrستیć i Šakić (2022: 17) istaknuli su potrebu za sagledavanjem ove teme u kontekstu razlika u odnosu na generaciju iseljeničtva, regionalne razlike te obrazovnu strukturu i slično pa je shodno tome posebno zanimljivo istaknuti potvrđene statistički značajne razlike u kontekstu generacije iseljeničtva i stupnja obrazovanja koje su obuhvaćene ovom specifičnom hipotezom.

7.2.3. Društveni angažman sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji i izraženost etničkog identiteta

(H2) Postoji pozitivna povezanost između odabranih društvenih karakteristika ispitanika i etničkog identiteta.

Druga specifična hipoteza, za razliku od prve, ispituje povezanost između odabranih varijabli stoga će i statistička obrada podataka uključiti testove koji utvrđuju odnos povezanosti među varijablama. U ispitivanju povezanosti među varijablama najčešće se koristi korelacijski test koji ispituje linearnu povezanost. U parametrijskoj proceduri to je Pearsonov koeficijent korelacije, dok je u neparametrijskoj proceduri to Spearmanov koeficijent korelacije ranga. U odabiru prikladnog testa za testiranje ove hipoteze potrebno je uvidjeti jesu li pretpostavke o provedbi parametrijskog testa zadovoljavajuće. Polazeći od parametrijske procedure, uz ostale uvjete koji su već dostignuti i opisani na početku ovog potpoglavlja, potrebno je osvrnuti se na preostale uvjete koji su nužni za korištenje Pearsonovog koeficijenta korelacije. Uz neovisnost opažanja i veličinu uzorka koji su zadovoljavajući, potrebno je bilo provjeriti uvjet postojanja numeričkih varijabli, linearnosti, normalnosti distribucije i postojanja eventualnih izdvojenica. S obzirom na to da za Pearsonov koeficijent korelacije obje varijable (zavisna i nezavisna) moraju biti numeričke, taj je uvjet narušen jer je jedna od varijabli mjerena na ordinalnoj skali. Osim toga, normalnost distribucije narušena je za dvije nezavisne varijable te su prisutne izdvojenice koje ukazuju na određena odstupanja od ostalih rezultata na istoj varijabli. Prema navedenom, uvjeti za provedbu parametrijskog statističkog testa u ispitivanju povezanosti između varijabli su narušeni te će se u testiranju druge specifične hipoteze koristiti neparametrijski statistički test, odnosno Spearmanov koeficijent korelacije ranga.

(H2a) Postoji pozitivna povezanost između sudjelovanja u aktivnostima hrvatskih zajednica/klubova/institucija u Kaliforniji i etničkog identiteta.

Navedena hipoteza uključuje intervalnu zavisnu varijablu i ordinalnu nezavisnu varijablu o učestalosti sudjelovanja u aktivnostima hrvatskih iseljenika u zajednicama/klubovima/institucijama. Prosječne vrijednosti za izraženost etničkog identiteta naznačene su u prethodnom poglavlju, a što se tiče sudjelovanja u aktivnostima hrvatskih zajednica/klubova/institucija u Kaliforniji pokazalo se da najveći broj ispitanika u takvim aktivnostima sudjeluje nekoliko puta godišnje ($N = 226$, $f = 98$, $M = 3,04$). Vrijednosti provedenog neparametrijskog (dvosmjernog) testa o povezanosti među varijablama prikazane su u sljedećoj tablici.

Tablica 28. Pregled izlaznih rezultata Spearmanove korelacijske analize za varijable učestalost sudjelovanja u aktivnostima hrvatskih zajednica/klubova/institucija u Kaliforniji i etničkog identiteta

		Etnički identitet	Učestalost sudjelovanja
Spearman' s rho	R	1,000	0,571**
Etnički identitet	Sig. (dvosmjerni)	,	0,000
	N	226	226
Učestalost sudjelovanja	R	0,571**	1,000
	Sig. (dvosmjerni)	0,000	,
	N	226	226

**korelacija statistički značajna na razini 0,01 % (dvosmjerni test)

Prema izlaznim rezultatima Spearmanovog koeficijenta korelacije ranga pokazalo se da postoji statistički značajna povezanost između sudjelovanja ispitanika u aktivnostima hrvatskih iseljenika u zajednicama/klubovima/institucijama i izraženosti etničkog identiteta na razini 99 % pouzdanosti procjene. Učestalost sudjelovanja ispitanika u takvim aktivnostima pozitivno je i snažno povezana⁸⁸ s izraženošću etničkog identiteta ($r = 0,571$, $N = 226$, $p < 0,05$). Navedeni podaci dovode do zaključka da je H2a hipoteza, koja glasi da postoji pozitivna povezanost između sudjelovanja u aktivnostima hrvatskih zajednica/klubova/institucija u Kaliforniji i etničkog identiteta, potvrđena.

(H2b) *Postoji pozitivna povezanost između poznavanja etničkog (hrvatskog) jezika i etničkog identiteta.*

U teorijskom pregledu literature, između ostalog, naglašena je važnost etničkog jezika u njegovanju vlastitog etničkog identiteta. Etnički jezik u ovom je istraživanju mjeran kroz čestice poznavanje etničkog jezika i pričanje na etničkom jeziku u obitelji.⁸⁹ Deskriptivni podaci ukazuju na to da, od ukupnog broja ispitanika, 54 % ispitanika hrvatski jezik navodi kao materinski, odnosno 46 % ispitanika engleski jezik navodi kao materinski jezik. Više od pola ispitanika (57 %) gotovo uvijek ili često razgovara na hrvatskom jeziku u obitelji, dok s druge strane 21 % ispitanika gotovo nikad ne razgovara s članovima obitelji na hrvatskom

⁸⁸ Prema Cohenu (1988), snažna korelacija je u rasponu od 0,5 do 1 i od -0,5 do -1, umjerena korelacija obuhvaća raspon od 0,3 do 0,49, odnosno -0,3 do -0,49 te se slaba korelacija odnosi na raspon od 0,1 do 0,29, odnosno -0,1 do -0,29.

⁸⁹ Ispitanicima je postavljeno pitanje „Kako biste ocijenili vlastito znanje hrvatskog jezika?“ te „Koliko često s ostalim članovima obitelji razgovarate na hrvatskom jeziku?“

jeziku. Kako bi se utvrdila pretpostavljena povezanost između ovih varijabli, proveden je Spearmanov koeficijent korelacije ranga čije su vrijednosti prikazane u donjoj tablici.

Tablica 29. Pregled izlaznih rezultata Spearmanove korelacijske analize za varijable poznavanje etničkog (hrvatskog) jezik i etnički identitet

		Etnički identitet	Poznavanje etničkog jezika
Spearman' s rho	R	1,000	0,167**
Etnički identitet	Sig. (dvosmjerni)	,	0,012
	N	226	226
Poznavanje etničkog j.	R	0,167**	1,000
	Sig. (dvosmjerni)	0,012	,
	N	226	226

**korelacija statistički značajna na razini 0,05 (dvosmjerni test)

Prema vrijednostima Spearmanovog koeficijenta korelacije pokazalo se da postoji statistički značajna pozitivna povezanost između varijabli poznavanje etničkog (hrvatskog) jezika i etničkog identiteta na razini pouzdanosti od 95 %. Međutim, izlazni rezultati korelacijske analize pokazuju da je korelacija između ovih varijabli slaba ($r = 0,167$, $N = 226$, $p < 0,05$). Premda koeficijent korelacije pokazuje da je korelacija između varijabli pozitivna i relativno mala, H2b hipoteza koja glasi da postoji pozitivna povezanost između poznavanja etničkog (hrvatskog) jezika i etničkog identiteta može se potvrditi.

(H2c) *Postoji pozitivna povezanost između posjećivanja hrvatske crkve u Kaliforniji i etničkog identiteta.*

Uloga katoličke crkve za Hrvate izvan domovine je neprikosnovena, što je, osobito za Hrvate u Kaliforniji, elaborirano u prvom dijelu teorijskog pregleda ove disertacije. Ponajviše zato, u ovoj se hipotezi propituje postoji li povezanost između odlazaka ispitanika u hrvatsku crkvu u Kaliforniji i izraženosti njihovog etničkog identiteta. Od ukupnog broja ispitanika, 59 % njih često ili povremeno odlazi na misu ($N = 133$), 15 % ispitanika to čini rijetko ($N = 33$), a

26 % gotovo nikad ili nikad (N = 60). Provedeni Spearmanov koeficijent korelacije ranga pokazat će postoji li ili ne postoji statistički značajna povezanost među ovim varijablama.

Tablica 30. Pregled izlaznih rezultata Spearmanove korelacijske analize za varijable posjećivanje hrvatske crkve u Kaliforniji i etnički identitet

		Etnički identitet	Posjećivanje hrvatske crkve
Spearman' s rho	R	1,000	0,490**
Etnički identitet	Sig. (dvosmjerni)	,	0,000
	N	226	226
Posjećivanje hr. crkve	R	0,490**	1,000
	Sig. (dvosmjerni)	0,000	,
	N	226	226

**korelacija statistički značajna na razini 0,01 (dvosmjerni test)

Izlazni rezultati Spearmanovog koeficijenta korelacije pokazuju postojanje statistički značajne pozitivne povezanosti između varijabli posjećivanje hrvatske crkve i etničkog identiteta na razini 99 % pouzdanosti procjene. Uz to, koeficijent korelacije ranga pokazuje da je utvrđena statistički značajna pozitivna i umjerena povezanost ($r = 0,490$, $N = 226$, $p < 0,05$). Dakle, hipoteza H2c prema kojoj postoji pozitivna povezanost između posjećivanja hrvatske crkve u Kaliforniji i etničkog identiteta je potvrđena.

Rezimirajući rezultate druge specifične hipoteze o postojanju statistički značajne razlike između odabranih društvenih karakteristika (*sudjelovanje u aktivnostima hrvatskih zajednica/klubova/institucija u Kaliforniji, poznavanje etničkog (hrvatskog) jezika, posjećivanje hrvatske crkve u Kaliforniji*) i izraženosti etničkog identiteta može se zaključiti kako je navedena specifična hipoteza potvrđena s tim da su pojedine utvrđene povezanosti slabe do umjerene. Zbog činjenice da je etnički identitet socijalni konstrukt bilo je važno uzeti u obzir varijable koje se reflektiraju na suodnos kulturnih čimbenika, društvenih procesa i etničkog identiteta (Pegg i Plybon, 2005: 261; Brady i Caplan, 2009: 33- 34). Krenuvši od sudjelovanja u

aktivnostima hrvatskih zajednica/klubova/institucija u Kaliforniji i etničkog identiteta, pokazalo se da postoji pozitivna snažna povezanost među navedenim varijablama. Slaba povezanost izražena je među varijablama poznavanje etničkog (hrvatskog) jezika i etničkog identiteta, dok je umjerena povezanost utvrđena između posjećivanja hrvatske crkve u Kaliforniji i etničkog identiteta.

Navedene su relacije adresirane u literaturi, a poglavito je postavljen naglasak na kulturološkim običajima koji se očituju kroz sudjelovanje u aktivnostima etničkih zajednica i obilježavanju različitih etničkih obljetnica te je također nezaobilazna sastavnica unutar konstrukta etničkog identiteta poznavanje etničkog jezika (Yinger, 1977: 1117; Lindholm, 2007: 370; Brady i Caplan, 2009: 64). Opisane karakteristike dio su vanjskog aspekta etničkog identiteta te se manifestiraju kroz ponašanje pojedinaca, a najčešće se odnose na poznavanje etničkog jezika i sudjelovanje u aktivnostima vlastite etničke skupine (Malešević, 1994: 43).

Uključena varijabla o učestalosti posjećivanja hrvatske crkve u Kaliforniji dio je vanjskog aspekta etničkog identiteta koji se odnosi na etničke kulturno-društvene aktivnosti, ali i učenje etničkog jezika za potomke hrvatskih iseljenika što se često odvijalo u župnim crkvama (Stanković, 1998: 30; Čizmić i sur., 2005: 75). Rezultati istraživanja o ovom aspektu uklapaju se u teorijske uvide o zauzetosti Katoličke crkve u kulturno-umjetničkim i socijalnim aktivnostima iseljeničke populacije što se preklapa s općim društveno-religijskim ambijentom specifičnim za povijest iseljavanja američkog društva (Hirschman, 2004: 1212; Čizmić, 1994: 15).

7.2.4. Regionalni (zavičajni) identitet sjevernoameričkih Hroata u Kaliforniji

Posljednja specifična hipoteza odnosi se na instrument regionalnog (zavičajnog) identiteta. Čestice koje sačinjavaju konstrukt regionalnog (zavičajnog) identiteta autorica je izradila samostalno, vodeći se česticama MEIM instrumenta i prilagodivši ga specifičnostima regionalnog identiteta.

Ukupno je instrument sadržavao 7 čestica koje se odnose na konstrukt regionalnog (zavičajnog identiteta).⁹⁰ Provedeni Kaiser-Meyer-Olkin test iznosi KMO = 0,838 te se Bartlettov test sferičnosti pokazao statistički značajnim što opravdava korištenje faktorske

⁹⁰ Ispitanicima je ponuđena 4-stupanjska skala:

- 1 = Uopće se ne odnosi na mene
- 2 = Ne odnosi se na mene
- 3 = Odnosi se na mene
- 4 = U potpunosti se odnosi na mene

analize ($p < 0,05$). Nakon provedene analize, dobivena je jednofaktorska struktura koja kumulativno objašnjava 46,69 % varijance u podacima.⁹¹ Dobivene vrijednosti koeficijena korelacije i varijabli prikazane su u sljedećoj tablici.

Tablica 31. *Koeficijenti korelacije faktora i varijabli*

	REGIONALNI (ZAVIČAJNI) IDENTITET
Izrazito sam ponosan/na na svoju regionalnu ili zavičajnu pripadnost	0,850
Osjećam snažnu pripadnost prema vlastitoj regiji ili zavičaju	0,814
Volim slušati glazbu i kuhati jela koja su svojstvena mojem zavičaju	0,809
Kada me netko pita o mojemu podrijetlu, često ističem svoju regionalnu ili zavičajnu pripadnost	0,786
Često posjećujem regionalne ili zavičajne klubove u Kaliforniji	0,723
Smatram da je moj zavičaj posebniji od drugih	0,709
Osjećam veću privrženost regionalnoj ili zavičajnoj zajednici u Kaliforniji	0,657

Izvor: vlastito istraživanje

Dakle, cilj je u zadnjem dijelu ovog poglavlja odgovoriti na posljednju specifičnu hipotezu koja glasi:

(H3) Sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji imaju visoku prosječnu izraženost regionalnog identiteta.

⁹¹ Kreirani instrument kojim se mjeri regionalni (zavičajni) identitet pokazuje izvrsnu unutarnju konzistenciju čiji je pokazatelj Cronbach α koeficijent koji za ovaj instrument iznosi 0,805, što znači da se može smatrati pouzdanim mjernim instrumentom.

Tablica 32. *Prosječna izraženost regionalnog (zavičajnog) identiteta*

	M	SD
Osjećam snažnu pripadnost prema vlastitoj regiji ili zavičaju	3,12	0,756
Često posjećujem regionalne ili zavičajne klubove u Kaliforniji	2,35	0,979
Kada me netko pita o mojem podrijetlu, često ističem svoju regionalnu ili zavičajnu pripadnost	2,92	0,821
Osjećam veću pripadnost regionalnoj ili zavičajnoj zajednici u Kaliforniji	2,59	0,916
Izrazito sam ponosan/na na svoju regionalnu ili zavičajnu pripadnost	3,10	0,771
Smatram da je moj zavičaj posebniji od drugih	2,59	0,949
Volim slušati glazbu i kuhati jela koja su svojstvena mome zavičaju	2,89	0,831

N = 226

Sagledano pojedinačno, najviše prosječno slaganje sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji odnosi se na tvrdnju „Osjećam snažnu pripadnost prema vlastitoj regiji ili zavičaju“ (M = 3,12, SD = 0,756), odnosno na tvrdnju „Izrazito sam ponosan/na na svoju regionalnu ili zavičajnu pripadnost“ (M = 3,10, SD = 0,771). S druge strane, najmanje prosječno slaganje iskazano je prema tvrdnjama „Često posjećujem regionalne ili zavičajne klubove u Kaliforniji“ (M = 2,35, SD = 0,979), odnosno „Osjećam veću pripadnost regionalnoj ili zavičajnoj zajednici u Kaliforniji“ (M = 2,59, SD = 0,916) te „Smatram da je moj zavičaj posebniji od drugih“ (M = 2,59, SD = 0,949). Unatoč tome što nije moguće potvrditi hipotezu o tome da ispitanici imaju visoku prosječnu izraženost regionalnog identiteta, nije ju sasvim moguće niti opovrgnuti stoga je ova hipoteza djelomično potvrđena s obzirom na to da ispitanici pokazuju umjereno prosječno slaganje s postavljenim tvrdnjama (M = 2,79, SD = 0,860).

Izraženost regionalnog identiteta ispitivana je u ovom istraživanju jer se na osobit način u Kaliforniji promicala regionalna ili zavičajna pripadnost što je vidljivo kroz postojanje i djelovanje niza regionalnih zajednica, klubova i udruženja. Nastojanje da sačuvaju regionalne (zavičajne) običaje te iste prenesu svojim potomcima, rezultiralo je osnivanjem regionalnih udruženja. Kao što su se razvijale etničke zajednice i domovi, tako su se paralelno etablirale i zajednice koje su okupljale ljubitelje zavičaja ili pojedine regije u Hrvatskoj, a u Kaliforniji su to dominantno dalmatinske zajednice. Brojni hrvatski iseljenici članovi su udruženja Društva prijatelja Hajduka Los Angeles (DPHLA) u sklopu kojega se svake godine tradicionalno organizira manifestacija „Bila noć“ u Kaliforniji. Također, brojni se Dalmatinci okupljaju i djeluju u *Dalmatinsko-Američkom Klubu* koji je 1926. godine otvoren pod nazivom *The Jugoslav*

Club of San Pedro te je ime istoga promijenjeno nakon osamostaljenja Republike Hrvatske, a danas djeluje pod nazivom *Dalmatian-American Club of San Pedro*. Deskriptivni pokazatelji prikazani u prethodnom poglavlju ukazuju na to da je u ispitivanoj populaciji više od polovice sjevernoameričkih Hrvata čija je regionalna (zavičajna) pripadnost vezana za Dalmaciju (68 %). Isto tako, povijesni izvori svjedoče o tome da su stanovnici sa šireg dalmatinskog područja i priobalja najviše iseljavali u Kaliforniju koja ih je neodoljivo podsjećala na Dalmaciju te su svoje običaje nastojali što više sačuvati kao tradicionalnu baštinu svoje regije (Bukovčan, 2006: 80; Čizmić i sur., 2005: 35; Patafta, 2021: 141). Često su kroz povijest tiskane različite regionalne novine, poput *Croatian Slavonian Harmony*, a prve hrvatske novine tiskane su u San Franciscu 1892. godine pod nazivom *Dalmatinska zora* (Ivanišević, 1991: 127). Također, *Croatian American Cultural Center* sa sjedištem u San Franciscu osnovan je davne 1857. od strane tek doseljenih Hrvata s priobalnog dalmatinskog područja.⁹² Tada je bilo uobičajeno i učestalo osnivanje regionalnih zajednica, a slični primjeri takvih organizaciju u San Franciscu su *Blato (Korcula) Club* i *Brac Club*.

Premda nedostaje istraživanja o regionalnim obilježjima iseljeničke populacije na što su ukazali Hrstić i Šakić (2022), dobiveni se rezultati mogu uvjetno usporediti s rezultatima istraživanja Cifrića i Nikodema na općoj populaciji (2007) koji ukazuju na to da regionalne skupine imaju jako dobro mišljenje o sebi, odnosno da uglavnom imaju bolje mišljenje o svojoj regionalnoj skupini nego o drugim regionalnim skupinama. Zanimljivo je istaknuti da je ta čestica u ovom istraživanju u prosjeku najmanje izražena jer sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji u prosjeku ne smatraju da je njihova regija (ili zavičaj) posebniji od drugih ($M = 2,59$; $SD = 0,949$).

Sukladno povijesnim i aktualnim podacima o postojanju regionalnih organizacija i njegovanju regionalnih posebnosti hrvatskih iseljenika u Kaliforniji, može se konstatirati da sličan trend potvrđuju i empirijski podaci prema kojima sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji u prosjeku imaju umjereno izražen regionalni identitet. Prema tome, H3 hipoteza djelomično je potvrđena.

⁹² Više o tome na linku: <https://croatianamericanweb.org/about/>.
Preuzeto, 5. prosinca 2023.

8. ZAKLJUČNA RASPRAVA

U ovom je radu razmatran odnos etničkog identiteta i migracijskog procesa na skupini sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji temeljen na anketnom istraživanju koje je uključivalo relevantne skale i varijable koje se odnose na (etnički) identitet, migracijski proces te sociodemografski, društveni i iseljenički status ciljane skupine. Glavni nalazi istraživanja zaključno će se raspraviti u kontekstu suvremenih pristupa identitetu koji su detaljnije elaborirani u teorijsko-konceptualnom okviru rada. Pritom će se poglavito koristiti suvremeni sociološki i socio-psihološki pristupi i teorije, srodna istraživanja identiteta te povijesni i suvremeni pogledi na migracijske procese i iseljavanje Hrvata na sjevernoamerički kontinent, odnosno saveznu državu Kaliforniju.

Prva skupina glavnih nalaza nije izravno povezana s glavnim i posebnim ciljevima istraživanja, nego se odnosi na relevantni empirijski okvir temeljen na deskriptivnoj statistici koji je nužan za zaključnu raspravu o dobivenim rezultatima istraživanja. Pitanja na kojima je kreirana dekriptivna statistika bila su, kako je navedeno, uvrštena u anketno istraživanje na kojem se temelji ovaj rad, s obzirom na to da su postojeći srodni izvori vrlo rijetki, a ne postoje relevantni izvori koji se izravno odnose na ciljanu skupinu.

U pogledu identiteta dva su nalaza relevantna za zaključnu raspravu. Prvi se odnosi na etničko podrijetlo i etničku pripadnost. U odnosu na etničko podrijetlo tri četvrtine ispitanika navodi hrvatsko etničko podrijetlo, a jedna četvrtina mješovito. Među onima s mješovitim podrijetlom jedan od roditelja koji nije hrvatskog podrijetla u većini slučajeva ima podrijetlo u zemljama u kojima je većinsko konfesionalno opredjeljenje stanovništva katoličko. U pogledu etničke pripadnosti odnosno *identitetske priorženosti* (vidi Šakić i sur., 2021) ispitanici ističu hrvatsku etničku pripadnost, zatim američku i u manjem broju na trećem mjestu zavičajnu, odnosno regionalnu. Ovi rezultati u teorijskom smislu podupiru pristupe i teorije koje identitet promatraju kao relativno stabilnu kategoriju (vidi Abdelal i sur., 2009) te ističu važnost etničkog identiteta u otporu asimilacijskim procesima u američkom društvu poznatim pod nazivom *melting pot* (vidi Katunarić, 1980; Mesić, 2006; Castles, 2010). Međutim, nužno je upozoriti da se ovi rezultati mogu protumačiti u smislu trenda, a nikako generalizirati s obzirom na ograničenja povezana s reprezentativnošću uzorka.

Druga skupina glavnih nalaza odnosi se glavni cilj istraživanja, to jest analizu izraženosti etničkog identiteta sjevernoameričkih Hrvata i socijalne dimenzije identiteta sukladno teorijsko-konceptualnom okviru disertacije. Odgovori na glavni cilj provjereni su kroz jednu opću hipotezu koja sadrži dva posebna aspekta identiteta. Prva se odnosi na etnički identitet kao zaseban konstrukt, a druga na socijalnu dimenziju identiteta kao jednu od mogućih dimenzija identiteta prema teoriji socijalnog identiteta (SIT). U pogledu etničkog identiteta utvrđena je njegova visoka prosječna izraženost što se podudara s teorijskom tvrdnjom da je etnički identitet (u ovom slučaju sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji) transpovijesno i translokalno prenosiv (Fearon, 1999: 10). U teorijsko-konceptualnom okviru spomenuta je važnost konstrukta identiteta u istraživanju etniciteta i iseljništva, osobito u američkom društvu u kojem očuvanje etniciteta ima snažnu ulogu za identitet, a osim toga navedeni pojmovi su u relacijskom odnosu te je prvi način pripadanja i diferencijacije od Drugih upravo etnicitet, odnosno pripadnost etničkoj skupini (Gleason, 1983: 910, 929; Katunarić, 1980: 20).

Kao socijalni konstrukt, etnički identitet kategoriziran je kroz socijalne i psihološke procese na što utječe kultura i sociokulturno okruženje. Iako nijedna komponenta nije nužna za opstojnost etničkog identiteta, koji među populacijom sjevernoameričkih Hrvata može perzistirati i na nominalnoj razini, važne komponente poput jezika, tradicije i kulture pokazale su se značajnima za identitet proučavane populacije u povijesnom i sociokulturnom kontekstu. U američkom društvu napose se ističe važnost etničkog podrijetla roditelja i poznavanje etničkog jezika kao glavnih derivata etničkog identiteta (Brady i Caplan, 2009: 64). U ovom istraživanju pokazalo se kako jedna četvrtina sjevernoameričkih Hrvata ima mješovito etničko podrijetlo što s jedne strane upućuje na činjenicu da je većina ispitanika homogena u etničkom smislu, ali istovremeno na činjenicu da i takvi ispitanici imaju visoku izraženost etničkog identiteta što je povezano sa širim sociokulturnim ambijentom u američkom društvu i kulturnom pozadinom većine bračnih partnera u mješovitim brakovima koji nemaju hrvatsko podrijetlo. Korišteni instrument sadržavao je vanjske i unutarnje te objektivne i subjektivne aspekte identiteta koji su objašnjeni u teorijskom dijelu disertacije. Vanjski aspekti uglavnom se odnose na društvene aktivnosti unutar etničkih krugova vlastite etničke skupine, a unutarnji aspekti vezani su za subjektivne osjećaje, odnosno objektivni aspekti su povijest, kultura i zajedničko iskustvo, a subjektivni je aspekt osoban stupanj etničke samoidentifikacije (Malešević, 1994: 39,43). Ova poveznica etniciteta i identiteta jedna je od glavnih karakteristika novog multikulturalizma u američkom društvu (Matas, 2012: 292). Osim toga, društveno-povijesni razvoj američkog društva u cijelosti je povezan s etničkim skupinama što u osnovi

utječe na to kako se Amerikanci identificiraju na prvoj razini. Dakle, etnički identitet nije samo jedan od brojnih identifikacijskih i referentnih točaka u američkom društvu nego je, kao takav, uobičajen izvor i način identifikacije te samoprezentacije većine (Hirschman, 2004: 1209; Katunarić, 1980: 17, 20).

U kontekstu njegovanja etniciteta u američkom društvu, važno je istaknuti kako asimilacijski procesi nisu neizbježni jer postoje različiti načini perzistiranja etničkih skupina u američkom društvu te asimilacija ne prožima jednako sve iseljeničke zajednice (Alba i Nee, 2003: 273-275). Hrvati u Americi od početaka su nastojali odupirati se asimilacijskim procesima premda se smatra da su Hrvati u Kaliforniji najviše asimilirani u američko društvo u odnosu na Hrvate iz drugih saveznih država (Prpić, 1997: 321; Čizmić i sur., 2005: 40-41). Međutim, rezultati prvog dijela opće hipoteze koji pokazuju visoku prosječnu izraženost etničkog identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji u skladu su s općim nastojanjima etničkih zajednica u SAD-u koje su na poseban način jačale proces očuvanja etničkog identiteta, osobito potomaka hrvatskih iseljenika koji su bili pod izraženijim utjecajem asimilacijskih procesa (Telišman, 1985: 71-72). Novije tendencije pokazuju ipak da mnoge etničke zajednice, a posebice religijske, hrvatski naziv imaju samo u simboličkom smislu, dok u zadnjih tridesetak godina navire val podilaženja mlađih generacija asimilaciji i religijskoj integraciji u lokalne američke crkve (Bižaca, 2017: 13; Markić, 2020: 495-496). Osim toga, često se pojavljuje segmentirani oblik asimilacije koji se odnosi na različitu adaptaciju različitih grupa u različita društvena okružja, a najčešće se ovaj oblik asimilacije odnosi na mješovite brakove (Rumbaut, 2015: 81, 86). Kvantitativni pokazatelji ukazuju na to da je takvih u ovom istraživanju otprilike 25 %, odnosno da jedna četvrtina sjevernoameričkih Hrvata navodi mješovito etničko podrijetlo što znači da roditelji pripadaju različitim etničkim skupinama.

U pogledu socijalne dimenzije identiteta valja napomenuti da je njezino uvrštenje u glavni cilj u skladu sa suvremenim preporukama o proširenju konstrukta identiteta koji je često reduciran na etničku komponentu što je u suvremenom kontekstu redundantno zbog postojanja višestrukih pripadnosti, a samim time i višestrukih, često fluidnih, identiteta. Kako bi se proširila istraživačka perspektiva identiteta, u statističku je analizu uvršteno niz mogućih vanjskih i unutarnjih odrednica koji moguće determiniraju suvremeni identitet sjevernoameričkih Hrvata (Hrstić i Šakić, 2022: 16-17). Nastavno na navedeno, odrednice socijalne dimenzije identiteta, iz dodane skale, percipirane su kao umjereno prosječno važne među sjevernoameričkim Hrvatima u Kaliforniji. Među odrednicama koje tvore dimenziju socijalnog identiteta osobita važnost pripisana je obilježjima mjesta života i odrastanja te

vlastitog ponašanja u društvu drugih ljudi i prilikom upoznavanja s drugim ljudima. U drugim istraživanjima, dimenzija socijalnog identiteta najviše je bila izražena kroz čestice pripadnosti vlastitoj obitelji kroz generacije, poznavanje materinskog jezika i osjećaja ponosa što su hrvatski građani, dok su najmanje važnima percipirali pripadnost svojoj lokalnoj zajednici što se u ovom istraživanju nametnulo visoko izraženim (Šakić i sur., 2009b: 125). Jedini usporedivi empirijski pokazatelji identitetskog aspekta u ovakvim kategorijama jesu pokazatelji iz istraživanja hrvatskog iseljništva s projekta „ZAJedno srce, jedna duša, jedna Hrvatska“. Prema pokazateljima iz tog istraživanja, obje grupe ispitanika izrazile su visoku prosječnu važnost prema objema dimenzijama identiteta (osobnoj i socijalnoj) s tim da se pokazalo kako iseljenička populacija pridaje veću prosječnu važnost jednom i drugom aspektu (Perić Pavišić i sur., 2022b: 119-120). U istom istraživanju potvrđeno je da su mladi koji imaju izraženiji socijalni identitet skloniji povratničkim aspiracijama što bi u budućnosti bilo zanimljivo analizirati na populaciji sjevernoameričkih Hrvata. S obzirom na naznačeni teorijski model, u okviru teorije socijalnog identiteta prema rezultatima za socijalnu dimenziju identiteta, može se konstatirati da se ista u ovom obliku manifestira kroz pripadnost određenoj grupi kojoj pojedinac pridaje pozitivan značaj. Također, visoka prosječna važnost ove dimenzije povezana je s činjenicom da se socijalni identitet afirmira u okolnostima kada pojedinac pripadnost vlastitoj grupi favorizira u odnosu na drugu grupu (Šakić, 2009a: 24). Dakle, rezultati opće istraživačke hipoteze potvrđuju teorijsku činjenicu o tome da se privrženost etničkoj grupi reflektira na izraženost etničkog identiteta (Hogg i sur., 1995: 255-256).

Sažeto, na temelju druge skupine glavnih nalaza potvrđeno je da sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji svoj etnički identitet visoko vrednuju kao i ispitivane odrednice socijalne, ali i kolektivne dimenzije identiteta. Drugim riječima, s obzirom na visoku izraženost konstrukta etničkog identiteta, koji je tretiran kao kompozitna varijabla, umjerena prosječna važnost socijalne (i kolektivne) dimenzije identiteta kolidira s time jer se odnosi, između ostalog, na etničko podrijetlo, poznavanje hrvatskog jezika i osjećaja pripadnosti lokalnoj zajednici. Navedeni pokazatelji korespondiraju s dosadašnjim znanstvenim spoznajama prema kojima su važni indikatori etničkog identiteta iseljenika i njihovih potomaka, između ostalog, poznavanje hrvatskog jezika i njegovanje etničke tradicije u obiteljskom okruženju (Telišman, 1990: 262-263; Živković i sur., 1995: 45; Brady i Caplan, 2009: 64). Također, činjenica da sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji imaju visoku prosječnu izraženost etničkog identiteta evidentan je pokazatelj šireg trenda i iskoraka američkog društva nakon borbe za građanska prava 1960-ih godina kada je došlo do velike promjene u percepciji i stavovima o (etničkim)

različitostima. Naime, prije toga je etnička literatura bila marginalizirana te negativno percipirana, a nakon spomenute promjene društvene paradigme nije se promijenio samo društveni stav prema različitosti, nego se postepeno uvodila nova retorika različitosti. Spomenuti procesi rezultirali su liberalnijom politikom identiteta koja se manifestirala kroz pripadnost bilo kojoj društvenoj, etničkoj ili rasnoj skupini te kroz mogućnost višestrukih pripadnosti, odnosno višestrukih identiteta (Matas, 2012: 292).

Treća skupina glavnih nalaza odnosi se na analizu etničkog identiteta u odnosu na neke relevantne sociodemografske varijable i društvene navike ispitanika. U pogledu sociodemografskih varijabli utvrđena je povezanost između stupnja izraženosti etničkog identiteta s generacijom iseljeništa, stupnjem obrazovanja, religioznošću i političkom orijentacijom. Nije utvrđena povezanost sa spolom i dobi. U odnosu na varijablu spola, rezultati ovog istraživanja ne prate rezultate drugih istraživanja u kojima je korišten MEIM instrument jer se u takvim istraživanjima pokazalo da postoji statistički značajna razlika u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na spol (i rasu) (Ponterotto i sur., 2003: 503). Isto se odnosi i na varijablu dob. S druge strane, utvrđene su generacijske razlike u izraženosti etničkog identiteta te prema rezultatima pripadnici druge generacije imaju izraženiji etnički identitet u odnosu na pripadnike prve te četvrte i starije generacije iseljenika. Činjenica je da prva generacija iseljenika nije imala razvijen sociokulturni ambijent koji bi poticao njegovanje etničkog identiteta, nego je isti bio iniciran na samom početku dolaska većeg broja hrvatskih iseljenika na američko tlo. Izuzev djelovanja Katoličke crkve koja je osnivala hrvatske župne crkve u SAD-u u kojima su služili hrvatski svećenici, prvi hrvatski iseljenici postupno su nakon dolaska na američko tlo u duhu američkog fraternalizma osnivali etničke zajednice s popratnim aktivnostima kao mjesta okupljanja hrvatskih iseljenika. To je rezultiralo snažnom grupnom kohezijom i nastojanjem da se kroz povijest hrvatskog iseljeništa u Kaliforniji i drugim savezним državama tradicionalno očuva i njeguje hrvatski etnički identitet. S druge strane, potvrđene razlike u odnosu na četvrtu i stariju generaciju iseljenika mogu se pripisati višegeneracijskom bivanju unutar američkog društva, socijalizacijom u novom okruženju, kao i perzistiranju pluralističkih vrijednosti koje determiniraju fluidnost pripadanja (Alba i Nee, 2003: 215; Mesić, 1998: 2010). Osim toga, pripadnici četvrte i starije generacije najduže su izloženi novim društvenim vrijednostima koje u identitetskom smislu počivaju na bezgraničnom izboru individualnih i višestrukih identiteta koji nisu stalni, nego fluidni (Šakić, 2009a: 23). Što se tiče varijable obrazovanja, utvrđene su razlike između najvišeg stupnja visokog obrazovanja i prvog stupnja visokog obrazovanja, odnosno sjevernoamerički Hrvati s najvišim stupnjem obrazovanja imaju nižu prosječnu izraženost etničkog identiteta od onih

koji imaju završen prvi stupanj visokog obrazovanja. Nadalje, rezultati istraživanja pokazuju da postoje stanovite razlike između religioznih i nereligioznih u izraženosti etničkog identiteta. Konkretno, sjevernoamerički Hrvati koji su uglavnom religiozni ili u potpunosti religiozni imaju veću prosječnu izraženost etničkog identiteta od uglavnom nereligioznih i potpuno nereligioznih te onih koji su niti religiozni niti nereligiozni. Premda ne postoje konkretni podaci koji bi upućivali na jačinu povezanosti religioznosti i etniciteta, povezanost među ovim varijablama u teoriji jest prethodno adresirana (Kumpes, 1991: 371). Osim toga, sve imigrantske zajednice u američkom društvu od samih su početaka bile religiozno orijentirane što je vidljivo kroz izgradnju brojnih religioznih institucija za imigrante koje su na okupu držale pripadnike vlastite etničke skupine održavajući tako homogenost i koheziju unutar vlastite grupe (Hirschman, 2004: 1227; Allen, 2010: 1049). Zadnja varijabla izdvojena za analizu unutar prve specifične hipoteze je politička orijentacija. Rezultati statističkih testova pokazali su da sjevernoamerički Hrvati skloniji desnoj političkoj orijentaciji imaju veću izraženost etničkog identiteta od onih koji su skloniji lijevoj političkoj orijentaciji. Utvrđene razlike u odnosu na političku orijentaciju potrebno je interpretirati u skladu s nekadašnjim društveno-povijesnim okolnostima iseljavanja te činjenicom da su brojni iseljenici odlazili poradi političkih razloga, odnosno straha od represije komunističkog režima u Hrvatskoj (Bukovčan, 2006: 80; Čizmić, 1998a: 20). Osim toga, povijesne i društvene činjenice svjedoče o političkom, medijskom i javnom angažmanu brojnih hrvatskih iseljenika u svrhu stvaranja samostalne hrvatske države, stoga se utvrđene svjetonazorske razlike mogu tumačiti i u tom kontekstu (Čizmić, 1998a: 22). S obzirom na naznačeno, važno je istaknuti da je najznačajnija razlika, odnosno najveća veličina učinka, postignuta za varijablu religioznost, dok se pokazalo kako za varijable spol i dob ne postoji razlika u izraženosti identiteta. To upućuje na zaključak o svojevrsnom generacijskom prijenosu vrijednosti zbog vrijednosnog temelja na kojemu počivaju i religioznost i identitet što ima kao ishod da su religiozni sjevernoamerički Hrvati iz Kalifornije skloniji većem prosječnom izražavanju etničkog identiteta od nereligioznih.

Za analizu odnosa etničkog identiteta i društvenih karakteristika kao indikatori društvenih karakteristika korištene su varijable sudjelovanja u aktivnostima hrvatskih zajednica/klubova/institucija u Kaliforniji, poznavanja etničkog (hrvatskog) jezika i posjećivanje hrvatske crkve u Kaliforniji. Odabrane su društvene karakteristike u teoriji povezivane sa sociološkim poimanjem etniciteta, a najviše se to odnosi na sudjelovanje u etničkim zajednicama i udruženjima koja na bilo koji način okupljaju pripadnike iste etničke grupe (Yinger, 1977: 1117). Utvrđene su slabe do umjerene povezanosti između odabranih varijabli i izraženosti etničkog identiteta. U sociološkoj analizi osobe i identiteta važna je

relacija i odnos osobe i društva, odnosno činjenica da osoba svojim angažmanom oblikuje društvo stvarajući grupne procese, mreže, institucije te vice versa, društvo oblikuje osobu na normativan način olakšavajući tako snalaženje u društvenim interakcijama, ulogama i samorefleksiji (Stets i Burke, 2003: 1-2). Zbog ovoga relacijskog odnosa za sociološki pristup identitetu bilo je važno izdvojiti društvene karakteristike sjevernoameričkih Hrvata s obzirom na postojeće društvene obrasce i činjenicu da pojedinci djeluju u skladu s postojećim društvenim okolnostima (Stryker, 1980: 63; Stets i Burke, 2003: 2). Specifično se to ovdje odnosi na etnički društveni angažman i društvenu strukturu koja je oblikovana pojedincima, ali koja također oblikuje pojedince te determinira njihove identitetske karakteristike. U pogledu odnosa etničkog identiteta i društvenih karakteristika utvrđene povezanosti treba promatrati u svjetlu američkog fraternalizma koji se njeguje od iseljeničkih početaka u svrhu povezivanja, usvajanja novih vrijednosti i očuvanja tradicionalnih vrijednosti koje se vežu za etničko podrijetlo. Ponajviše se to realiziralo u okviru bratskih organizacija i nacionalnih crkava (Čizmić, 1994: 7). Teorijski podaci o važnosti fraternalističkih organizacija za identitet hrvatskih iseljenika u SAD-u ovim su istraživanjem empirijski potvrđeni. Dakle, potvrđena je pozitivna povezanost između sudjelovanja u aktivnostima različitih etničkih zajednica te posjećivanja hrvatske crkve u Kaliforniji i izraženosti etničkog identiteta. Generalno se pokazalo da (religijske) institucije imaju povezujuću i premošćujuću funkciju za iseljenike što utječe na jačanje odnosa unutar vlastite etničke grupe te na povezivanje s članovima drugih grupa (Allen, 2010: 1049). Međutim, utvrđeno je da religijske institucije, naročito u SAD-u, ne zbrinjavaju samo duhovne potrebe iseljenika nego i druge potrebe važne za društveni život iseljenika (Hirschman, 2004: 1207-1208). Takva praksa postoji i među hrvatskim iseljenicima u Kaliforniji te je pri župnim zajednicama osnivano više svjetovnih društava, a neki poput *Saint Anthony's Kolo Club Croatia* djeluju i danas (Grbić Jakopović, 2014: 98). Shodno tome, valja napomenuti da su hrvatske crkve na mnogim mjestima jedine pružale kulturne i etničke sadržaje ovisno o potrebama iseljenika (Čizmić i sur., 2005: 75). Prema svojim potrebama, neki su učili hrvatski jezik kako bi dodatno afirmirali svoje etničko podrijetlo, a tek doseljeni Hrvati učili su engleski jezik kako bi se prilagodili novim uvjetima. Katolička crkva je zbog svoje dugotrajne i intezivne prisutnosti među hrvatskim iseljenicima, vršeci integracijsku, duhovnu i identitetsku ulogu, zasigurno jedna od ključnih institucija u održavanju identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji od daleke povijesti do sadašnjeg trenutka. Poveznica iste u pastoralnoj skrbi za hrvatske iseljenike neraskidiva je u kontekstu očuvanja etničkog identiteta i odupiranja asimilacijskim procesima kroz povijest što je empirijski dokazano ovim

istraživanjem (izraženost etničkog identiteta i razlike u religioznosti te povezanosti kod posjećivanja hrvatske crkve u Kaliforniji i izraženosti etničkog identiteta).

Regionalni (i zavičajni) identitet uvršteni su u istraživanje s obzirom na to da dosadašnje spoznaje o Hrvatima u Kaliforniji upućuju na činjenicu da su oni većinom podrijetlom iz Dalmacije, a istaknuli su se u razvoju ribarske industrije i vinogradarstva te su mnogi od njih razvili svjetski poznate brendove (Prpić, 1997; Čizmić i sur., 2005). Takvo je podrijetlo potvrđeno i u ovom istraživanju (vidi deskriptivnu statistiku u uvodnom dijelu). Većina ostalih su podrijetlom iz Like, Slavonije i Istre, a u manjem broju i iz drugih hrvatskih regija.

Unatoč tomu što nije moguće, sukladno postavljenoj hipotezi, ustvrditi da sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji pokazuju visoku izraženost regionalnog i (uključivo) zavičajnoga etničkog identiteta, visoko slaganje s određenim tvrdnjama ukazuje na to da je ova vrsta identiteta donekle izražena među ispitivanom populacijom. Istraživanja o regionalnom identitetu među iseljeničkom populacijom nisu toliko prisutna u znanstvenoj zajednici, stoga nema konkretnih rezultata za usporedbu, ali postojeća domaća istraživanja slične tematike ukazuju na to da ispitanici u prosjeku imaju bolje mišljenje o vlastitoj regionalnoj skupini nego o drugim regionalnim skupinama. Također, ista istraživanja upućuju na nepostojanje jasnoga regionalnog identiteta kod populacije Ličana, a kao razlog navodi se nedovoljna autohtonost i opći društveni razvitak Like kao regije (Cifrić i Nikodem, 2007: 354; Šakić i sur., 2009b: 116).

Zaključno, suvremeni identitet sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji, predstavljen prvenstveno kroz etničku, socijalnu i regionalnu dimenziju, u prosjeku je visoko izražen, a varijable koje su istaknute u smislu statističke značajnosti su *generacija iseljeničtva*, *religioznost*, *obrazovanje*, *politički svjetonazor*, *sudjelovanje u aktivnostima etničkih udruženja*, *poznavanje etničkog jezika te posjećivanje hrvatske crkve*. S obzirom na pripadnosti koje su uključene u istraživanje, može se uočiti postojanje višestrukih identiteta što je jedna od karakteristika neoliberalnoga globaliziranog svijeta koji pretpostavlja mnogostruke pripadnosti i identitete. Spomenuta heterogenost kao šira slika hrvatskog iseljeničtva pokazala se relevantnom i među hrvatskim iseljenicima i njihovim potomcima u Kaliforniji, a prijepornost mnogih pitanja konstrukta identiteta zahtijeva daljnja sustavna, kvalitativna i kvantitativna istraživanja. U tom kontekstu, u nastavku su navedeni glavni znanstveni doprinosi ovog rada i preporuke za buduća istraživanja.

Kao glavni znanstveni doprinosi ističu se:

1. Premda se, zbog naravi uzorkovanja, ne može govoriti o tome da rezultati ovog istraživanja potpuno objektivno odražavaju stanje u populaciji, ostvarena je većina ciljanih doprinosa i značenja ovog istraživanja u znanstvenom i praktičnom smislu. Imajući u vidu da su znanstvene analize ove tematike vrlo rijetke, a u sociološkim radovima gotovo neznatne, glavni znanstveni doprinos ovog istraživanja očituje se u jedinstvenome sociološkom i sociopsihološkom istraživanju hrvatskih iseljenika u Kaliforniji što ovo istraživanje čini originalnim u znanstvenoj zajednici. Oskudnost u istraživanjima ove tematike rezultat je različitih političkih, ideoloških i društvenih previranja, stoga je jedan od doprinosa ovog istraživanja vremenski odmak od brojnih društvenih promjena koje su oblikovale ovu iseljeničku skupinu i sveobuhvatno sociološko istraživanje iste u suvremenom kontekstu i izoliranome vremenskom trenutku.

2. Uvid u suvremeno stanje identitetskih obilježja sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji, kontekstualiziranje generacijskih razlika i drugih sociodemografskih karakteristika te povezivanje istih s određenim društvenim čimbenicima predstavlja značajan znanstveni doprinos za područje sociologije hrvatskog iseljeničtva i sociologije identiteta što se ovim istraživanjem nastojalo povezati. Značaj znanstvenog doprinosa naročito se povećava zbog specifičnosti ciljane populacije o kojoj ne postoje slični znanstveni podaci.

3. Ovo istraživanje može biti vrijedna polazišna točka za daljnja, sustavnija, kvantitativna i kvalitativna istraživanja koja će biti sve potrebija u znanstvenom i javnom prostoru s obzirom na rastuću brojku hrvatskih iseljenika. Kao što ne postoje sociološke studije u okviru ove tematike, tako ne postoji ni istraživanje koje je provedeno na hrvatskoj iseljeničkoj populaciji u kojemu se koristio validirani instrument za mjerenje etničkog identiteta u društvima koja su multietnička (MEIM instrument), u čemu američko društvo zasigurno prednjači. Ovaj instrument testiran je među više etničkih grupa, a ovo je prvo istraživanje u kojemu je testiran na hrvatskoj etničkoj grupi. Dakle, korišteni instrument za mjerenje etničkog identiteta i instrument o aspektima identiteta na specifičnoj populaciji, kao i kreirani mjerni instrument za regionalni identitet te drugi testirani instrumenti preuzeti s projekta „zaJEDNO srce, jedna duša, jedna HRVATSKA“ koji su prilagođeni ciljevima ovog istraživanja, mogu poslužiti kao predložak budućim istraživačima u širem području hrvatskog iseljeničtva, odnosno među različitim zajednicama Hrvata u Sjevernoj Americi i svijetu.

4. Jedinstveni znanstveni doprinos očituje se u specifičnome interdisciplinarnom teorijskom pregledu konstrukta identiteta i povezivanju istog s istraživačkim aparatom što je zahtjevno s obzirom na opću složenost konstrukta identiteta i hrvatskog iseljništva koji su u ovom istraživanju u fokusu. Navedeno se zasigurno odražava na detaljniji uvid o hrvatskom iseljništvu u Kaliforniji te daje važne obrise suvremene hrvatske dijaspore i identiteta.

Uz navedeni znanstveni doprinos, ovo istraživanje osobito je važno zbog praktičnih implikacija, prvenstveno u kontekstu povezivanja iseljene i domovinske Hrvatske te osnaživanja mreže odnosa što je jedan od strateških i gospodarskih ciljeva Republike Hrvatske. Osim toga, provedbom ovog istraživanja promiče se znanstvena tematika hrvatskog iseljništva u javnom diskursu te diseminacija podataka dobivenih u ovom istraživanju predstavlja podršku iseljeničkoj populaciji u nastojanju za očuvanjem etničkog identiteta, održavanju neraskidive povezanosti s domovinom te namjerama povratka ili preseljenja. Ideja je stoga, finalni istraživački produkt prezentirati (podržavajućim ili aktivnim) članovima iseljeničkih zajednica čime će se odaslati poruka o važnosti iseljeničke tematike, kao i apel za sustavnim znanstvenim proučavanjem ove teme u okviru znanstvenih i stručnih projekata za što je potrebna financijska potpora. Naposljetku, rezultati istraživanja mogu biti važan pokazatelj trenda među hrvatskim iseljenicima u Kaliforniji što može poslužiti kao smjernica u javnim politikama, ali i drugim vladinim i nevladinim organizacijama, u čijem je fokusu iseljništvo Hrvatske u SAD-u i koji svoje djelovanje trebaju temeljiti na znanstvenim istraživanjima ovog tipa.⁹³ Također, diseminacija rezultata istraživanja među domovinskim i izvandomovinskim Hrvatima može bitno utjecati na promicanje važnosti iseljeničke tematike i kao poticaj na djelovanje relevantnih društvenih aktera.

Šakić i Hrstić (2022: 16-17) upozorili su na potrebu obuhvaćanja niza čimbenika u istraživanju hrvatskih iseljenika poput generacije iseljništva, regionalnog podrijetla, stupnja obrazovanja što se prethodno nije istraživalo. Na taj trag, uz navedene doprinose, upućuje i ovo istraživanje. Osim toga preporuke za buduća istraživanja, temeljene na ovom istraživanju idu u smjeru produbljivanja tematike i provedbe terenskog istraživanja za što su potrebni znatni financijski i vremenski resursi, a što je eventualno ostvarivo u okviru većega istraživačkog projekta. Za dubinski uvid u suvremeni identitet sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji preporučuje se provesti kvalitativno istraživanje. Posebne preporuke idu u smjeru

⁹³ Neki primjeri takvih tijela i organizacija su Savjet Vlade Republike Hrvatske za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Hrvatska matica iseljenika i Hrvatski svjetski kongres.

provedbe fokus grupa s pripadnicima različitih generacija sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji čime bi se dobili kvalitativni podaci o tome koja značenja identitetu ciljane skupine subjektivno pridaje te kako se to manifestira u svakodnevici što nije bilo moguće dohvatiti kvantitativnom metodologijom.

9. EXTENDED SUMMARY

Identity, alongside values and social dynamics, stands as a pivotal concept in the social sciences, garnering increasing attention over the past five decades. Estimates suggest that, inclusive of their descendants, the North American Croat population surpasses 2 million individuals residing across North America (Bukovčan, 2006: 84; Grbić Jakopović, 2014: 68). North American Croats, who are the target group in this study, have been integral to the overall immigrant experience in American society since the 1880s. In California, they have been actively practising customs from their homeland since their arrival, which has kept the Croatian ethnic group distinctive to this day (Čizmić, 1993: 1015; Čizmić, 1994: 295). Consequently, they are part of the ethnic heritage of American society and are viewed as an ethnic group with their own position in society, along with their associated culture and language. Existing sources indicate that North American Croats in California have largely managed to preserve their ethnic language, culture, and thus, identity (Živković et al., 1995: 50; Bukovčan, 2006: 85).

Ethnic identity holds paramount significance within American society, as seen in the prevalent tendency among a majority of American citizens to reference their ethnic heritage when asked about their origins—a practice deeply rooted in the history of American immigration (Lindholm, 2007: 370). Ethnic origin has a tangible influence on the lives of numerous Americans, so identity in the immigrant context is an extremely relevant field of scientific research.

Identity is a concept saturated with multiple definitions and meanings, but essentially, it is the most important aspect of what constitutes people, or rather who people believe they are. At the same time, it is both stable and changeable, identical and different, shaped by various external and internal factors. As an integral component of subjective experience, identity is dialectical with society, shaped and maintained by social processes defined by social structure and vice versa—identities can influence structure by maintaining or altering it (Berger and Luckmann, 1992: 201). In terms of basic types of identity, personal and social identity are most commonly mentioned. Personal identity refers to individual and recognizable characteristics, subject to change, while social identity is a social category based on belonging to a certain group governed by shared norms and characteristics (Fearon, 1999: 2).

Given that the target group in this study are North American Croats, who are an ethnic group *par excellence* in the United States, this study centers on contemporary ethnic identity, an essential part in the broader discourse on immigration in American society.

Ethnic identity is simply defined as the significance individuals attribute to ethnicity in their own lives (Byrd, 2012: 4). Important components of ethnic identity include shared culture and mutual construction of reality, language, customs, and rights, although none of these components are necessary for the existence and persistence of an ethnic group (Živković et al., 1995: 45). However, it has been shown that the main sources of ethnic identity in the American context are ethnic affiliation or parental ethnicity and knowledge of the ethnic language (Brady and Caplan, 2009: 64).

To integrate possible important elements in the theoretical analysis of identity, and to prevent reduction of the theoretical and analytical framework, this study has approached identity through three distinct but related theoretical approaches: sociological, cultural-anthropological, and socio-psychological. Within the sociological theoretical framework, identity is perceived as a social category; within the cultural-anthropological approach, as the outcome of culture; and within the socio-psychological perspective, as the psychological manifestation of group and intergroup relations.

It is considered that there is no broader theoretical concept in sociology than the concept of identity, with particular emphasis on national or ethnic identity, which constitutes one aspect of multiple identities (Mesić, 2006: 282). Other multiple identities are social, linguistic, regional, political, religious or spiritual, and numerous others that have emerged throughout history or in contemporary social contexts. From the sociological perspective, identity is therefore a social construct that develops and becomes internalized through the process of socialization, attaining legitimacy through the process of institutionalization (Malešević, 1993: 87).

The emergence of the concept of identity within psychology is usually attributed to the work of Erik Erikson. The theory advocated by Erikson (1980) is based on the fact that individuals go through eight life stages, where each stage presents different and specific challenges. Erikson's approach to identity is psychoanalytic, while we can also distinguish cognitive-developmental and socio-psychological approaches (Mirić, 2001: 52-55).

A cultural-anthropological insight into identity, with a special emphasis on culture, is contained in the fact that individuals find the basis of their identity in the cultural milieu to

which they belong. The identification of an individual with the dominant culture or multiple cultures is especially pronounced in American society, given that the cultural pluralism increases the likelihood of cultural identification. The question is whether a common culture exists in American society, considering that people often refer to the history of immigration and the fact that all Americans are different due to their diverse backgrounds, and most residents of the United States will indicate the place of origin of their ancestors when asked about nationality (Lindholm, 2007: 370). Cultural identity is one of the components of social identity, alongside ethnic identity, and it is necessary to emphasize that ethnicity, culture, identity, and values are interdependent, but not equal categories (Šakić, 2009a: 22).

In the theoretical framework of this study, considerable attention is given to the contemporary theoretical-methodological consensus that encompasses sociological and socio-psychological approaches, notably social identity theory, role identity theory, and identity theory. Recently, some authors advocate for the integration of sociological and psychological perspectives on identity, often referred to as the sociology of social psychology (Šakić, 2009a: 17, 23). The social processes of self-categorization and identification, which underpin social identity, are recognized as multidimensional and highly complex phenomena, aspects that have sometimes been overlooked in socio-psychological research (Reimer et al., 2020: 20). Recognizing the interplay between the socio-psychological and theoretical-methodological approaches is imperative for gaining a comprehensive understanding of the complexity in the construct of identity, necessitating the integration of socio-psychological and sociological perspectives.

Considering that identity research in social sciences started relatively late, in Croatia only a few related studies have been conducted in terms of similar theoretical-analytical and research approaches used in this dissertation. Among the existing related research, the research presence of the Institute of Social Sciences Ivo Pilar stands out the most, with its renowned scientists from several projects and research groups having authored scientific articles, as presented in one of the chapters of the doctoral dissertation.

In this study, a quantitative methodology was employed, specifically utilizing the survey method and web survey questionnaire techniques. Web-based research constitutes a significant advancement in 21st-century methodology, with web surveys being acknowledged for their ecological and financial efficiency, as well as their capacity to facilitate the recruitment of respondents across national borders (Baernholdt and Clarke, 2006: 48; Menon and Muraleedharan, 2020: 1). Particularly in international research endeavors, the utilization of web surveys has become increasingly favored, with many scholars recognizing the

comparative advantages of this approach (Gordon and McNew, 2008; Schneider and Harknett, 2019; Baernholdt and Clarke, 2006; Baltar and Brunet, 2012; Rihtar, 2022).

The research serves both scientific and pragmatic objectives. Scientifically, it contributes to the study of identity and emigration because it is a neglected area in academic and professional circles. Despite existing theoretical insights and historical sources, dedicated scientific inquiry into this particular topic intersection has been scarce. On the other hand, the research holds considerable pragmatic significance, particularly in light of the potential of the Croatian diaspora and its broader implications for the Republic of Croatia. The research results can be used for the planning and implementation of various strategies, public policies, and legislative frameworks addressing the needs of the Croatian diaspora in the United States. Furthermore, the data generated can offer valuable insights to stimulate and strengthen economic and cultural investments in the homeland.

The main aim of this research was:

To determine the average expression of ethnic identity as one of the components of the social identity of Croats in California and to examine the average importance of the social dimension of identity.

Identity relations and specificities are described in the theoretical part of the dissertation. Ethnic identity was measured by an existing and validated instrument (MEIM instrument), while social identity was measured by an instrument on aspects of identity (AIQ).

The principal objective of this study was twofold: Firstly, to ascertain the mean expression of ethnic identity as a constituent element of the social identity construct among Croats residing in California, and secondly, to explore the average significance of the social dimension within the realm of identity. The theoretical underpinnings concerning identity relations and their particularities are delineated within the theoretical framework of the dissertation. Ethnic identity was quantified employing a pre-existing and validated instrument, specifically the Multigroup Ethnic Identity Measure (MEIM), while social identity was assessed using an instrument focused on various facets of identity, namely the Aspects of Identity Questionnaire (AIQ).

Specific research objectives were:

To examine the difference between sociodemographic characteristics and the expression of ethnic identity (gender, age, immigrant generation, education, religiosity, political orientation). To examine the association between certain social characteristics of respondents and the expression of ethnic identity (attendance at different communities/clubs/institutions that gather Croatian immigrants, knowledge of the ethnic language, ethnic structure of the family). To determine the average expression of the regional identity of North American Croats in California. Based on the general research objective, the following research hypothesis was formed: North American Croats in California have a high average expression of ethnic identity and attach moderate average importance to the social dimension of identity.

Based on specific research objectives, the following research hypotheses were set:

(H1) There is a statistically significant difference between the sociodemographic characteristics of respondents and the expression of ethnic identity.

(H1a) Respondents differ significantly in the expression of ethnic identity by gender.

(H1b) Respondents differ significantly in the expression of ethnic identity by age.

(H1c) Respondents differ significantly in the expression of ethnic identity by immigrant generation.

(H1d) Respondents differ significantly in the expression of ethnic identity by level of education.

(H1e) Respondents differ significantly in the expression of ethnic identity by religiosity.

(H1f) Respondents differ significantly in the expression of ethnic identity by political orientation.

(H2) There is a positive correlation between certain social characteristics of respondents and the expression of ethnic identity.

(H2a) There is a positive correlation between participation in activities of Croatian communities/clubs/institutions in California and the expression of ethnic identity.

(H2b) There is a positive correlation between knowledge of the ethnic language and the expression of ethnic identity.

(H2c) There is a positive correlation between attending Croatian church in California and the expression of ethnic identity.

(H3) North American Croats in California have a high average expression of regional identity.

A total of 226 participants (N = 226) took part in the research. Of these, 65 % were female, while 35 % were male respondents. The age structure of the sample covers all age categories - from young to mature and elderly respondents. The highest frequency is in the range of 58 to 62 years, and the lowest in the range of 19 to 24, or 70 and older. Most participants, specifically 51 %, belong to the second generation of immigrants, followed by 27 % of the first generation of immigrants, 16 % of the third generation, and 6 % of respondents indicated that they belong to the fourth and older generations of immigrants. The education level of the participants is above average, with more than half of the participants having at least one degree of higher education. Therefore, 59 % of the participants have completed a bachelor's degree, 20 % have completed a master's degree, 17 % have completed high school, and 4 % have the highest level of education, a doctorate. According to data on the participants' place of residence, 52 % of the participants reside in Los Angeles, 20 % in San Pedro, 13 % in San Francisco, 8 % in San Jose, 6 % in San Diego, and less than 1 % in Watsonville. The majority of participants, 81 %, declare themselves as Catholics, while 11 % of participants identify as atheists, and the remaining 8 % identify as members of other Christian denominations and other religions. Out of the total number of participants, 54 % list the Croatian language as their mother tongue, while 46 % of participants list English as their mother tongue. More than half of the participants (57 %) almost always or often speak Croatian in the family, 22 % of participants sometimes speak Croatian in the family, while 21 % of participants almost never speak Croatian with family members. Taking into account the variable of self-assessment of religiosity, where participants could indicate on a scale from 0 to 10 how religious they consider themselves, the mean value is 7 (M = 7). For the variable of political ideology, according to which participants could mark their own political ideology on a scale from 0 to 10, where 0 indicates an extremely left-wing political orientation, 5 center, and 10 an extremely right-wing political orientation, the mean value is 5 (M = 5).

Based on the conducted empirical research, several fundamental conclusions regarding the contemporary identity of North American Croats in California have been derived. The overarching hypothesis was divided into two parts - ethnic identity as a separate construct and the social dimension of identity as one of its possible dimensions. This division was fully confirmed, which represents the first such insight into the studied phenomenon. Speaking of the first part of the overarching hypothesis, pertaining to the expression of ethnic identity as the significance individuals attribute to ethnicity and ethnic belonging in their own lives,

statistical indicators point to a high average expression of ethnic identity, which suggests the theoretical fact that the ethnic identity of North American Croats in California is transhistorical and translocal (Fearon, 1999: 10). The used instrument contained external and internal as well as objective and subjective aspects of identity, which are elucidated in the theoretical part of the dissertation. External aspects mainly relate to social activities within the ethnic circles of one's own ethnic group, while internal aspects are related to subjective feelings of one's own ethnic affiliation, i.e., objective aspects include history, culture, and shared experience, and subjective aspects involve the personal degree of ethnic self-identification (Malešević, 1994: 39, 43). The second part of the overarching hypothesis was set in accordance with contemporary recommendations for expanding the construct of identity, which is often reduced to the ethnic component, which is redundant in the contemporary context due to the existence of multiple affiliations and, consequently, multiple, often fluid, identities. Among the particles that make up the dimension of social identity, particles about the characteristics of the place of living and upbringing and one's own behavior in the company of other people and when meeting new people are particularly pronounced. In other studies, the dimension of social identity was most pronounced through elements of belonging to one's own family through generations, knowledge of the mother tongue, and feelings of pride in being Croatian citizens, while they perceived the belonging to their local community as the least important, which emerged as highly expressed in this research (Šakić et al., 2009b: 125). Additionally, the high average importance of this dimension is associated with the fact that social identity is affirmed in circumstances where an individual sympathizes with their own group in relation to another group (Šakić, 2009a: 24). The results of the overarching research hypothesis indicate that the group to which an individual belongs, predominantly the ethnic group in this research, determines and defines the individual's identity (Hogg et al., 1995: 255-256).

The first specific hypothesis examined differences between a set of sociodemographic characteristics of North American Croats in California and the expression of ethnic identity, and the summary of the results of this hypothesis is as follows. A statistically significant difference was confirmed between immigrant generation, education, religiosity, and political orientation, while no statistically significant difference was confirmed for gender and age variables. In other words, respondents of the second immigrant generation, those with completed first-level higher education, more religious, and right-leaning respondents exhibit a stronger ethnic identity. The greatest difference was found in religiosity and the expression of ethnic identity, which can be attributed to two factors. The first factor is undoubtedly family heritage, i.e., the transmission of values through traditional-cultural generational and

socialization processes, while the second factor is of an external nature and linked to the presence of the Croatian diaspora since the inception of Croatian emigration to the United States, which is not only spiritual but also social, cultural, and then symbolic in terms of identity.

As for the second specific hypothesis, several variables were introduced in relation to the expression of ethnic identity, collectively referred to as the social characteristics of North American Croats. Primarily, this pertains to participation in activities of Croatian communities/clubs/institutions in California, knowledge of the ethnic (Croatian) language, and attendance at Croatian churches. The selected social characteristics are theoretically linked to the sociological understanding of ethnicity, particularly emphasizing participation in ethnic communities and associations that gather individuals from the same ethnic group in any way (Yinger, 1977: 1117). In sociological analysis of individuals and identity, the relationship between the individual and society is crucial, acknowledging that individuals shape society through their engagement, creating group processes, networks, institutions, and vice versa, society shapes the individual in a normative manner, facilitating navigation in social interactions, roles, and self-reflection (Stets and Burke, 2003: 1-2). Due to this relational aspect, it was important for the sociological approach to identity to identify the social characteristics of North American Croats considering existing social patterns and the fact that individuals act in accordance with existing social circumstances (Stryker, 1980: 63; Stets and Burke, 2003: 2). Specifically, this relates to ethnic social engagement and the social structure shaped by individuals but also shaping individuals and determining their identity characteristics.

The third specific hypothesis, also the final one, was examined through the expression of regional (local) identity as a potential determinant among numerous North American Croats residing in California.

Existing insights into the Croatian diaspora in California underscore a predominant representation of individuals originating from the Dalmatia region, renowned for their important contributions to the fishing industry and viticulture, which has culminated in the establishment of globally recognized brands. More than half of the North American Croats in California base their regional affiliation in Dalmatia, while other regional affiliations are also present, including Central Croatia, Eastern Croatia (Slavonia), Istria, and other regions. The instrument employed in the study was developed based on the premises of an instrument for ethnic identity and it demonstrated excellent internal consistency, which is certainly one of the scientific contributions of this research. The hypothesis was partially confirmed, and despite

the inability to definitively assert a high degree of ethnic identity among North American Croats in California, strong agreement with certain statements suggests that this type of identity is somewhat expressed among the surveyed population. There is a lack of research on regional identity among immigrant populations; therefore, the results are not as comparable. However, existing domestic research on similar topics indicates that, on average, respondents have a more positive opinion of their own regional group compared to other regional groups and point to the absence of a clear regional identity among the population of Lika due to insufficient authenticity and overall social development of Lika as a region (Cifrić and Nikodem, 2007: 354; Šakić et al., 2009b: 116).

In conclusion, the contemporary identity of North American Croats in California, primarily represented through ethnic, social, and regional dimensions, is on average highly expressed, with statistically significant variables including immigrant generation, religiosity, education, political orientation, participation in ethnic association activities, knowledge of the ethnic language, and attendance at Croatian churches. Considering the studied affiliations, the existence of multiple identities can be detected, which is a characteristic of the neoliberal globalized world that presupposes multiple affiliations and identities. This mentioned heterogeneity, as a broader image of Croatian diaspora, proved relevant among Croatian immigrants and their descendants in California, and the contentiousness of many issues regarding the construct of identity requires further systematic, qualitative, and quantitative research. Recommendations for future research aim at deepening the topic and conducting field research, which requires significant financial and time resources, possibly achievable within a larger research project. For an in-depth understanding of the contemporary identity of North American Croats in California, it is recommended to conduct qualitative research. Specific recommendations include conducting focus groups with members of different generations of North American Croats in California to obtain qualitative data on the meanings that the target group subjectively attributes to identity and how this manifests in everyday life, which was not possible to capture through quantitative methodology.

10. POPIS PRILOGA

10.1. Popis ilustrativnih priloga

Tablica 1. <i>Mentalni procesi socijalnog identiteta</i>	27
Tablica 2. <i>Hroati u Sjedinjenim Američkim Državama</i>	42
Tablica 3. <i>Tko je prvi iselio iz Hrvatske u SAD?</i>	76
Tablica 4. <i>Kada je prva osoba iselila u SAD?</i>	77
Tablica 5. <i>Koji su glavni razlozi iseljavanja?</i>	78
Tablica 6. <i>Državljanstvo sjevernoameričkih Hroata u Kaliforniji</i>	79
Tablica 7. <i>Na koji način je ostvareno pravo na državljanstvo?</i>	79
Tablica 8. <i>Članstvo sjevernoameričkih Hroata u Kaliforniji u hrvatskom udruženju/ klubu/instituciji</i>	81
Tablica 9. <i>Učestalost sudjelovanja sjevernoameričkih Hroata u aktivnostima hrvatskih udruženja/ klubova/ institucija</i>	82
Tablica 10. <i>Posjećivanje zavičajnih i sportskih klubova te kulturno-umjetničkih društava u Kaliforniji</i>	83
Tablica 11. <i>Koliko često Hroati iz Kalifornije dolaze u Hrvatsku?</i>	85
Tablica 12. <i>Koliko često Hroati iz Kalifornije održavaju kontakt s obitelji i prijateljima telefonskim putem ili dopisivanjem?</i>	85
Tablica 13. <i>Koliko često Hroati iz Kalifornije kontaktiraju s ostalim Hrvatima u Kaliforniji?</i>	86
Tablica 14. <i>Koeficijenti korelacije faktora i varijabli</i>	91
Tablica 15. <i>Prosječna izraženost etničkog identiteta</i>	92
Tablica 16. <i>Koeficijenti korelacije faktora i varijabli</i>	94
Tablica 17. <i>Prosječna važnost aspekata identiteta</i>	95
Tablica 18. <i>Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na spol</i>	98
Tablica 19. <i>Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na dob</i>	100

Tablica 20. Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na generaciju iseljeništva.....	101
Tablica 21. Statistički pokazatelji višestrukih usporedba nakon post-hoc analize za varijablu generacija iseljeništva.....	102
Tablica 22. Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na stupanj obrazovanja	104
Tablica 23. Statistički pokazatelji višestrukih usporedba nakon post-hoc analize za varijablu stupanj obrazovanja.....	105
Tablica 24. Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na stupanj religioznosti.....	107
Tablica 25. Statistički pokazatelji višestrukih usporedba nakon post-hoc analize za varijablu stupanj religioznosti.....	108
Tablica 26. Statistički pokazatelji razlike u izraženosti etničkog identiteta s obzirom na političku orijentaciju.....	110
Tablica 27. Statistički pokazatelji višestrukih usporedba nakon post-hoc analize za varijablu politička orijentacija.....	111
Tablica 28. Pregled izlaznih rezultata Spearmanove korelacijske analize za varijable učestalost sudjelovanja u aktivnostima hrvatskih zajednica/klubova/institucija u Kaliforniji i etničkog identiteta.....	114
Tablica 29. Pregled izlaznih rezultata Spearmanove korelacijske analize za varijable poznavanje etničkog (hrvatskog) jezik i etnički identitet.....	115
Tablica 30. Pregled izlaznih rezultata Spearmanove korelacijske analize za varijable posjećivanje hrvatske crkve u Kaliforniji i etnički identitet.....	116
Tablica 31. Koeficijenti korelacije faktora i varijabli.....	118
Tablica 32. Prosječna izraženost regionalnog (zavičajnog) identiteta.....	119

Grafički prikaz 1. <i>Spolna struktura ispitanika izražena u postotcima</i>	70
Grafički prikaz 2. <i>Dobna struktura ispitanika izražena u frekvencijama</i>	70
Grafički prikaz 3. <i>Struktura mjesta stanovanja ispitanika izražena u postotcima</i>	71
Grafički prikaz 4. <i>Prosječna izraženost etničkog identiteta</i>	80
Grafički prikaz 5. <i>Prosječna posjećenost Hrvatskog doma, Hrvatske crkve i zavičajnih klubova u Kaliforniji</i>	84
Grafički prikaz 6. <i>Kojoj regiji sjevernoamerički Hrvati u Kaliforniji osjećaju pripadnost?</i>	87
Grafički prikaz 7. <i>Prosječna izraženost regionalnog (zavičajnog) identiteta sjevernoameričkih Hrvata u Kaliforniji</i>	88

10.2. Informirani pristanak

Informed consent

Dear research participants,

in front of you is a survey questionnaire that was carried out as part of a doctoral dissertation at the Croatian Catholic University entitled Contemporary identity of North American Croats on the example of California. The average filling time is 15 minutes, and the questionnaire is intended for American Croats who live in the federal state of California.

Participation in the research is voluntary and completely anonymous, and the system does not collect IP addresses. In all phases of the research, the researcher will act in accordance with the provisions of the CCPA (California Consumer Privacy Act). Your answers will be kept strictly confidential, in a locked file on OneDrive, and only the researcher and her mentor and co-mentor will have access to them. After the end of the research, data analysis and defense of the doctoral dissertation, the data will be irretrievably deleted within a maximum of 5 years. Although the researcher will ensure the confidentiality of the information, due to conducting the research on the Internet there is a certain risk of data breach that is beyond the control of the researcher.

Research participants can withdraw from further filling in the questionnaire at any time and without any consequences. In case of complaints or objections to the method of conducting the data, please send the kind inquiry to the researcher's personal email.

By continuing (clicking the "Continue" option), you confirm that you have read and understood everything stated in the previous part of the text and that you agree to participate in the research.

I would like to thank you in advance for recognizing the importance and value of this research and for enabling the realization of the research for the needs of the doctoral dissertation by participating in the research.

If you are interested in the results of the research you can contact the researcher who will deliver them after completing the writing of the doctoral dissertation.

Reasercher: Matea Skomrlj, M.A.

e-mail: matea.skomrlj@unicath.hr

10.3. Potvrda Etičkog povjerenstva Hrvatskog katoličkog sveučilišta

HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE

KLASA: 643-02/22-08/014
URBROJ: 498-15-06-22-002
Zagreb, 22.12.2022.

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
ZAGREBIA

Na temelju članka 23. Etičkog kodeksa Hrvatskog katoličkog sveučilišta i zamolbe
KLASA: 643-02/22-08/014, URBROJ: 498-15-06-22-001 od 16. prosinca 2022. godine,
Etičko povjerenstvo Hrvatskog katoličkog sveučilišta donosi

ODLUKU

kojom se potvrđuje da je *Suvremeni identitet sjevernoameričkih Hrvata na primjeru Kalifornije* koje će provoditi studentica Hrvatskog katoličkog sveučilišta na poslijediplomskom sveučilišnom (doktorskom) studiju sociologije Matea Škomrlj pod mentorstvom prof. dr. sc. Vlade Šakića i izv. prof. dr. sc. Ivana Balabanića u skladu s Etičkim kodeksom Hrvatskog katoličkog sveučilišta te ostalim pravilima i zakonskim regulativama provođenja istraživanja u koje je uključen čovjek.

U planiranju i provedbi istraživanja provoditeljica istraživanja dužan je postupati u skladu s odredbama Opće uredbe o zaštiti osobnih podataka (GDPR) 2016/679 i Zakona o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka NN 42/2018.

Predsjednik Etičkog povjerenstva

doc. dr. sc. Anto Cartolovni

Dostaviti:

1. Matea Škomrlj
2. Prof. dr. sc. Vlado Šakić
3. izv. prof. dr. sc. Ivan Balabanić
4. Odsjek za arhivu

10.4. Anketni upitnik

SURVEY QUESTIONNAIRE

Dear Sir/Madam,

My name is Matea Skomrlj, I am a doctoral student at the Croatian Catholic University. As part of my doctoral dissertation, I am conducting research on the Contemporary Identity of North American Croats in California under the mentorship of prof. Ph.D. Vlado Sakic. Your help is important to me. I thank you in advance for your participation in the research. Please spare 20 minutes of your time and answer the questions in the questionnaire. Participation in the research is anonymous, and your answers will not be used individually but as a group of data for statistical analysis.

1. Do you currently live in California?

1. Yes

2. No

2. Your gender:

1. Female

2. Male

3. In which generation of emigrants would you classify yourself in your family, that is, who from your family was the first emigrant?

a) First generation (I personally moved to the USA)

b) Second generation (one or both parents emigrated first)

c) The third generation (one of the grandparents moved out first).

d) Fourth and older generations (one of the great-grandparents or older moved out first)

4. Generally speaking, how active are Croats in California in the Croatian cultural and social associations?

a) Extremely active

b) Active

c) Neither active nor inactive

d) Inactive

e) Extremely inactive

The following questions are related to your immigration status. Please answer a few questions about your emigration or the emigration of your family members.

5. What is your citizenship?

a) Croatian

b) American

c) Croatian and American

6. How did you acquire your citizenship?

a) Origin

b) By birth

c) Naturalization

d) According to international agreements

e) Other

7. What is your native language (language at birth)

a) Croatian

b) English

c) Other

8. Who was the first person in your family to leave the country?

a) Me personally

b) One parent or both parents

c) Grandfather and/or grandmother

d) Great-grandfather or great-grandmother

e) Someone else

9. Approximately when did the first person (or persons) from your family move out of their homeland?

- a) Before 1900
- b) During and after the First World War
- c) During and immediately after the Second World War
- d) In the period of the Second Yugoslavia
- e) During the Homeland War
- f) After the Homeland War
- g) I don't know

10. From which city/town/village did your ancestors emigrate from, or where did you immigrate from, if you belong to the first generation of emigrants?

11. What are the main reasons for the first emigrant from your family to go to the diaspora?

- a) Economic factors
- b) Political factors
- c) Economic and political factors alike
- d) Some other factors
- e) I don't know

The following questions are related to your sense of belonging. Please answer what best describes you as a person.

12. *In this country, people come from many different countries and cultures, and there are many different words to describe the different backgrounds or ethnic groups that people come from. Some examples of the names of ethnic groups are Italian, Black or African American, Croatian, Serbians, Germans, and many others. These questions are about your ethnicity or your ethnic group and how you feel about it or react to it.*

Please fill in: In terms of ethnic group, I consider myself to be _____.

Use the numbers below 1-12 to indicate how much you agree or disagree with each statement.

(1) Strongly disagree (2) Disagree (3) Agree (4) Strongly agree

1- I have spent time trying to find out more about my ethnic group, such as its history, traditions, and customs. 1 2 3 4

2- I am active in organizations or social groups that include mostly members of my own ethnic group. 1 2 3 4

3- I have a clear sense of my ethnic background and what it means for me. 1 2 3 4

4- I think a lot about how my life will be affected by my ethnic group membership. 1 2 3 4

5- I am happy that I am a member of the group I belong to. 1 2 3 4

6- I have a strong sense of belonging to my own ethnic group. 1 2 3 4

7- I understand pretty well what my ethnic group membership means to me. 1 2 3 4

8- In order to learn more about my ethnic background, I have often talked to other people about my ethnic group. 1 2 3 4

9- I have a lot of pride in my ethnic group. 1 2 3 4

10- I participate in cultural practices of my own group, such as special food, music, or customs. 1 2 3 4

11- I feel a strong attachment towards my own ethnic group. 1 2 3 4

12- I feel good about my cultural or ethnic background. 1 2 3 4)13. What is your ethnicity?

(1) Croatian

(2) Mixed (parents are from two different ethnic groups)

(3) Other (please explain): _____.

14. What is your father's ethnicity?

(1) Croatian

(2) Mixed (parents are from two different ethnic groups)

(3) Other (please explain): _____.

15. What is your mother's ethnicity?

(1) Croatian

(2) Mixed (parents are from two different ethnic groups)

(3) Other (please explain): _____.

16. On a scale of 1 to 10, select the extent to which you feel you are a member of the Croatian ethnic group in the USA. (0=I do not have a sense of belonging to the Croatian ethnic group at all, 5= I neither feel nor not have a sense belonging to the Croatian ethnic group, 10=I completely have a sense of belonging to the Croatian ethnic group)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

17. Next items describe different aspects of your identity. Please read each item carefully and consider how it applies to you. Fill in the blank next to each item by choosing a number from the scale below: (where is the blank? Probably just circle the number 1-5???)

1 = Not important to my sense of who I am

2 = Slightly important to my sense of who I am

3 = Somewhat important to my sense of who I am

4 = Very important to my sense of who I am

5 = Extremely important to my sense of who I am

Change numbers to letters.

a- Your personal values and moral criteria 1 2 3 4 5

b- Your wishes and fantasies 1 2 3 4 5

c- Your ethnic origin 1 2 3 4 5

d- Your popularity in the company of other people 1 2 3 4 5

e- Your family affiliation through generations 1 2 3 4 5

f- Your personal goals and expectations 1 2 3 4 5

g- Your physical appearance 1 2 3 4 5

h- Your religion 1 2 3 4 5

j- Your feelings 1 2 3 4 5

k- Your reputation and what others think of you 1 2 3 4 5

l- Characteristics of the place where you live and where you grew up 1 2 3 4 5

m- Your thoughts and ideas 1 2 3 4 5

n- Your attractiveness to other people 1 2 3 4 5

o- The way you deal with fears and insecurities 1 2 3 4 5

p- The impression you leave on others 1 2 3 4 5

q- Your behavior in society and the way you behave when meeting people 1 2 3 4 5

r- Your belief that you are a unique person, different from others 1 2 3 4 5

s- Feeling of belonging to your local community 1 2 3 4 5

t- Realization that as a person you remain the same, even though life brings many changes 1 2 3 4 5

u- Your knowledge of yourself 1 2 3 4 5

v- Feeling of pride that you are originally from Croatia 1 2 3 4 5

y- Your judgment of yourself and the opinions you have about yourself 1 2 3 4 5

x- Your political activity 1 2 3 4 5

z- Knowledge of the Croatian language 1 2 3 4 5

18. Which of the above best describes how you perceive yourself in the context of the USA and Croatia? (please choose three answers)

First, I see myself as a citizen:

of the United States of America (1)

State of California (2)

Republic of Croatia (3)

Large regions in the Republic of Croatia (e.g. Dalmatia, Lika, Slavonia) (4)

Hometown in the Republic of Croatia (e.g. Imotski, Komiza, Petrinja) (5)

Something else (6)

Arrange the listed categories in order starting with the category you feel you belong to the most:

(put the number from 1 to 6 in brackets () below for each choice)

First choice: _____

Second choice: _____

Third choice: _____

The following are several questions about your activities in the social life of Croats in California.

19. In what way and how often do you maintain ties with Croatia in the diaspora? (1= once a month or more often, 2=several times a year, 3=once every few years, 4=never)

a) Coming to Croatia 1 2 3 4

b) Maintaining contact with family and friends by telephone or correspondence 1 2 3 4

c) Croatian cultural associations and other organizations 1 2 3 4

d) Croatian political parties 1 2 3 4

e) Croatian sports associations 1 2 3 4

f) Religious Organizations 1 2 3 4

20. For the past year, how often have you had contact:

1=Never, 2=Once a month or less often, 3=Several times a month, 4=Once a week, 5=Several times a week, 6=Every day

a) with other Croatian immigrants 1 2 3 4 5 6

b) Immigrants from another nation 1 2 3 4 5 6

c) with other Americans 1 2 3 4 5 6

21. Are you a member of a Croatian association/club/institution in California?

a) yes

b) no

22. Regardless of whether you are a member of a Croatian association/club/institution, how often do you participate in activities organized by these organizations in California?

- a) I never participate
- b) I rarely participate
- b) I participate several times a year
- c) I participate once a month
- d) I participate on a weekly basis

23. What is the main reason for your involvement in such activities (please circle up to two answers)?

- a) Nurturing Croatian tradition, culture, and language
- b) Maintaining connections with other people of Croatian origin
- c) Preservation of Croatian identity
- d) Other (please specify): _____

24. If you do not participate in such activities, what is the main reason?

- a) Lack of time
- b) Lack of interest in nurturing Croatian tradition, culture, and language
- c) Lack of interest in connecting with other Croats
- d) Other (please specify): _____

25. Use the numbers below to indicate how often you visit the places listed.

(1) often (2) occasionally (3) rarely (4) almost never (5) never

- a) Croatia 1 2 3 4 5
- b) Croatian Church 1 2 3 4 5
- c) Croatian clubs, sports clubs, cultural and artistic associations 1 2 3 4 5

It is known that Croats in their homeland give great importance to regional or local affiliation. Please answer the following questions concerning your regional or local origin in Croatia.

26. My regional or local affiliation in a broader sense is related to

- a) Dalmatia
- b) Slavonia
- c) Istria
- d) Lika
- e) Central Croatia
- f) I don't feel any sense of belonging
- g) Other (please specify): _____

27. When you talk to Croatians in the U.S. about your Croatian origin, which origin do you emphasize the most?

(Two answers can be circled)

- a) National origin
- b) Regional origin
- c) Local origin
- d) Other (please specify): _____

28. When you talk to Croatians in homeland about your Croatian origin, which origin do you emphasize the most?

(Two answers can be circled)

- a) National origin
- b) Regional origin
- c) Local origin
- d) Other (please specify): _____

29. When you talk to other Americans in the U.S. about your Croatian origin, which origin do you emphasize the most?

(Two answers can be circled)

- a) National origin
- b) Regional origin
- c) Local origin
- d) Other (please specify): _____

30. Use the numbers listed below to indicate how much the above statements apply to you in the context of your local or regional affiliation in Croatia.

(1) Does not apply to me at all (2) Does not apply to me (3) Applies to me (4) Applies to me completely

Change numbers to letters.

- a. I feel a strong sense of belonging to my own region or hometown 1 2 3 4
- b. I often visit regional or hometown clubs in California 1 2 3 4
- c. When someone asks me about my origin, I often emphasize my regional or local affiliation 1 2 3 4
- d. I feel a stronger attachment to a regional or local community in California 1 2 3 4
- e. I am extremely proud of my regional or local affiliation 1 2 3 4
- f. I think that my hometown is more special than others 1 2 3 4
- g. I like to listen to music and cook dishes that are characteristic of my hometown (region) 1 2 3 4

31. If you were asked to enter two affiliations for your personal document, which two would you choose?

(circle two answers)

- a) Ethnicity (Croat)
- b) Local affiliation (e.g. native of Imotski, Komiza)
- c) Regional affiliation (e.g. Slavonia, Lika)
- d) Nationality (American)

32. How would you rate your knowledge of the Croatian language?

- a) I don't know the Croatian language at all
- b) I have a poor knowledge of the Croatian language
- c) I know the Croatian language well
- d) I know the Croatian language very well

33. How often do you speak Croatian with your family members?

- a) I almost never speak Croatian
- b) I sometimes speak Croatian
- c) I often speak Croatian
- d) I almost always speak Croatian

Now we would like to ask you to answer a few questions about your intentions to return or move to Croatia.

34. Have you recently thought about moving to Croatia?

- a) yes
- b) no

35. Do the following intend to return to their homeland (1) definitely not, (2) - probably not, (3) - probably yes, or (4) - definitely yes)

Your family members 1 2 3 4

Your friends 1 2 3 4

You personally 1 2 3 4

36. Name the three main conditions under which you would personally move to Croatia?

- a. _____
- b. _____
- c. _____

37. Do you think that the Croatian government is doing enough to enable the return/immigration of Croats from the diaspora?

- a) It does the most it can
- b) It does a lot, but could do more
- c) It didn't do nearly as much as it could
- d) It didn't do anything
- e) It makes the return difficult
- f) I don't know, I can't estimate

38. Generally speaking, how would you rate the current socioeconomic situation in Croatia?

- a) Very bad
- b) Mostly bad
- c) Neither bad nor good
- d) Mostly good
- e) Very good
- f) I don't know, I can't evaluate

39. Generally speaking, how would you rate the current socioeconomic situation in California?

- a) Very bad
- b) Mostly bad
- c) Neither bad nor good
- d) Mostly good
- e) Very good
- f) I don't know, I can't evaluate

Finally, please answer a few questions about yourself.

41. Your city of birth:

42. Your country of birth:

43. Your citizenship:

44. Your religion:

45. In which city or town do you live?

a) Los Angeles

b) San Francisco

c) San Diego

d) San Pedro

e) San Jose

f) Watsonville

g) Other (please write) _____

46. What is your highest level of education?

a) completed elementary school

b) completed secondary school or high school

c) completed college or postsecondary education (College, University, Professional, Vocational, Technical) such as a Bachelor's Degree

d) Completed a Master's Degree

e) completed doctorate or doctoral studies/postdoctoral study & research

47. In politics, "left" and "right" are usually mentioned. Where would you place yourself on a scale of 0 indicating extreme left, 5 center (neither left nor right) and 10 extreme right?

Political orientation: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

48. Regardless of whether you belong to a certain religion, how religious would you say you are?

(0=I am not religious at all, 5= I am neither religious nor non-religious, 10= I am extremely religious)

Religiosity: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

49. Is there anything else you would like to say about the identity of Croats in California and in the USA in general, which was not included or stressed enough in the questionnaire?

(ANSWERING THIS QUESTION IS NOT OBLIGATORY)

11. LITERATURA

KNJIGE I ČLANCI

Abdelal, R., Herrera, Y.M., Johnston i A. I., McDermott , R. (ur.) (2009). *Measuring Identity: A Guide for Social Scientists*. Cambridge: University Press.

Abercrombie, N., Hill, S. i Turner, B.S. (2008). *Rječnik sociologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Alba, R. i Nee, V. (2003). *Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Allen, R. (2010). The bonding and bridging roles of religious institutions for refugees in a non-gateway context. *Ethnic and Racial Studies*, 33 (6): 1049-1068.

Allport, G.W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge, Mass. Addison-Wesley Publishing Company.

Anderson, B. (1990). *Nacija: zamišljena zajednica*. Zagreb: Školska knjiga.

Antić, Lj. (1992). *Hrvati i Amerika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Baltar, F. i Brunet, I. (2012). Social research 2.0: virtual snowball sampling method using Facebook. *Internet Research*, 22 (1): 57-74.

Baernholdt, M. i Clarke, S.P. (2006). Internet research in an international context. *Applied Nursing Research*, 19: 48-50.

Balta, I. (2002). Iseljavanje iz Slavonije u Ameriku od 1905. do 1910. godine. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 45: 393-417.

Balta, I. (2005). Iseljavanje iz Slavonije pred Prvi svjetski rat. *Life and school : journal for the theory and practice of education = Leben und schule*, 51 (13): 34-49.

Barth, F. (1969). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Boston: Little Brown & Co.

Bauman, Z. (1996). From pilgrim to tourist – or a short history of identity. U: *Questions of Cultural Identity*, ur. Stuart Hall i Paul du Gay. London: Sage.

Bauman, Z. (2009). *Identitet. Razgovori s Benedettom Vecchijem*. Zagreb: Pelago.

- Beck, U. (1992). *Risk Society: Toward a New Modernity*. Germany: University of Munich.
- Benčić, A. (2016). Teorijska konceptualizacija kolektivnih sjećanja u sociologiji i srodnim društvenim znanostima. *Društvena istraživanja*, 25 (1): 1-19.
- Berger, P. i Luckmann, T.L. (1992). *Socijalna konstrukcija zbilje. Rasprava o sociologiji znanja*. Zagreb: Naprijed.
- Bižaca, M. (2017). *Dušobrižništvo među hrvatskim iseljenicima u Sjedinjenim Američkim Državama*. Pedeseta obljetnica Ravnateljstva dušobrižništva za Hrvate u inozemstvu: Nadbiskupijski pastoralni institut.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism, Perspective and Method*. Englewood Cliffs. Nj: Prentice-Hall.
- Bourdieu, P. (1979). *La distinction*. Paris: Ed. de Minuit.
- Božić, S. (2012). "Is There a Croatian Diaspora in Europe? From 'Gastarbeiters' to Transmigrants and Ethnic". *Croatian Studies Review*, 8 (12): 113-129.
- Brady, E.H. i Kaplan, S. C. (2009). Conceptualizing and Measuring Ethnic Identity. U: *Measuring Identity: A Guide for Social Scientists*, ur. Rawi Abdelal, Yoshiko M. Herrera, Alastair Iain Johnston i Rose McDermott, 33-71. Cambridge: University Press.
- Bradley, H. (1996). *Fractured Identities. Changing Patterns of Inequality*. Cambridge: Polity Press.
- Brewer, Marilyn B., i W. Gardner. (1996). Who Is This 'We'? : Levels of Collective Identity and Self-Representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71 (1): 83-93.
- Brown, R. (2006). *Grupni procesi. Dinamika unutar i između grupa*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Brown, R. i Williams, J. (1984). Group Identification: The Same Thing to All People? *Human Relations*, 37 (7): 547-564.
- Brown, S. D., Unger Hu, K. A., Mevi, A. A., Hedderson, M. M., Shan, J., Quesenberry, C. P., i Ferrara, A. (2014). The Multigroup Ethnic Identity Measure – Revised: Measurement invariance across racial and ethnic groups. *Journal of Counseling Psychology*, 61 (1): 154-161.
- Brubaker, R. i Cooper, F. (2000). Beyond „identity“. *Theory and Society*, 29 (1): 1-47.
- Brubaker, R. (2005). The „diaspora“ diaspora. *Ethnic and Racial Studies*, 1 (28): 1-19.

- Bukovčan, T. (2006). „Zdravo je biti Amerikanac“: Rana hrvatska imigracija u SAD, prakse na otoku Ellis i stvaranje hrvatske dijaspore. *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 36 (29): 71-89.
- Buzar, S. (2017). Problem osobnog identiteta u filozofiji Davida Humea. *Obnovljeni život*, 72 (1): 21-33.
- Burke, P. J. i Stets, J. E. (2021). The Microsociology of Self and Identity. U: *Theoretical Sociology*, ur. Seth Abrutyn i Kevin McCaffree, 247-276. New York: Routledge.
- Byrd, M. C. (2012). The Measurement of Racial/Ethnic Identity in Children: A Critical Review. *Journal of Black Psychology*, 38 (1): 3-31.
- Calhoun, C. (1993). Nationalism and Ethnicity. *American Review of Sociology*, 19, 211-239.
- Cameron, J. E. (2004). A Three-Factor Model of Social Identity. *Self and Identity*, 3 (3): 239-262.
- Castells, M. (2002). *Moć identiteta*. Zagreb: Golden Marketing.
- Castles, S., 2010: Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36 (10): 1565-1586.
- Cifrić, I. i Nikodem, K. (2006). Socijalni identitet u Hrvatskoj: Koncept i dimenzije socijalnog identiteta. *Socijalna ekologija*, 15 (3): 173-202.
- Cifrić, I. i Nikodem, K. (2007). Relacijski identiteti: Socijalni identitet i relacijske dimenzije. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 16 (3): 331-358.
- Citrin, J. i Sears, D. (2009). Balancing National and Ethnic Identities. The Psychology of E Pluribus Unum. U: *Measuring Identity: A Guide for Social Scientists*, ur. Rawi Abdelal, Yoshiko M. Herrera, Alastair Iain Johnston i Rose McDermott, 145-174. Cambridge: University Press.
- Cooley, C.H. (1902). *Human nature and social order*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Colic-Peisker, V. (2005). "Ethnic" and "Cosmopolitan" Transnationalism: Two Cohorts of Croatian Immigrants in Australia. *Migracijske i etničke teme*, 22 (3): 211-230.
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Čačić-Kumpes, J. (2004). Politike reguliranja kulturne i etničke raznolikosti: o pojmovima i njihovoj upotrebi. *Migracijske i etničke teme*, 20 (2-3): 143-159.

- Cheek, J. M. i Tropp, L. R. (2002). *Aspects of Identity Questionnaire*. Revised Edition.
- Čizmić, I. (1982). *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih država: Doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu*. Globus: Zagreb.
- Čizmić, I. (1993). Neka bitna obilježja američkog fraternalizma (U povodu 100. obljetnice Hrvatske bratske zajednice). *Društvena istraživanja*, 8 (2): 1005-1020.
- Čizmić, I. (1994). *Povijest Hrvatske bratske zajednice 1894-1994*. Zagreb: Golden Marketing.
- Čizmić, I. (1998a). Political activities of Croatian immigrants in the USA and the creation of an Independent Croatia. *Društvena istraživanja*, 7 (1-2): 5-25.
- Čizmić, I. (1998b). Iseljavanje iz hrvatske u Ameriku kao dio europskih migracijskih tijekova. *Društvena istraživanja*, 7 (1-2): 127-146.
- Čizmić, I. i Klemenčić, M. (2002). Croatian and Slovene missionaries as inventors and explorers of the American West and Midwest. *Društvena istraživanja*, 11 (4-5): 761-783.
- Čizmić, I., Sopta, M. i Šakić, V. (2005). *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Delice, A. (2010). The Sampling Issues in Quantitative Research. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 10 (4): 2001-2018.
- Deschamps, J.C. i Devos, T. (1998). Regarding the Relationship Between Social Identity and Personal Identity. U: *Social Identity - international perspectives*, ur. Stephen Worchel, J. Francisco Morales, Dario Perez i Jean Vlaude Deschamps, 1-12. Sage Publications.
- Desrochers, S., Andreassi, J. K. i Thompson, C. A. (2002). Identity Theory. *WCOB Faculty Publications*, 8 (14): 1-18.
- Erikson, E. (1980). *Identity and Life Cycle*. W.W. Norton & Company, Inc.
- Eterovich, A. S. (1978). *Croatian and Dalmatian Coats of Arms*. Palo Alto: Ragusan Press.
- Eterovich, A. S. (2003). *Croatia and Croatians at the Lost Colony, 1585-1590*. San Carlos: Ragusan Press.
- Fearon, D. J. (1999). *What is identity (as we now use the word)?* California: Stanford University.
- Fricke, R. D. (2012). *Sampling Methods for Web and E-mail Surveys*. London: SAGE Publications.
- Gallissot, R. (1987). Sous l'identite, le proces d'identification. *L'homme et la societe*, 83: 12-27.

- George, D. i Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference 11.0*. Boston: Allyn & Bacon.
- Giddens, A. (1997). *Modernity and Self-Identity, Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City: NY., Anchor.
- Gordon, J.S. i McNew, R. (2008). Developing the Online Survey. *Nursing Clinics of North America*, 43 (4): 605-619.
- Gleason, P. (1983). Identifying Identity: A Semantic History. *The Journal of American History*, 69 (4): 910-931.
- Greeley, A.M. (1974). *Ethnicity in the United States: A preliminary reconnaissance*. New York: Wiley.
- Gregurović, S. (2005). Relacijska dimenzija etničkog identiteta: istraživanje etničkih kategorija na primjeru Petrinje. *Migracijske i etničke teme*, 21 (3): 221-242.
- Grbić Jakopović, J. (2014). *Multipliciranje zavičaja i domovina. Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identitet*. Zagreb: FF press.
- Guardo, C.J. i Bohan, J.B. (1971). Development of a sense of self-identity in children. *Child Development*, 42: 1909-21.
- Hall, S. (1992). The Question of Cultural Identity. U: *Modernity and Its Futures*, ur. Stuart Hall, David Held i Anthony G. McGrew, 273-325. Cambridge: Open University Press.
- Hall, S. i Du Gay, P. (1996). *Questions of Cultural Identity*. London: Sage.
- Handlin, O. (2002). *The Uprooted. The Epic Story of Great Migrations That Made the American People*. University of Pennsylvania Press.
- Huntington, S. (2007). *Tko smo mi?- Izazovi američkom nacionalnom identitetu*. Zagreb: Izvori.
- Hirschman, C. (2004). The role of religion in the origins and adaptation of immigrant groups in the United States. *International Migration Review*, 38 (3): 1206-1233.
- Hechter, M. (1986). Rational Choice Theory and the Study of Race and Ethnic Relations. U: *Theories of Race and Ethnic Relations*, ur. John Rex i David Mason, 264-279. Cambridge: Cambridge University Press.

- Herberg, W. (1960). *Protestant, Catholic, Jew: An Essay in American Religious Sociology*. Revised edition. Garden City, NY: Anchor Books.
- Herrington, H. M. (2014). Reliability Generalization of the Multigroup Ethnic Identity Measure-Revised (MEIM-R). Theses and Dissertations.
- Hofstede, G. (2001). *Cultures Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. 2nd ed., Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hofstede, G. i Hofstede, G. J. (2005). *Cultures and Organizations: Software of the Mind, Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. 2nd ed., McGraw: Hill Companies.
- Hofstede, G. (2007). A European in Asia. *Asian Journal of Social Psychology*, 1 (10): 16 -21.
- Holjevac, V. (1967). *Hrvati izvan domovine*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Hogg, M., Terry, D. i White, K. (1995). A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 58 (4): 255-269.
- Horvat, J., Marković, S. i Kuleš, M. (2000). Tehnike prikupljanja podataka. *Ekonomski vjesnik*, 1 (13): 97-106.
- Horvat, J. i Mijoč, J. (2019). *Istraživački SPaSS*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Hromadžić, H. (2020). Svakodnevni život: sučelje mikro, mezo i makroterija. *Sociologija i prostor*, 58 (3): 223-243.
- Hrstić, I. i Šakić, V. (2022). Pregled razvoja iseljeničkih politika u dugom trajanju – od druge polovine 19.st. do danas. *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 32 (1): 13-30.
- Hrstić, I. (2022). Heterogenost dijaspore – ključan čimbenik pri osmišljavanju i provedbi politike prema Hrvatima izvan Republike Hrvatske. *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 32 (1): 59-82.
- Hu, X., Chu, T.H.S., Leung, V.C.M., Ngai, E.C.H., Kruchten, P. i Chan, C.B.H. A Survey on Mobile Social Networks: Applications, Platforms, System Architectures, and Future Research Directions. *IEEE Communication Surveys & Tutorials*, 17 (3): 1557- 1581.
- Isajiw, W.W. (1988). *Ethnic Identity and Equality*. Toronto Press.
- Ivanišević, K. (1991). Hrvatski doseljenici u Americi – prva književna javljanja. *Fluminensia*, 3 (1-2): 125-128.

- Jareb, J. (2005). Prilog povijesti hrvatskog iseljenništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947. *Časopis za suvremenu povijest*, 37 (1): 37-70.
- Jeknić, R. (2011). Kulture i organizacije: organizacijske kulture Geerta Hofstede. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 48 (1): 103-123.
- Jenkins, R. (1996). *Social Identity*. London, New York: Routledge.
- Jenkins, R. (1996). *Social Identity*. Fourth edition. London, New York: Routledge.
- Jerić, M. (2019). Suvremeno iseljavanje Hrvata: kakva je budućnost Republike Hrvatske? *Oeconomica Jadertina*, 9 (2): 21-31.
- Kalanj, R. (2003). Zov identiteta kao prijeporno znanstveno pitanje. *Socijalna ekologija*, 12 (1-2): 47-68.
- Kaufmann, J.C. (2006). *Iznalaženje sebe. Jedna teorija identiteta*. Zagreb: Antibarbarus.
- Katunarić, V. (1980). Etnicitet i klasa: perspektive poklapanja i razilaženja. *Revija za sociologiju*, 10 (1-2): 17-27.
- Katunarić, V. (2003). *Sporna zajednica. Novije teorije o naciji i nacionalizmu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Korunić, P. (2005). Nacija i nacionalni identitet. *Revija za sociologiju*, 36 (1-2): 87-105.
- Kumpes, J. (1991). Naznake o povezanosti religije, crkve i etničkog identiteta: Jedna skica za sociološki pristup. *Migracijske teme*, 7 (3-4): 365-373.
- Kuvačić, I. (2004). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.
- Labus, M., Veljak, L., Maskalan, A. i Adamov, M. (2014). *Identitet i kultura*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb.
- Lindholm, C. (2007). *Culture and Identity. The History, Theory, and Practice of Psychological Anthropology*. Oxford: Oneworld Publications.
- Lukić, R. D. (1987). *Formalizam u sociologiji*. Zagreb: Naprijed.
- Lyman, S.M., Douglass, S.M. (1973). Ethnicity: Strategies of Collective and Individual Impression Management. *Social Research*, 40 (2): 344-365.
- Macri, E. i Tessitore, C. (2011). Facebook sampling methods: some methodological proposals. *New Techniques and Technologies for Statistics*, 1: 1-8.

- Malešević, S. (1993). Percepcija „etničkog porijekla“ i „životnih ciljeva“ kao determinanti etničkog identiteta. *Revija za sociologiju* 24 (1-2): 87-99.
- Malešević, S. (1994). Percepcija etničkog identiteta: aplikacija jednog modela. *Migracijske teme*, 10 (1): 31-54.
- Marcia, J.E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3: 551-58.
- Markić, T. (2020). Pastoralna skrb za hrvatske iseljenike. *Crkva u svijetu*, 55 (3): 495-508.
- Marusteri, M. i Bacarea, V. (2010). Kako odabrati pravi t test za procjenu statističke značajnosti razlike između skupina? *Biochemia Medica*, 20 (1): 15-32.
- Marx, K. (1978). *Filozofsko-politički spisi*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Izdavački servis Sveučilišne naklade Liber.
- Marx, K. i Engels, F. (1979). *Rani radovi*. Zagreb: Naprijed.
- Matas, G. (2012). Chinese American Experience and „The Melting Pot“. *Zbornik radova filozofskog fakulteta u Splitu*, 5 (5): 291-311.
- McCall, G. J. i Simmons, J. L. (1978). *Identities and interactions*. New York: Free Press.
- McKay, J. (1982). An exploratory synthesis of primordial and mobilizationist approaches to ethnic phenomena. *Ethnic and Racial Studies*, 5 (4): 395-420.
- Mead, M. (1961). National Character and the Science of Anthropology. U: *Culture and Social Character: The Work of David Riesman Reviewed*, ur. Seymour Martin Lipset i Leo Lowenthal, 15-26. New York: The Free Press.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Menon, V. i Muraleedharan, A. (2020). Internet-based surveys: relevance, methodological considerations and troubleshooting strategies. *General Psychiatry*, 33 (5): 1-3.
- Mesarić Žabčić, R. i Perić, M. (2006). Redefiniranje etničkog identiteta: Primjeri hrvatskih etničkih zajednica u Čileu i New South Walesu. *Etnološka istraživanja*, 11 (1): 261-287.
- Mesarić Žabčić R. (2007). Temeljne značajke iseljavanja hrvatskog stanovništva s posebnim naglaskom na iseljavanje u proteklih petnaest godina. *Dve domovini*, 1 (26): 97-115.

- Mesarić Žabčić, R., Perić Kaselj, M. i Vrbanec, M. (2010). Transnacionalno iskustvo: Priča iz New Yorka. *Etnološka istraživanja*, 15 (1): 247-265.
- Mesarić Žabčić, R. (2012). "The importance of the Croatian Diaspora for the development of the Republic of Croatia: Examples from Australia and the USA". *Croatian Studies Review*, 8 (1): 130-147.
- Mesić, M. (1998). Da li multikulturalizam tali američki „kotao za taljenje“. *Revija za sociologiju*, 29 (3-4): 209-224.
- Mesić, M. (2006). *Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Merton, Robert K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Mirić, J. (2001). O pojmu identiteta u psihologiji. *Psihologija*, (1-2): 49-60.
- Mishra, P., Pandey, C.M., Singh, U., Gupta, A., Sahu, C., Keshri, A. (2019). Descriptive Statistics and Normality Tests for Statistical Data. *Annals of Cardiac Anaesthesia*, 22 (1): 67-72.
- Misztal, B. (2003). Durkheim on Collective Memory. *Journal of Classical Sociology*, 3 (2): 123-143.
- Mohr, D.M. (1978). Development of attributes of personal identity. *Developmental Psychology*, 14: 427-28.
- Nario-Redmond, M.R., Biernat, M., Eidelman, S., Palenske, J.D. (2004). The Social and Personal Identities Scale: A Measure of the Differential Importance Ascribed to Social and Personal Self-Categorizations. *Self and Identity*, 3 (2): 143-175.
- Nejašmić, I. (2014). Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa. *Migracijske i etničke teme*, 30 (3): 405-435.
- Opić, S. (2011). Testiranje normalnosti distribucije u istraživanjima odgoja i obrazovanja. *Školski vjesnik*, 2 (1): 181-197.
- Paoletti, G. (2012). Durkheim's „Dualism of Human Nature“: Personal Identity and Social Links. *Durkheimian studies*, 18: 61-80.
- Park, R. (1950). *Race and Culture*. Glencoe: The Free Press.
- Patafta, D. (2021). Društvo sv. Rafaela – prvi pokušaj organiziranja pastoralnog rada za hrvatsko iseljništvo. *Croatica Christiana periodica*, 46 (89): 137-156.

- Pegg, O. P. i Plybon, L. E. (2005). Toward the Theoretical Measurement of Ethnic Identity. *Journal of Early Adolescence*, 25 (2): 250-264.
- Perić, M. (2006). Hrvati u Čileu: Neka obilježja suvremenog nacionalnog/etničkog identiteta. *Društvena istraživanja*, 6 (86): 1195-1220.
- Perić Kaselj, M. (2014). Dijasporske zajednice u kiberprostoru: virtualni identiteti hrvatskih etničkih zajednica u Čileu i Argentini. *Studia ethnologica Croatica*, 26 (1): 91-119.
- Perić Pavišić, K., Šakić, V. i Rihtar, S. (2022a). Migracijska motivacija mladih Hrvatske kroz prizmu nekih stavova i mišljenja. *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 32 (1): 135-147.
- Perić Pavišić, K., Šakić, V. i Rihtar, S. (2022b). Suvremene migracijske motivacije mladih Hrvatske: vrijednosni i identitetski aspekti. *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 32 (1): 119-134.
- Phinney, J. (1992). The Multigroup Ethnic Identity Measure: A new scale for use with adolescents and young adults from diverse groups. *Journal of Adolescent Research*, 7 (2): 156-176.
- Pokos, N. (2017). Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8 (31): 16-23.
- Pokos, N. i Turk, I. (2022). Problematika statističkog praćenja iseljavanja u inozemstvo. *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 32 (1): 47-58.
- Ponterotto, J. G., Gretchen, D., Utsey, S.O., Stracuzzi, T. i Saya, R. (2003). The Multigroup Ethnic Identity Measure (MEIM): Psychometric Review and Further Validity Testing. *Educational and Psychological Measurement*, 63 (3): 502-515.
- Prpić, G. J. (1997). *Hrvati u Americi*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.
- Raunić, R. (2011). Politika identiteta i demokratska pravednost. *Filozofska istraživanja*, 124 (4): 719-734.
- Reimer, N. K., Schmid, K., Hewstone, M., i Al Ramiah, A. (2020). Self-categorization and social identification: Making sense of us and them. U: *Theories in social psychology*, ur. Derek Chadee, 1-21. 2nd ed., Wiley-Blackwell.
- Rihtar, S. (2022). Metodološki aspekti istraživanja iseljeničtva web-anketama. *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 32 (1): 99-117.

- Roberts, R., Phinney, J., Masse, L., Chen, Y., Roberts, C., i Romero, A. (1999). The structure of ethnic identity in young adolescents from diverse ethnocultural groups. *Journal of Early Adolescence*, 19 (1): 301-322.
- Rumbaut, R. G. (2015). Assimilation of Immigrants. U: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, ur. James D. Wright, 81-87. Oxford: Elsevier.
- Schneider, D. i Harknett, K. (2019). What's to Like? Facebook as a Tool for Survey Data Collection. *Sociological Methods & Research*, 20 (10): 1-33.
- Sekulić, D. (2003). Građanski i etnički identitet: Slučaj Hrvatske. *Politička misao: časopis za politologiju*, 40 (2): 140-166.
- Simmel, G. (1950). *The Sociology of Georg Simmel*. New York: Free Press.
- Skoko, B. (2021). *Strateško komuniciranje država – javna diplomacija, brendiranje država i nacija, međunarodni odnosi s javnošću*. Zagreb/Sarajevo: Synopsis, Plejada, Edward Bernays visoka škola za komunikacijski menadžment.
- Skoko, B., Ježovita, J. i Plenković, M. (2022). Imidž Hrvatske iz perspektive hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka u različitim dijelovima svijeta. *Kroatologija*, 13 (1-2): 167-187.
- Smith, A. D. (2003). *Nacionalizam i modernizam: kritički pregled suvremenih teorija nacije i nacionalizma*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Supek, O. (1987). Status pojma običaj u angloameričkoj antropologiji. *Narodna umjetnost*, 24 (1): 105-116.
- Supek, O. (1989). Etnos i kultura. *Migracijske teme*, 5 (2-3): 145-154.
- Stanković, V. (1998). O hrvatskoj inozemnoj pastvi. U: *Budućnost iseljene Hrvatske*, ur. Vlado Šakić, Josip Jurčević i Marin Sopta, 23-41. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar.
- Stanković, V. (2000). Hrvatska inozemna pastva. *Crkva u svijetu*, 35 (4): 393-404.
- Stets, J. E. i Burke, P. J. (2000). Identity Theory and Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*, 63 (3): 224-237.
- Stets, J. E. i Burke, P. J. (2003). A Sociological Approach to Self and Identity. U: *Handbook of Self and Identity*, ur. Mark Leary and June Tangney, 1-47. Guilford Press, Forthcoming.
- Stets, J. E. i Burke, P. J. (2009). *Identity Theory*. Oxford: University Press.

Stets, J. E. (2021). Micro, Meso, and Macro Processes in Identity Change: The 2020 Cooley-Mead Award Address. *Social Psychology Quarterly*, 84 (4): 286-308.

Stryker, S. (1968). Identity Salience and Role Performance. *Journal of Marriage and the Family*, 4: 558-564.

Stryker, S. (1980). *Symbolic interactionism: A social structural version*. Menlo Park: Cummings Publishing Company.

Šakić, V. (2009a). Suvremeni pristupi identitetu s posebnim osvrtom na nacionalni identitet. U: *Identitet Like: Korijeni i razvitak*, ur. Željko Holjevac, 17-33. Područni centar Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Šakić, V., Franc, R., Ivičić, I. i Maričić, J. (2009b). Važnost sastavnica socijalnog identiteta: sličnosti i razlike stanovnika Like i Pokuplja sa stanovnicima ostalih hrvatskih regija. U: *Identitet Like: Korijeni i razvitak- knjiga II*, ur. Željko Holjevac, 114-126. Zagreb-Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Šakić, V. (2014). Suvremeni migracijski procesi i njihov odraz na Hrvatsku. Globalni pogled na međunarodne migracije. U: *Hrvatsko iseljeničtvo i domovina. Razvojne perspektive*, ur. Caroline Hornstein Tomić, Ivan Hrستیć, Filip Majetić, Ines Sabotić i Marin Sopta, 13-21. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Šakić, V. i Dobrovšak, Lj. (ur.) (2020). *Leksikon hrvatskog iseljeničtva i manjina*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Šakić, V. i Perić, K. (2021). Osvrt na suvremene migracije i njihov odraz na moderni hrvatski identitet. U: *Suvremene migracije u Republici Hrvatskoj. Uzroci, posljedice i aktualni trendovi*, ur. Mateo Žanić, Dražen Živić, Sanja Špoljar Vržina i Geran-Marko Miletić, 35-44. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Šakić, V. i Perić, K. (2022). Vukovar – hrvatska kulturna metropola na Dunavu. U: *Vukovarsko-srijemska županija: demografski izazovi, kvaliteta življenja i perspektiva razvoja*, ur. Dražen Živić, 233-292. Zagreb: Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Swann, W. B., Jr., Jetten, J., Gómez, Á., Whitehouse, H., i Bastian, B. (2012). When group membership gets personal: A theory of identity fusion. *Psychological Review*, 119 (3): 441-456.

Tajfel, H. (1972). Experiments in a vacuum. U: *The context of social psychology: A critical assessment*, ur. Joachim Israel i Henri Tajfel, 69-119. London: Academic Press.

- Tajfel, H. (1978). *Differentiation between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations*. London: Academic Press.
- Tajfel, H. i Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. U: *The Social Psychology of Intergroup Relations*, ur. William G. Austin i Stephen Worchel, 33-48. Monterey, CA: Brooks-Cole.
- Tomašić Humer, J., Čorkalo Biruški, D. i Pavin Ivanec, T. (2021). Etnički identitet i patriotizam kod adolescenata: uloga dobi, grupnoga statusa i socijalnoga konteksta. *Društvena istraživanja*, 30 (4): 763-783.
- Tomić Koludrović, I. i Knežević, S. (2004). Konstrukcija identiteta u makro-mikro kontekstu. *Acta Iadertina*, 1 (1): 109-126.
- Telišman, T. (1985). Hrvatska bratska zajednica kao socijalna organizacija hrvatskih iseljenika u SAD. *Migracijske teme*, 1 (2): 69-77.
- Telišman, T. (1990). Neki aspekti etničkog identiteta članova Hrvatske bratske zajednice. *Migracijske teme*, 6 (2): 255-273.
- Uttley, J. (2019). Power analysis, Sample size, and Assessment of Statistical Assumptions – Improving the Evidential Value of Lighting Research. *LEUKOS: The Journal of the Illuminating Engineering Society*, 15 (2-3): 143-162.
- Valentić, M. (1990). Turski ratovi i hrvatska dijaspora u XVI. stoljeću. *Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 17 (1): 45-60.
- Warren, R.P. (1965). *Who Speaks for the Negro?* Yale: University Press.
- Weber, M. (1976). *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: Verlag von J.C.B. Mohr.
- Welbourne, T. M., Johnson, D. E. i Erez, A. (1998). The Role-Based Performance Scale: Validity Analysis of a Theory-Based Measure. *The Academy of Management Journal*, 41 (5): 540-555.
- White, C. L. i Burke, P. J. (1987). Ethnic Role Identity Among Black and White College Students. An Interactionist Approach. *Sociological perspectives*, 30 (3): 310-331.
- Yinger, J. M. (1977). Reviewed Work(s): *Ethnicity in the United States: A Preliminary Reconnaissance* by Andrew M. Greeley. *American Journal of Sociology*, 82 (5): 1116-1118.
- Yinger, J. M. (1981). Towards a theory of assimilation and dissimilation. *Ethnic and Racial Studies*, 4 (3): 249-264.

Zeman, Z. (2007). Identitetske strategije: u potrazi za smislom. *Društvena istraživanja*, 6 (92): 1015-1029.

Živković, I., Šporer, Ž. i Sekulić, D. (1995). *Asimilacija i identitet. Studija o hrvatskom iseljeništvu u SAD i Kanadi*. Zagreb: Školska knjiga.

Župarić-Iljić, D. (2016). *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju*. Friedrich Ebert Stiftung – Zagreb.

INTERNETSKI IZVORI

All Things Croatia (n.d.). Interview with Renee Pea Consul General of Croatia. Preuzeto, 15. prosinca 2023., s <https://www.allthingscroatia.com/interview-with-renee-pea-consul-general-of-croatia/>

Croatian American Web (n.d.). Croatian American Cultural Center. Preuzeto, 5. prosinca 2023., s <https://croatianamericanweb.org/about/>

Croatian American Web (n.d.). Adam Eterovich Oral History. Preuzeto, 13. veljače 2023. <https://croatianamericanweb.org/adam-eterovich-oral-history/>

Croatian Radio NY. (n.d.). Osnutak hrvatskog radija. Preuzeto, 6. veljače 2023., s <https://www.croatianradiony.com/new-page-3>

Oxford English Dictionary (1989)., 2nd edition, oed.com. Preuzeto, 28. ožujka 2023., s <https://www.oed.com/>

St. Jerome Croatian Organization (n.d.). St. Jerome Croatian Catholic Church. Preuzeto, 6. veljače 2023., s

https://eng.stjeromecroatian.org/apps/pages/index.jsp?uREC_ID=402096&type=d

Today. Usc. Edu. (n.d.). California Internet access – usc survey broadband connectivity. Preuzeto, 15. siječnja 2024., s <https://today.usc.edu/california-internet-access-usc-survey-broadband-connectivity/>